

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ SİYASETİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
BİLİM DALI**

**SURİYE KRİZİ ÖRNEĞİNDE ULUSLARARASI HUKUKTA
TERİM SORUNU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İbrahim YÜKSEL

KOCAELİ 2021

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ SİYASETİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
BİLİM DALI**

**SURİYE KRİZİ ÖRNEĞİNDE ULUSLARARASI HUKUKTA
TERİM SORUNU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İbrahim YÜKSEL

Doktor Öğretim Üyesi İtir ALADAĞ GÖRENTAŞ

KOCAELİ 2021

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ SİYASETİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
BİLİM DALI**

**SURİYE KRİZİ ÖRNEĞİNDE ULUSLARARASI HUKUKTA
TERİM SORUNU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Tezi Hazırlayan: İbrahim YÜKSEL
Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 13.10.2021/ 21**

KOCAELİ 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR.....	V
TABLolar LİSTESİ	VI
GRAFİKLER LİSTESİ	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ	VI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.ARAP BAHARI, SURİYE KRİZİ VE TÜRKİYE.....	5
1.1.ARAP BAHARI	5
1.2.SURİYE KRİZİ.....	9
1.2.1.Savaşın Etkileri.....	13
1.2.2.Suriye Krizi ve Türkiye	15

İKİNCİ BÖLÜM

2.ZORUNLU GÖÇ VE ULUSLARARASI HUKUK.....	22
2.1.GÖÇ KAVRAMI	22
2.1.2.Göç Türleri.....	24
2.1.2.1.Gönüllü Göç – Zorunlu Göç.....	25
2.1.2.2. Kesin Göç – Geçici Göç.....	26
2.1.2.3. Uluslararası Göç- İç Göç	26
2.1.2.4. Düzenli Göç / Düzensiz Göç.....	32
2.2.ULUSLARARASI KORUMA	37
2.2.1.Uluslararası Korumaya Giriş.....	37
2.2.2.1.Milletler Cemiyeti Dönemi	39
2.2.2.2.BM Dönemi	40

2.2.3. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme	43
2.2.4. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü.....	47
2.2.5.1951 Sözleşmesi, 1967 Protokolü ve Türkiye'nin Çekinceleri....	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.KARŞILAŞTIRMALI OLARAK ULUSLARARASI KORUMA STATÜLERİ	51
3.1.SIĞINMACI/ SIĞINMA ARAYAN	51
3.2.MÜLTECİ	52
3.3.İKİNCİL KORUMA	61
3.4.GEÇİCİ KORUMA	62
SONUÇ	74
KAYNAKÇA	81
EKLER	89
ÖZGEÇMİŞ	92

ÖZET

Suriye iç savaşının ardından başlayan ani göç hareketi sonucunda Türkiye, dünyada en fazla yerinden edilmiş kişiye ev sahipliği yapan ülke konumuna gelmiştir. Bu ani gelişme, Suriye vatandaşlarının statüsü konusunda kafa karışıklığına neden olmuştur. İlk başta Suriye vatandaşları “misafir” olarak tanımlanmış ve daha sonra bu durum “göçmenlere”, “sığınmacılara” ve bazen de “mültecilere” dönüşmüştür. “Misafir” teriminin hukuki bir anlamı bulunmadığından, Suriyelilerin statülerine ilişkin bir düzenleme yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu beklenti doğrultusunda, kitlesel göç olaylarında geçici koruma statüsü Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve buna müteakip Geçici Koruma Yönetmeliği ile düzenlenmiştir. Suriye vatandaşlarının statüleri, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Geçici Koruma Yönetmeliği ile kesin olarak belirlense de, haklarına ilişkin halen yanlış bilgiler bulunmaktadır. Bu tezde, Suriye krizi doğrultusunda, yerinden edilmiş kişileri tanımlamak için kullanılan terimlerin çeşitliliği analiz edilmektedir. Bu bağlamda, farklı uluslararası koruma statülerinin ayrı ve benzer yönleri ile geçici koruma statüsünün bunlardan farkı incelenmektedir. Bu değerlendirmeler doğrultusunda bu çalışma, Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşlarının Türkiye'deki hukuki statüsüne ve bu doğrultuda yerinden edilmiş kişilerin statülerine ilişkin terim sorununa odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Suriye Krizi, Geçici Koruma, Uluslararası Koruma Statüsü

ABSTRACT

As a result of rapid migration movement started after Syrian civil war, Turkey has become host to the highest number of displaced people in all over the World. This development has led to confusions regarding the status of Syrian citizens. At first, Syrian citizens were defined as “guests” and later on this evolved to “immigrants”, “asylum seekers” and sometimes “refugees”. Since the term “guests” has no legal meaning attached to it, the need to make a regulation regarding the status of Syrians became apparent. In line with this prospect, the status of temporary protection in the events of mass migration has been regulated by the Law on Foreigners and International Protection and its subsequent Temporary Protection Regulation. Although the status of Syrian citizens is determined precisely by the Law on Foreigners and International Protection and the Temporary Protection Regulation, there are still misinformation regarding their entitlements. In this thesis, in line with Syrian crisis, the diversity of terms employed to define displaced persons is analyzed. In this respect, the incoherent and resembling aspects of different international protection statuses and the difference of temporary protection status from them are examined. In line with these evaluations this study focuses on the legal status of the citizens of the Syrian Arab Republic in Turkey and accordingly the term problem inherent to displaced persons’ statuses.

Key Words: Arab Spring, Syrian Crisis, Temporary Protection, International Protection Status

SİMGE VE KISALTMALAR

AA: Anadolu Ajansı

AB: Avrupa Birliği

AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

BM: Birleşmiş Milletler

BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

UNHCR: United Nations High Commissioner of Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)

UNICEF: United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)

GİGM: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

GKY: Geçici Koruma Yönetmeliği

IOM: Uluslararası Göç Örgütü

İHEB: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

MC: Milletler Cemiyeti

TDK: Türk Dil Kurumu

UN: United Nations

vd.: Ve Diğerleri

YUKK: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

1951 Sözleşmesi: Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme

1967 Protokolü: Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü

1994 Yönetmeliği: Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara Ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul Ve Esas Hakkında Yönetmelik

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Yerinden Edilmiş Suriyelilerin Ülkesel Dağılımı.....	14
Tablo 2: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Geçici Barınma Merkezlerine Göre Dağılımı	19
Tablo 3: 2000- 2020 Yılları Dünya Göç Raporları Önemli Olgular ve Rakamlar.....	30
Tablo 4: Uluslararası Göçmen Sayısı (1979-2019).....	31
Tablo 5: Uluslararası Göçmen Sayısı ve Dünya Nüfusuna Oranı 1995- 2019	31

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler.....	16
Grafik 2: Geçici Barınma Merkezlerinde Kalan Suriyeliler.....	20

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Göç Türleri.....	38
----------------------------------	----

GİRİŞ

2011 yılı Arap dünyası ve Türkiye için bir dönüm noktası olmuştur. 17 Aralık 2010'da Tunuslu Muhammed Buazizi'nin kendisini yakmasıyla başlayan halk hareketi, tüm Arap coğrafyasının ortak sorunu olan; işsizlik, azgelişmişlik, siyasi katılım ve muhalefetin yoksunluğu, siyasi- dini baskılar, polis ve devlet baskısı, otokrasi ve sosyal dengesizlikler nedeniyle Arap coğrafyasına yayılmış ve Arap Baharı ismini almıştır Tunus'ta başlayan bu hareket oluşturduğu domino etkisiyle Mısır, Libya, Yemen, Bahreyn ve Suriye'de de etkili olmuştur.

Suriye'de olaylar, 13 Mart 2011 tarihinde ülkenin güneyinde ki Deraa kentinde, okul duvarına rejim karşıtı yazı yazan gençlerin tutuklanması ve bu gençlere işkence edilmesi üzerine başlamıştır (Baczko vd, 2018: s. 65). Suriye'de gösteriler başlangıçta reform talep eden kitlesel yürüyüşlerle barışçıl olarak başlamış, rejimin göstericilere silahla müdahale etmesiyle birlikte silahlı isyana, iç savaşa dönüşmüştür. Yaşanan bu iç savaş nedeniyle milyonlarca insan zorunlu olarak yerinden olmuştur.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) 2021 verilerine göre Suriye'de 5 milyondan fazla insan ülke dışına göç etmek zorunda kalmış ve bu kimselerin büyük bir çoğunluğu Türkiye, Lübnan ve Ürdün'e göç etmiştir. Türkiye'de 3.710.497 (%65,7), Lübnan'da 855.172 (%15,2), Ürdün'de 668.332 (%11,9), Irak'ta 245.952 (%4,4), Mısır'da 132.748 (%2,4) ve Kuzey Afrika ülkelerinde 31.647 (%0,6) Suriye vatandaşı bulunmaktadır (UNCHR, 2021).

Yaşanan zorunlu göç hareketiyle birlikte ülke dışına çıkmak zorunda kalan bu kişiler en çok "mülteci" ve "sığınmacı" olarak isimlendirilmişlerdir. Suriye vatandaşlarının nihai varış noktası olan Avrupa devletleri ise "göçmen" veya "düzensiz göçmen" olarak isimlendirmeyi tercih etmiştir. Kriz uzadıkça Suriye vatandaşları için kullanılan bu terimler giderek karmaşık hale gelmiştir (Aladağ Görentaş, 2020: s 77). Yaşanan bu terim karmaşası yerinden edilmiş kişilerin statülerini ve haklarını tehlikeye düşürmeye başlamıştır.

Suriye vatandaşlarının Türkiye'ye gelmesiyle birlikte karşılaşılan ilk sorun gelen kişilerin hukuki statüsünün belirlenmesi olmuştur. Nisan 2011'de Türkiye'ye gelmeye başlayan Suriye vatandaşları önce "misafir" olarak tanımlanmıştır. Bu ilk gruplara, 1994 tarihli "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" uyarınca işlemler yapılmıştır. Ancak, gelen kimselerin kalma süreleri uzayınca ve gelen kişi sayısı daha da fazla artınca, ayrıca 1994 Yönetmeliği'nin güncel olmaması ve ihtiyaçları yeterince karşılamaması nedeniyle Suriyelilerin hukuki statüsüne ilişkin sorunlar ve karışıklıklar olmuştur. Bu nedenle Suriye vatandaşlarının statüleri ve uluslararası koruma statülerine ilişkin kanuni düzenlemeler yapma ihtiyacı doğmuştur.

Bu bağlamda ilk olarak 30 Nisan 2012 tarihinde "Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge" İçişleri Bakanlığı tarafından yürürlüğe konmuştur (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020 a). Daha sonra ise 04.04.2013 tarihinde kabul edilen 6458 sayılı "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)" ve 13.10.2014 tarihli 2014/6883 sayılı "Geçici Koruma Yönetmeliği (GKY)" yürürlüğe girmiştir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Geçici Koruma Yönetmeliği ile Suriyeliler özelinde kitlesel olarak göç eden kimselere geçici koruma statüsü tanınmıştır. Bu statü sığınmacılara Türkiye topraklarında kalma, zorla gönderilmememe garantisi ve acil ihtiyaçlarının karşılanması gibi haklar sağlamıştır. Ayrıca bunları takiben 2016 yılının Mart ayında Avrupa Birliği (AB) ile Türkiye arasında AB- Türkiye Mutabakatı imzalanmış ve bu mutabakatta da Suriyelilere geçici koruma verildiği çeşitli vesilelerle ifade edilmiştir (AB - Türkiye Mutabakatı, 2016). Yapılan bu düzenlemelerle birlikte Türkiye ve Avrupa Birliği resmî belgelerde ve açıklamalarında geçici koruma terimini kullanmayı tercih etmeye başlasa da statü sorunu kamuoyunda devam etmektedir (Aladağ Görentaş, 2020: s 77).

Suriye krizi ile birlikte ülkelerini terk etmek zorunda kalan Suriye vatandaşlarının statüleri ve uluslararası koruma statülerine yönelik ulusal ve uluslararası çalışmalar artmıştır. Uluslararası koruma ve geçici koruma üzerine yapılan

çalışmalar nicelik olarak artsa da yapılan literatür taraması neticesinde; Suriye vatandaşlarının statüsü, uluslararası koruma ve Suriye Krizi'nin bütüncül bir şekilde ele alınmadığı, araştırmalarda yaşanan bu fiili durumun hukuk fakültelerinde uluslararası koruma veya Suriye vatandaşlarının hakları; İİBF de ise Suriye krizi veya Arap Baharı olarak ayrı ayrı değerlendirildiği olaya bütüncül bir boyuttan yaklaşılmadığı İngilizce ve Türkçe literatürde görülmüştür. Bu nedenle çeşitli terim sorunları yaşanmaya başlamıştır. Tüm bu sebeplerle soruna bütüncül bir yaklaşımla ele alınması ve yaşanan karışıklığın açıklanması gereği görülmüştür. Çalışmanın temel amacı Suriye krizi doğrultusunda yaşanan terim sorununun analiz edilmesidir. Bu amaca yönelmemdeki temel sebep ise gündelik hayatta ve akademide yaşanan terim sorununu gözlemlemem ve literatürde görülen eksikliklerdir. Yaşanan bu sorunun açıklanması ve literatürdeki bu eksikliğin giderilmesine yapacağımız katkı ile Suriye vatandaşlarının statüleri hakkında yaşanan sorunun giderilmesi ve durumlarının daha iyi anlaşılması için oluşacak farkındalığa katkıda bulunacağımız değerlendirilmektedir.

Çalışma esnasında uluslararası anlaşmalardan, ulusal ve uluslararası mevzuattan, akademik birçok makaleden, kitaptan ve ulusal ve uluslararası kuruluş verilerinden, ulusal ve uluslararası medya kuruluşlarının internet siteleri ve arşivlerinden yararlanılmıştır. Nitel araştırma deseninin kullanıldığı çalışmada ulusal ve uluslararası kuruluşların yayınladığı veriler değerlendirilmiştir. Bu kapsamda Türkçe ve İngilizce dillerinde yayınlanan konuya ilişkin kaynaklardan yararlanılmıştır.

Konuya ilişkin literatürdeki boşluğun, genel olarak konuya bütüncül bir açıdan yaklaşılmamasından kaynaklandığını belirtmiştik. Bu nedenle çalışmanın amacına ulaşabilmesi için konuya bütüncül bir açıdan yaklaşılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede Suriye krizi doğrultusunda zorla yerinden edilme literatüründeki kavramların açıklanması ve farklarına değinilmesi hedeflenmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yaşanan krizin arka planının anlaşılması için öncelikle Arap Baharı ve Suriye Krizi başlıkları ele alınmıştır. Bu başlıklarla Arap Baharının nasıl başladığı ve neden tüm Arap coğrafyasına yayıldığı, Suriye'de Arap baharının nasıl başladığı ve nasıl içinden çıkılmaz bir insani krize dönüştüğü incelenmiştir. Daha sonra ise Suriye Krizinin oluşturduğu yıkım ve bu yıkımın Türkiye'ye etkileri sayısal verilerle ele alınarak incelenmiştir.

Çalışmanın İkinci bölümünde yerinden olmuş kişilere sağlanan koruma çeşitlerinin anlaşılması için göç ve çeşitli uluslararası koruma rejimleri açıklanmaya çalışılmış ve konunun tarihsel gelişimi incelenmiştir. Bu kapsamda göç kavramı açıklanmış ve göç alt dallara ayrılarak incelenmiştir. Ayrıca uluslararası koruma tanımı yapılarak Milletler Cemiyeti (MC) dönemi ve BM dönemi olarak iki alt başlığa ayrılarak tarihsel gelişimi incelenmiş ve uluslararası koruma rejimini düzenleyen uluslararası belgeler ve anlaşmalar incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise uluslararası koruma çeşitlerinden olan mülteci, sığınmacı, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma statüleri ve bu statülere sahip olan kişilerin hakları incelenmiştir. Ayrıca bu statüler ülkemizde bulunan Suriye vatandaşları açısından değerlendirilmiştir.

Sonuç bölümünde ise tezin genelinde yapılan değerlendirmeler kapsamında yerinden olmuş kişilere verilen statüler karşılaştırılmış, tanıdıkları haklar bakımından farkları ve benzer yönleri analiz edilmiştir. Bu ülkemizde koruma altında bulunan Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşlarının statüleri hakkındaki karışıklık giderilmeye çalışılmış ve uluslararası koruma statüleri hakkında akademide ve sosyal hayatta bir farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.ARAP BAHARI, SURİYE KRİZİ VE TÜRKİYE

1.1.ARAP BAHARI

Arap Baharı; Tunus'un küçük bir şehrinde başlayarak Arap coğrafyasını etkisi altına alan, iktidarı değiştirmeye yönelik gerçekleştirilen siyasi, silahlı, protestolu, bölgesel ve toplumsal bir halk hareketidir (Kırık, 2012: s.89).

Arap dünyasında 17 Aralık 2010 tarihinde demokratik ve ekonomik taleplerle otoriter rejimlere karşı sokaklarda başlayan kitlesel halk hareketleri bu coğrafya için bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihten itibaren Arap coğrafyası kaçınılmaz ve geri dönülmez bir dönüşüme girmiştir. Tunus'ta başlayan bu hareket başlangıçta sadece Tunus'la sınırlı kalacağı düşünüldüğü için "Yasemin Devrimi" olarak adlandırılmıştır. Ardından, protestoların oluşturduğu domino etkisiyle Mısır, Libya, Yemen, Bahreyn ve Suriye'de de etkili olmuştur ve "Arap Baharı" adını almıştır.

Arap Baharı'nın başlamasında her ülkenin kendi iç dinamikleri olsa da genel olarak başlıca ortak nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler kısaca aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

- Arap Baharı'nın yaşandığı ülkelerin hiçbirinde halka dayanan temsili ve demokratik yönetimler bulunmamaktadır. Tamamında otoriter rejimler iş başındadır ve bu devletlerin hiçbirinde gerçek anlamda demokrasi yoktur. Serbest seçimler ya yapılmamakta ya da yapılan seçimlerin sonucu önceden tayin edilmektedir (Baharçipek, 2017: s. 357-359).
- İktidarda bulunan yönetimlerin çoğu meşruiyetlerini ya askeri bir darbeye ve bunun neticesinde oluşturulan baskıcı devlet kurumlarına ya da kraliyet bağlarına ve monarşik bir geçmişe dayandırmaktadır (Oğuzlu, 2011: s. 9).
- Halka hesap verme zorunluluğu bulunmayan yöneticilerin bulunduğu bu ülkelerde çok ciddi yolsuzluklar yaşanmakta ve bu yolsuzluklar halk tarafından da bilinmektedir. Ayrıca ülke zenginlikleri belirli bir zümre içerisinde paylaşılmaktadır. Yönetici ailelerin Batılı bankalarda büyük

miktarda paraları bulunmaktadır. Bu devletlerin hepsinde kleptokratik¹ bir yönetim bulunmaktaydı (Prashad, 2012: s. 23).

- Bir diğer önemli neden ise ekonomik sorunlardır. Otoriter yönetimler devletleri kaynaklarını kendi zümrelerine aktarınca sağlam olmayan ekonomi temelleri 2009 kriziyle birlikte sarsıldı. İstihdamın büyük bir bölümünü devletin sağladığı bu ülkelerde devletin gücü zayıflayınca işsizlik oranları da hızlı bir şekilde artmıştır. İşsizlik, halkın refah düzeyinin düşmesi vb. temelli ekonomik yetersizlikler ve diğer sosyoekonomik nedenler Arap Baharı'nın yaşanmasına neden olmuştur (Baharçipek, 2017: s. 357-359). Vijay Prashad Arap Baharı'nın nedenlerini sınıflandırırken ekonomik nedenleri ekmek başlığı altında toplamıştır. Bunun nedeni ise Arap ülkelerinde artan ekmek fiyatlarının protestolardaki etkisidir. 2010'un ilk yarısından sonra tahıl fiyatlarının yüzde altmış yükselmesiyle “açlık ve eşitsizlik protestolarının itici gücü oldu” (Prashad, 2012: s. 23).
- Orta sınıfın oranının artması ve internete erişimin yaygınlaşması da Arap Baharı'nın başlaması ve yayılmasında etkili olmuştur. Geçmişe oranla daha belirgin ve bilinçli olan orta sınıf, internet kullanımının artmasıyla birlikte dünyayı daha iyi tanımaya ve dünyada gördüklerini talep etmeye başlamıştır (Baharçipek, 2017: s. 357-359).
- Yönetimlerin Batı yanlısı olması ve İsrail'le gizli ilişki içinde olmaları da halk hareketlerinde etkili olmuştur. Bu ülkelerin yönetimleri meşrutiyetini halktan değil Batılı ülkelerden sağlamaya çalışmaktadır. Batılı ülkeler ise İsrail ile daima iyi ilişkiler içerisinde olmuştur ve dolayısıyla bu ülkelerin İsrail ile sorun yaşamasını istememektedir. Perde önünde İsrail karşıtı yönetimlerin, perde arkasında bu devletle iyi ilişkileri 2010 yılında “Wikileaks” tarafından yayınlanan belgelerle açık bir şekilde ortaya kondu. Bu durum Arap halklarının sokağa çıkmasında bir diğer neden olarak sayılabilir (Baharçipek, 2017: s. 357-359).
- Otoriter yönetimlere sahip bu devletlerin tamamında temel hak ve özgürlükler az veya çok kısıtlanmış bulunmaktadır. Arap Baharı'nın

¹ Kleptokrasi: bir ülkede iktidarı ele geçiren bir ailenin ya da siyasal veya dini grubun, o ülkenin kaynaklarını sistemli olarak soyması demektir ve kısaca hırsızlar rejimi anlamına gelir. Demokrasinin bütün kurumlarıyla yerleşmediği ülkelerde görülen bu durum, o ülkelerin gelişmesinin önündeki en büyük engellerden biri olmaktadır.

yaşandığı ülke vatandaşları, birçok temel hak ve özgürlüklerden mahrum kalmış / bırakılmışlardır (Aydın, 2014: s. 58).

- İnsanların sosyal yaşama yönelik birçok haklarının ellerinden alınmış olması ve bu bağlamda da büyük bir çoğunluğun yoksunluk ve yoksulluk içerisinde yaşamaya mahkûm edilmeleri de Arap Baharı için bir diğer neden olarak sayılabilir (Aydın, 2014: s. 58).

Özetle; işsizlik, az gelişmişlik, siyasi katılım ve muhalefetin yoksunluğu, siyasi-dini baskılar, polis ve devlet baskısı, kleptokrasi, otokrasi ve sosyal dengesizlik bu protestoların ortak nedenleri olarak sıralanabilir. Ayrıca bu toplumsal kalkışmaların çoğu ideolojik ve dini sebeplerden ziyade siyasi, sosyal ve ekonomik sebeplerden kaynaklanmaktadır. Çünkü Özdemir'in de belirttiği üzere Orta Doğu'da Arap milliyetçiliği ve siyasal İslam gibi ideolojiler çok uzun zaman önce gündemden düşmüştü (Özdemir, 2019: s. 34). Sokaklarda başlayan bu protestoların nedenleri benzer olduğu için talepler de benzerdi. Genel olarak talepler, diktatörlük rejimlerinin sona ermesi, temel hakların sağlanması, özgürlük, demokrasi, daha fazla şeffaflık, yolsuzlukların sona ermesi, işsizlik sorununa çözüm bulunması olarak sıralanabilir.

Arap Baharı'nın fitili Tunus'ta ateşlenmiştir. Tunus'ta olayların başlangıcı ise 17 Aralık 2010 tarihinde 26 yaşında genç bir seyyar satıcı olan Mohammed Bouazizi'nin, Sidi Bouzid şehrinin belediye binası önünde kendisini yakması olmuştur (Aljazeera, 2011 a). Bu olaydan sonra Muhammed Bouazizi'yi destekleyen ve baskılardan bıkan halk protesto gösterileri yapmaya başlamış ve böylece daha sonra Arap Baharı olarak anılacak süreç başlamıştır. Çoğu kaynakta bu gencin üniversite mezunu olduğu yazsa da Aljazeera'nin ailesiyle yaptığı röportaja göre bu genç lise mezunudur. Mohammed Bouazizi daha önce seyyar tezgâhı nedeniyle defalarca polis tacizine uğramış ve yine bir sabah tezgâhıyla birlikte giderken bir kadın polis tarafından durdurulup tezgâhına el konulmak istenmiştir. Tezgâhını vermek istemeyen Bouazizi polisle tartışmış ve kadın polis kendisine tokat atmıştır. Aljazeera'nin yorumuna göre bu tokat, Arap toplumunda bir erkek için küçük düşürücü bir durumdur ve Bouazizi'nin onuru kırılmıştır. Ayrıca altı ay önce de 400 dinar yani yaklaşık iki aylık kazancına yakın para cezası ödeyen Bouazizi, yaşanan son olaydan sonra belediye başkanıyla konuşmak için belediye binasına gitmiş ancak yetkililerle

görüşmesine izin verilmemiştir. Tüm bu olaylara daha fazla dayanamayan Mohammed Bouazizi belediye binasının önünde üzerine tiner dökerek kendisini yakmıştır. Daha sonra ise bu ateş tüm Ortadoğu’da yanmaya başlamıştır (Aljazeera, 2011 b).

Aslında bu yaşananlar Tunus’ta ilk değildi. Daha önce de Abdesslem Trimech adlı sokak satıcısı karşılaştığı bürokratik engellerden dolayı 3 Mart 2011’de Tunus’un Monastir kentinde kendisini yakmış fakat bu olay Tunus geneline yayılmamıştı (Aljazeera , 2011 c). Daha önce yapılan protestolar da diğer şehirlere yayılmadan bastırılmıştı. Bu nedenle Muhammed Bouazizi’nin kendisini yakmasından sonra Sidi Bouzid’de başlayan protestoların büyüyerek diğer şehirlere yayılacağı tahmin edilemiyordu. Ancak sosyal medyanın etkisi ile Sidi Bouzid’de başlayan protestolar hızla diğer şehirlere yayıldı. Buna karşın Tunus medyası, Nessma TV 29 Aralık’ta sessizliğini bozana kadar, artan protestoları görmezden gelmiş ve olayları yayınlamamıştır (Aljazeera, 2011 c).

Tunus medyasının sessizliğinin başlıca nedeni ana akım medyanın tamamına yakınının devlet tekelinde olması veya özel medya kuruluşlarına uygulanan baskı ve sansürdür. Bu tekel ve sansür ortamında sosyal medyanın gücü ön plana çıkmıştır. Halk sosyal medya aracılığıyla bilgi almış ve bu mecra üzerinden örgütlenmiştir. İnsanlar ana akım medyada açıkça aktaramadıkları görüş, düşünce ve görüntüleri tüm dünya ile rahatça internet aracılığıyla paylaşabilmıştır. Sosyal medya da kullanıcılar kimliklerini saklayabildikleri için fikirlerini daha rahat bir şekilde paylaşabilmiş ve görüşlerini iktidar baskısına ve sansüre uğramadan aktarabilmişlerdir (Kırık, 2012: s. 94). Sosyal medya üzerinden olayların yayılması üzerine Nessma TV ilk yayını yapmış ve akabinde Tunus medyasının diğer temsilcileri de sessizliklerini bozarak olayları yayınlamaya başlamıştır.

Yaşanan olaylar sonunda Tunus’taki gösteriler amacına ulaşmış ve 14 Ocak 2011’de Bin Ali yönetimi devrilmiştir. Bin Ali yönetiminin devrilmesi bölgedeki diğer halklar için büyük bir umut kaynağı olmuş ve olayların diğer ülkelere yayılmasını sağlamıştır. 2011 yılının Ocak ayında Mısır, Şubat ayında Libya ve Mart ayında da Suriye’de başlayan halk gösterilerinin hedefi Tunus’taki değişim talebiyle benzerdi. Mısır’da 30 yıllık Hüsnü Mübarek rejiminin 11 Şubat 2011’de sonlanması, harekete yeni bir ivme kazandırmıştır. Ancak Libya ve Suriye’deki halk gösterileri beklenenin aksine kanlı bir sürece dönüşmüştür. Libya’da Türkiye’nin de dâhil olduğu NATO

öncülüğündeki uluslararası koalisyon güçlerinin müdahalesi sonucu Muammer Kaddafi, Ekim 2011’de 42 yıllık iktidarından devrilmiştir. Yemen’de ise Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih, 23 Kasım 2011 tarihinde Körfez İşbirliği Konseyi’nin barış planı çerçevesinde Riyad’da yetkilerini yardımcısına devretmiştir (Karagül ve Demirbaş, 2017: s. 494). Diğer taraftan, bölgedeki gelişmelere paralel olarak, Suriye’de de değişim talebi beraberinde etkileri halen devam eden bir çatışma sürecinin başlamasına yol açmıştır. Tunus, Mısır, Libya ve Yemen’de başarılı olan Arap Baharı Suriye’de içinden çıkılmaz kanlı bir sürecin başlangıcı olmuştur (Karagül ve Demirbaş, 2017: s. 494).

1.2.SURİYE KRİZİ

Arap Baharı rüzgârı tüm Ortadoğu’da eserken Esad yönetimi bu krizin, kendilerini de etkileyeceğini öngörememiştir. Beşşar Esad 31 Ocak 2011 tarihinde Wall Street Journal gazetesine verdiği röportajda “*Tunus, Yemen ve Mısır’daki isyanların Ortadoğu’da yeni bir “dönemin” işareti olduğunu ve Arap liderlerin, halklarının artan siyasi ve ekonomik taleplerini karşılaması gerektiğini*” ve bu hareketlerin Suriye’yi etkilemeyeceğini belirtmiştir (Hürriyet, 2011). Ayrıca Beşşar Esad kendi ülkesinde de reform yapmanın zamanı geldiğini belirtmişse de reform yapmakta geç kalmış ve Suriye de Arap Baharının etkisine girmiştir.

Beşşar Esad’ın Wall Street Journal’a yaptığı açıklamadan kısa bir süre sonra ilk hareketler, 13 Mart 2011 tarihinde ülkenin güneyinde Ürdün sınırındaki Deraa kentinde 15 gencin okul duvarlarına rejim karşıtı yazı yazması ve akabinde Suriye istihbarat teşkilatının bu gençleri tutuklayarak işkence etmesi üzerine başlamıştır (Baczko vd, 2018: s. 65). Gençlere işkence edilmesi ve ailelerin çocuklarını almak için gittiğinde güvenlik güçlerince hakarete uğraması üzerine 15 Mart “Öfke Günü” olarak ilan edilmiştir. Daha sonra ise 18 Mart’ta Cuma namazı sonrası ülkenin birçok şehrinde protesto gösterileri başlamıştır.

Suriye’de yaşanan olayların nedenlerini bu süreci sadece Arap Baharı’nın etkisine veya Deraa’daki olaylara bağlamak yetersiz kalacaktır. Krizin başlangıcında halk, baharın etkisinin görüldüğü diğer ülkelerde olduğu gibi, basın ve toplanma özgürlüğü, yeni siyasi partilerin kurulmasına izin verilmesi, serbest ve adil seçimler

yapılması gibi demokratik taleplerde bulunmuştur. Ayrıca, göstericilerin, işkence ve keyfi tutuklamaların sonlandırılması ve siyasi tutukluların serbest bırakılması, bağımsız yargı gibi istekleri de vardı. Protestocular, işsizlik oranının yüksekliği ve yolsuzlukla mücadele edilmesi, demokratik bir anayasa hazırlanması ve Baas Partisinin anayasadaki öncü rolünün kaldırılması gibi taleplerde de bulunuyordu. (Canyurt, 2018: s. 1104-1105; Şen, 2013: s. 65).

Beşşar Esad iktidarı babasından devraldığında benzer reform vaatlerinde bulunmuştu. Ancak Beşşar Esad bu vaatlerini yerine getirmemiş, daha doğrusu Canyurt'a göre yerine getirmesine Baas sistemi izin vermemiştir. Reformlar geçmişte gerçekleştirilmediği/ gerçekleştirilemediği gibi, 2011 yılındaki ayaklanma sürecinde de çok kısıtlı açılımlarla yetinilmiştir (Canyurt, 2018: s. 1104-1105).

Deraa'da başlayan gösteriler başlangıçta sadece reform talep eden gösterilerdi. Dolayısıyla hükümet protestoları çok önemsemedi. Ancak olaylar kısa sürede tüm ülkeye yayıldı. Olayların büyümesi üzerine 23 Mart'ta güvenlik güçleri Deraa'daki protestocuların üzerine ateş açmış ve 6 protestocu ölmüştür. Rejim kuvvetlerinin bu orantısız müdahalesi üzerine olaylar daha da büyümüştür. Bunun sonucunda olayları yatıştırmak için rejim tarafından 24 Mart'ta bazı konularda reform yapılacağı açıklanmış ve olayların büyümesine neden olan Deraa valisi görevden alınmıştır (Aljazeera, 2013). Ayrıca vatandaşlığı bulunmayan binlerce Kürt'e de vatandaşlık verileceği, bazı tutukluların serbest bırakılacağı ve genel af ilan edileceği duyurulmuştur. Fakat bu açıklamalar yeterli bulunulmamış ve muhalifler tarafından 25 Mart "Kararlılık Cuması" ilan edilmiştir. (Gök, 2019: s. 89-90).

Olayların giderek büyümesi üzerine; 26 Mart 2011 günü 260 siyasi tutuklu serbest bırakılmıştır. 29 Mart'ta Suriye Başbakanı Naci Itri istifa etmiştir. 30 Mart'ta da göstericilerin en önemli taleplerinden biri olan olağanüstü hâl yasası kaldırılmış ve daha önce söz verildiği üzere, Suriye'de yaşayan ancak vatandaşlık hakları bulunmayan 150 bin Kürt'e vatandaşlık verilmesi için özel komisyonlar oluşturulmuştur. Bunun akabinde, 7 Nisan'da Beşşar Esad, talep eden Kürtlere vatandaşlık veren bir kararname yayınlamıştır. Fakat bu reformlar protestocular tarafından yine yeterli bulunulmamış ve gösteriler devam etmiştir. Gösterilerle birlikte rejimin şiddeti de artarak devam etmiştir. 8 Nisan 2011'de hastane kayıtları ve görgü

tanıklarına göre, rejim kuvvetleri Deraa’da düzenlenen yeni protestolarda en az 27 göstericiyi öldürmüştür. Ölümler cuma namazından sonra, güvenlik güçlerinin taş atan protestocuları dağıtmak için plastik ve gerçek mermilerle ateş açması sonucu meydana gelmiştir (Aljazeera, 2013).

Diğer taraftan, 22 Nisan 2011 “Büyük Cuma” günü olarak ilan edilmiş ve muhalifler o güne kadar gerçekleştirdikleri en büyük gösteriyi gerçekleştirmiştir. Gösterilere katılan halkın üzerine, rejim kuvvetleri tarafından ateş açılmış ve çok sayıda gösterici hayatını kaybetmiştir. Protestolar yayılırken baskı ve şiddet de artmıştır. Tanklarla desteklenmiş rejim askerleri gösterileri bastırması için kasabalara gönderilmiştir. Rejim kuvvetleri 22 Nisan’dan itibaren Deraa başta olmak üzere ülke genelinde meydana gelen halk ayaklanmalarına karşı şiddeti artırmış ve Suriye ordusuna bağlı birlikler Deraa’ya girmiştir. Ordunun Deraa’ya girmesi uluslararası kamuoyunda yeni bir Hama katliâmı² olabileceği yönündeki endişeleri artırmıştır. Bu olaylardan sonra Arap Birliği tepki göstermiş ve muhalifleri desteklediğini açıklamıştır. 28 Nisan 2011 tarihinde Birleşmiş Milletler’de yapılan toplantıda Rusya’nın ve Çin’in vetosundan dolayı rejimin kınanmasına yönelik ortak bir açıklama yapılamamıştır (Aljazeera, 2013).

Beşşar Esad’ın gerekli reformları hayata geçirmemesi ve gösterilerin daha ilk yılında binlerce sivilin rejimin saldırılarında hayatını kaybetmiş olması, barışçıl gösterilerle başlayan muhalefetin hedefleri ve niteliği değiştirmiştir. Protestocular, olayların başladığı ilk zamanlarda reform talep ederken, olayların büyümesi ve rejimin kanlı müdahalesi ile birlikte Suriye devlet başkanı Beşşar Esad’ın istifa etmesini istemişlerdir. Protestolar uzadıkça Esad, muhalefeti silahlı suç çetelerine benzetmiş ve bu olayları “komplo” olarak nitelendirmiştir. (Özdemir, 2019: s. 73-74)

Rejimin protestoları sert bir şekilde bastırmasına karşı sivil halk öncelikle kendilerini korumak ve akabinde rejim asker ve polislerini bölgeden çıkarmak için silahlanmıştır. Esad “dış destekli terör” olarak tanımladığı olayları bastırmaya söz veren açıklama yapmıştır. Halk ve rejim kuvvetleri arasında çatışmaların başlamasıyla birlikte rejim subaylarının da ordudan ayrılmasıyla Özgür Suriye Ordusu (ÖSO)

² Suriye hükümetinin 1982 yılında Müslüman kardeşlerin Hama şehrinde başlattığı ayaklanmayı bastırmak için binlerce kişiyi öldürdüğü katliam (Aljazeera Türk, 2011)

kurulmuştur (BBC, 2018 b). Özgür Suriye Ordusu'nun kurulmasıyla birlikte çatışmalar artmıştır. Şehirleri, kasabaları ve kırsal kesimi kontrol etmek için hükümet güçleriyle savaşmak üzere silahlı gruplar kuruldukça ülke iç savaş içerisine sürüklenmiştir. Çatışmalar 2012'de başkent Şam'a ve oradan Halep'e ulaşmıştır.

Bu esnada, Esad orduya insanları öldürmek için ateş etme emirini verdiğini reddetmiştir ve sadece çılgın bir insanın bunu yapacağını açıklamıştır. Ancak Ocak 2012'de "terör" olarak adlandırdığı bu olayları "demir yumruk" ile ezme sözü vermiştir. BM'ye göre haziran 2013'e kadar çatışmalarda 90 bin kişi ölmüştür. Yine BM ve insan hakları kuruluşlarına göre Ağustos 2015'e gelindiğinde bu rakam 250 bine yükselmiştir (BBC, 2018).

Suriye'de olaylar şiddetlenerek devam ederken BM Güvenlik Konseyi Suriye için 4 Şubat 2012'de toplanmış ancak yine Çin ve Rusya'nın vetosu sebebiyle BM Güvenlik Konseyi'nde bir karar alınamamıştır. BM Güvenlik Konseyi'nden karar çıkmayınca rejimin şiddetine tepki gösteren örgütler ve devletler kendi yaptırımlarını uygulamaya başlamıştır. Arap Birliği, Avrupa Birliği ve Türkiye, Suriye'ye yönelik yaptırım uygulamaya başlayan ilk aktörler arasında sayılabilir. Şiddet olaylarının artmasıyla birlikte BM ve Arap Birliği'nin özel temsilcisi olarak Kofi Annan, 27 Mart 2012'de çatışmaların durdurulmasına yönelik 6 maddelik bir plan açıklamıştır. Çin ve Rusya da bu plana destek vermiştir.

Suriye yönetimi Annan planına, şehir merkezi dışında güvenlik güçlerine yönelebilecek saldırılara cevap verme hakkını saklı tutarak onay verdiğini açıklamıştır. Annan Planı sonucunda Suriye'ye bir uluslararası gözlemci grubu gönderilmiş ve Suriye'de 1973'ten beri ilk kez çok partili seçim gerçekleştirilmiştir. Yapılan anayasal reformların ardından gerçekleştirilen ve muhalifler tarafından boykot edilen seçimi Baas Partisi'nin kazandığı açıklanmıştır. Uluslararası toplum, seçim sonuçlarını gerçekçi bulmadığını ve kabul etmediğini beyan etmiştir (Buçukcu, 2012: s. 8-9). Bu ortamda Annan planı uygulanamamış ve çatışmalar şiddetlenerek devam etmiştir.

Annan planından sonra Suriye'de yaşanan olayların ele alınması için 30 Haziran 2012'de Cenevre'de bir konferans düzenlenmiştir. BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon liderliğinde toplanan konferansa Arap Birliği Genel Sekreteri, BM, Türkiye, ABD,

Rusya, Fransa, İngiltere, Çin ve Katar temsilcileri katılmıştır. Çatışmaların durdurulması ve çözüm için muhaliflerle hükümetin görüşmesi istenilmiş, fakat bir çözüm sağlanamamıştır. Suriye'deki kriz daha da derinleşmiş ve İkinci Cenevre toplantısı, 22 Ocak- 16 Şubat 2014'te üçüncü toplantı Ocak 2016'da gerçekleştirilmesine rağmen krize bir çözüm bulunamamıştır (Gök, 2019: s. 90). BM bünyesindeki girişimler haricinde krizin çözümü için birçok ikili veya çok taraflı girişimde bulunulmuştur. Fakat bu girişimler de başarısızlıkla sonuçlanmış veya çıkmaza girmiştir. Zaman geçtikçe kriz çok yönlü ve karmaşık bir hal alarak devam etmiştir.

Çatışmaların uzamasıyla küresel güçler, iki taraf arasında kamplaşmış ve Suriye'de vekâlet savaşlarıyla küresel bir güç mücadelesi başlamıştır. Suriye Krizi, yabancı savaşçıların da dâhil olmasıyla birlikte içinden çıkılmaz bir hâl almıştır. Suriye'de tahmini olarak 1000'den fazla çatışan grubun olduğu ve kimin kime karşı savaştığının bulanıklaştığı bir iç savaş yaşanmaktadır (Karagül ve Demirbaş, 2017: s. 494).

1.2.1.Savaşın Etkileri

Muhaliflere yakın İngiltere merkezli Suriye İnsan Hakları Gözlemevi, Suriye'de yaşanan iç savaşta Mart 2018'e kadar 106 bini sivil, 353 bin 900 kişinin ölümünü belgelemiştir. Bu sayılara kaybolan veya öldüğü sanılan 56 bin 900 kişi dâhil değildir. *The Guardian* gazetesine göre ise ölen kişi sayısı Mart 2020 itibariyle 500 bini geçmiştir (The Guardian, 2020). Suriye de yaşanan iç savaş, yüzbinlerce sivilin ölümüne yol açmasının yanı sıra, 1,5 milyon kişiyi kalıcı engellerle yaşamaya mahkûm etmiştir (BBC Türkçe, 2018).

Çatışmalar esnasında rejimin en az 216 kez kimyasal silah kullandığı iddia edilmektedir. Bu saldırıların bir kısmı BM tarafından belgelenmiştir. Suriye İnsan Hakları Ağı (SNHR), 11 Mart 2019 tarihli raporunda, Esad rejiminin, Mart 2011- Mart 2019'da alıkoyduğu kişilerden en az 127 bin 916'sını halen cezaevlerinde tuttuğunu açıklamıştır. Bu rapora göre, en az 13 bin 983 kişi işkence nedeniyle ölmüştür (Anadolu Ajansı, 2019; BBC Türkçe, 2016).

Çatışma ortamı, Suriye vatandaşlarını güvenli bölge arayışı için zorunlu göçe maruz bırakmıştır. Bu zorunlu göçler hem ülke içerisindeki değişik bölgelere hem de ülke dışına yönelik olarak gerçekleşmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Mart 2021 verilerine göre en az 6,7 milyon Suriyeli ülke içinde yerinden olmuştur. Ayrıca Mart 2021 itibariyle 5,6 milyon kişi ise ülke dışına çıkmak zorunda kalmıştır. Ülkeden ayrılanların yüzde 92'sine ev sahipliği yapan komşu Türkiye (3,792,057), Lübnan (851,717) ve Ürdün (670,364) yakın tarihin en büyük göç hareketiyle başa çıkmakta zorlanmaktadır (Birleşmiş Milletler, 2021). Yerinden olmuş Suriye vatandaşlarının %95'i 5,3 milyonu şehirlerde ve kırsalda, %5'i ise 277.634 kişi ise kamplarda yaşamaktadır (BM, 2021).

Tablo 1: Yerinden Edilmiş Suriyelilerin Ülkesel Dağılımı

Ülke	Oranı	Kişi Sayısı
Türkiye	%65.7	3,721,057
Lübnan	%15,1	851,717
Ürdün	%11.8	670,364
Irak	%4.4	249,733
Mısır	%2.5	134,952
Diğer (Kuzey Afrika)	%0.5	31,657

*22.10.2021 itibariyle

Kaynak: BMMYK, 2021

Ekonomik sonuçlara gelince, savaşın başlamasından bu yana, Suriye'de eşya fiyatları 20 kat artmıştır ve bundan dolayı insanlar temel ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Birleşmiş Milletler Suriye'de 13,1 milyon kişinin insani yardıma ihtiyacı olduğunu söylemektedir. Savaşın tarafları, yardım örgütlerinin ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını engelleyerek sorunu daha da kötüleştirmektedir. Neredeyse 3 milyon kişi kuşatma altında ya da ulaşılması zor yerlerde yaşamına devam etmeye çalışmaktadır (BM, 2020). Yüz binlerce insan ise daha güvenli bir yaşam umuduyla tehlikeli deniz seferleri yapmaktadır ve binlerce kişi bu seferlerde yaşamını yitirmiştir.

Çatışmaların başladığı 2011'den bugüne kadar yaklaşık 4,8 milyon çocuk Suriye'de savaşın içinde doğmuş ve savaştan başka bir şey görmemiştir. Komşu ülkelerde ise 1 milyon çocuk daha doğmuştur. UNICEF verilerine göre, 2014- 2019

arası iç savaşta 5.427 çocuk ölmüş ve çatışmalarda 3.639 çocuk yaralanmıştır. Bu verilere göre Suriye de her 10 saatte 1 çocuk ölmekte veya yaralanmaktadır. İç savaşa yaklaşık 5.000 çocuk katılmıştır ve yaşları yedi yaşına kadar düşmektedir. Bunlar sadece doğrulanmış rakamlar olduğundan, bu savaşın çocuklar üzerindeki gerçek etkisinin daha derin ve yıkıcı olduğu tahmin edilmektedir (UNICEF, 2020).

İç savaşla birlikte Suriye’de altyapının tamamına yakını çökmüş ve şehirler büyük bir yıkıma uğramıştır. Yaklaşık olarak 1000 eğitim ve sağlık tesisi saldırıya uğramıştır. Her beş okuldan ikisi yok edildiği, hasarlı hale getirildiği, yerinden edilmiş aileler barındığı veya askeri amaçlarla kullanıldığı için kullanılamaz hale gelmiştir. Tüm sağlık tesislerinin yarısından fazlası işlevsel değildir (UNICEF, 2020).

1.2.2.Suriye Krizi ve Türkiye

Suriye Krizi, Türkiye’yi en çok göç konusunda etkilemiştir. Türkiye, Suriye’de çatışmalar başlayınca öncelikle “bekle-gör” politikası uygulayıp, Esad rejimine reform yapma çağrısında bulunmuştur. Ancak rejimin şiddeti artırması ve Suriye vatandaşlarının savaştan kaçarak kitleler halinde Türkiye’ye gelmesiyle birlikte, Türkiye’nin Suriye politikasında bir kırılma yaşanmıştır. Türkiye “bekle-gör” politikasını “Esad rejiminin gitmesi” olarak değiştirmiş ve Suriyelilere karşı “açık kapı politikası” uygulamıştır.

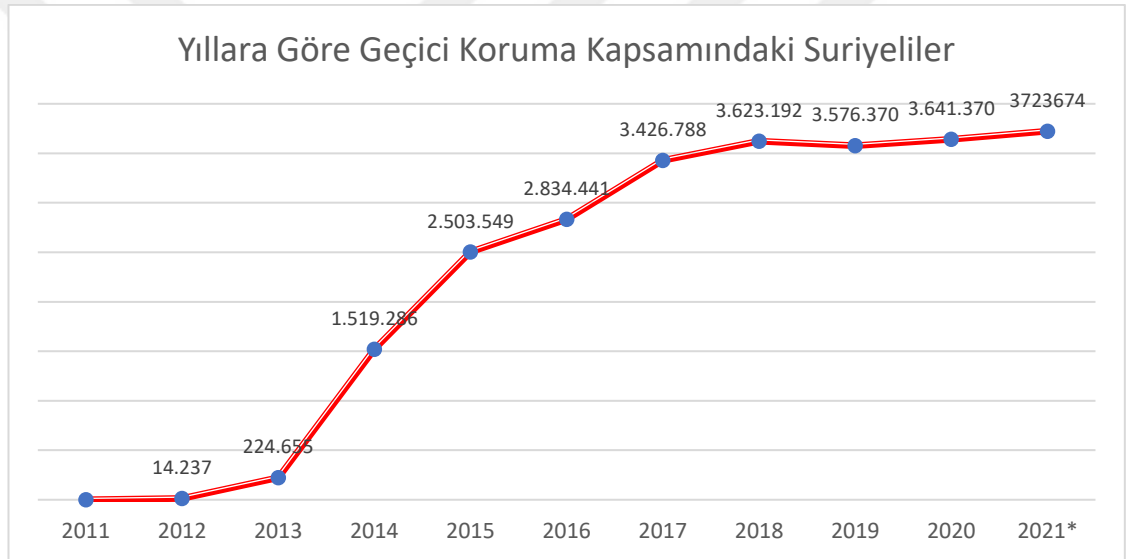
Suriye’de rejimin müdahalesi sonucu halk güvenli bulduğu bölgelere göç etmeye başlamıştır. Türkiye sınırına yakın bölgedeki Suriye vatandaşları da yaşanan çatışmalardan kaçma amacıyla ilk olarak Türkiye’ye sığınmıştır. 29 Nisan 2011 tarihinde Türkiye sınırına gelerek sığınma talebinde bulunan 300-400 kişilik ilk grup, daha sonra milyonları bulacak olan sığınmacı akınının başlangıcı olmuştur (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020 a).

Cumhuriyetin kuruluşundan 2011 yılına kadar çeşitli ülkelerden 2.800.000 kişi Türkiye’ye göç etmişken (Aydınlı, 2017: s. 140), son 10 yılda 4 milyona yakın Suriyeli Türkiye’ye gelmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin Suriye Krizi’nin başlamasından önceki 2011 verilerine göre en fazla sığınmacı

barındıran ilk 10 ülke arasında yer almayan Türkiye, 2014 yılından itibaren en fazla sığınmacı barındıran ülkeler listesinde ilk sırada yer almaktadır.

BMMYK 2021 verilerine göre Suriye’de 5 milyondan fazla insan ülke dışına göç etmek zorunda kalmıştır ve bu kimselerin büyük bir çoğunluğu Türkiye, Lübnan ve Ürdün’e göç etmiştir. Türkiye toplam 3.721.057 Suriyeliyi kabul etmiştir ve bu sayı dünya genelinde ki toplam Suriyeli sığınmacıların %65,7’ini oluşturmaktadır (BMMYK, 2021). Bu rakam Türkiye nüfusunun³ %4’ünden fazlasına tekabül etmektedir.

Grafik 1: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

*21.10.2021 itibarıyla

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021.

29 Nisan 2011’de gelen ilk grup, gerekli tedbirler alınarak sınırdan içeri alınmış ve öncelikle üst araması yapıldıktan sonra tercüman eşliğinde kimlikleri var ise kimlik bilgileriyle, yok ise sözlü beyanlarıyla kaydedilmişlerdir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020 a). Kayıt altına alınan bu ilk grup daha sonra Hatay’daki bir spor salonuna yerleştirilmiş ve acil ihtiyaçları karşılanmıştır.

Suriye vatandaşlarının Türkiye’ye gelmesiyle birlikte karşılaşılan ilk sorun gelen kişilerin hukuki statüsünün belirlenmesi olmuştur. Nisan 2011’de gelmeye başlayan

³ TÜİK 2020 verilerine göre Türkiye’nin nüfusu 83.154.997’dir.

Suriye vatandaşları önce “misafir” olarak tanımlanmıştır. Bu ilk gruplara, 1994 tarihli “Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” uyarınca işlem yapılmıştır. Ancak, gelen kimselerin kalma süreleri uzayınca ve gelen kişi sayısı daha da fazla artınca, ayrıca 1994 Yönetmeliği’nin güncel olmaması ve ihtiyaçları yeterince karşılamaması nedeniyle Suriyelilerin hukuki statüsüne ilişkin yeni kanuni düzenlemeler yapma ihtiyacı doğmuştur.

Bu bağlamda ilk olarak 30 Nisan 2012 tarihinde “Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge” İçişleri Bakanlığı tarafından yürürlüğe konmuştur. Yönergenin içeriğinde, kitlesel sığınma durumlarında ortaya çıkan acil koruma ihtiyacının karşılanması için sığınılan ülkeye erişimin sağlanması, zulüm riski olan ülkeye geri gönderilmemesi ilkesi ve insan haklarına uygun temel asgari standartların sağlanması ana unsurlar olarak ele alınmıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020 a).

Geçici koruma statüsü, 04.04.2013 tarihinde kabul edilen 6458 sayılı “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” ve 13.10.2014 tarihli 2014/6883 sayılı “Geçici Koruma Yönetmeliği” ile hukuken tanınmıştır. Geçici korumanın; ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel veya kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan, haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayanlara uygulanacağı belirtilmiştir (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014). Bu statü sığınmacılara Türkiye topraklarında kalma, zorla gönderilmeme garantisi, acil ihtiyaçlarının karşılanması gibi haklar sağlamıştır.

Acil durumlarda Türkiye’ye toplu halde gelecek yabancıların sınırdan nasıl içeri alınacağı ve hangi işlemlerin yapılacağı da ayrıntılı olarak Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda düzenlenmiştir. Bu kanuna göre sınırlarımıza geçici koruma amacıyla gelen yabancı kişilere doğrudan valiliklerce izin verilebilmektedir. Valilik izni ile ülkeye gelen yabancılar hakkında sınır geçişinde kimlik bilgilerini ve ülkeye

giriş tarihini gösteren bir tutanak tutulur ve kolluk ile en yakın sevk merkezine gönderilirler. Sevk merkezine geçici koruma talebiyle gelen yabancı kişinin kimlik tespiti ve kayıt işlemleri Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yapılır. Sevk merkezlerinin kapasitesinin yetersiz olması durumunda, geçici koruma talebinde bulunan yabancıların işlemleri valilikler tarafından belirlenecek yerlerde de yapılabilir. Ayrıca Geçici Koruma Yönetmeliği'nde, başvuruda bulunan kişilere geçici korumayla ilgili süreç, hak ve yükümlülükleri ile diğer hususlarda anlayabilecekleri dilde bilgilendirme yapılacağı belirtilmektedir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013; Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014).

Kayıt işlemi sırasında kimliğine ilişkin belge sunamayan yabancıların, aksi ispat edilinceye kadar beyanı esas alınmaktadır. Ayrıca kişinin fotoğraf, parmak izi ya da kimlik tespitine elverişli diğer biyometrik veriler alınmakta ve bu verileri merkezi veri tabanına kaydedilmektedir. Kayıt işlemleri tamamlanan kişilere, valilikler tarafından geçici koruma kimlik belgesi düzenlenir ve bu kişilere Türkiye'deki işlemlerin de esas alınmak üzere 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu uyarınca yabancı kimlik numarası verilir (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014: md. 21-22, 2014).

Geçici koruma kapsamında güvenli bölge arayışında ki Suriye vatandaşları resmi yollarla yukarıda açıklandığı şekilde kabul edilmekte ve kayıt altına alınmaktadır. Ancak, kayıt altına alınanların dışında da çok sayıda kişi sınırı kaçak yollarla geçerek Türkiye'ye gelmektedir.

Suriye'den gelen kişilerle ilgili çalışmalar ilk olarak Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından yürütülmüştür. Daha sonra bu görev Bakanlar Kurulu kararı ile Mart 2018'den itibaren Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2020). YUKK ile geçici barınma merkezlerinin kurulması ve işletilmesi düzenlenmiştir. Bu kanuna göre geçici barınma merkezleri, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşleri alınarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün koordinasyonunda AFAD tarafından kurulur ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne devredilir. Bahse konu merkezler Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından işletilir veya işlettirilir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşlarının görüşlerini alarak geçici barınma merkezlerinin kapatılmasına da karar verebilir. Türkiye'deki Suriyelilerin sayısına ilişkin resmi veriler Göç İdaresi

Genel Müdürlüğü tarafından sıklıkla güncellenmekte ve yayınlanmaktadır. Bu çerçevede, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün, 21.10.2021 verilerine göre 5 ilde (Adana, Kilis, Kahramanmaraş, Hatay ve Osmaniye), 7 barınma merkezinde toplam 51.945; barınma merkezleri dışında ise toplam 3.671.729 geçici koruma kapsamında Suriyeli bulunmaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021).

Tablo 2: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Geçici Barınma Merkezlerine Göre Dağılımı

İL	GBM ADI	GBM MEVCUDU	TOPLAM MEVCUD
ADANA (1)	Sarıçam	17.167	17.167
KİLİS (1)	Elbeyli	8.274	8.274
KAHRAMANMARAŞ (1)	Merkez	9.755	9.755
HATAY (3)	Altınözü	2.466	8.448
	Yayladağı	3.340	
	Apaydın	2.642	
OSMANİYE (1)	Cevdetiye	8.301	8.301
Toplam		51.945	
GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİ DIŞINDA BULUNAN SURIYELİ SAYISI		3.671.729	

*21.10.2021 itibarıyla

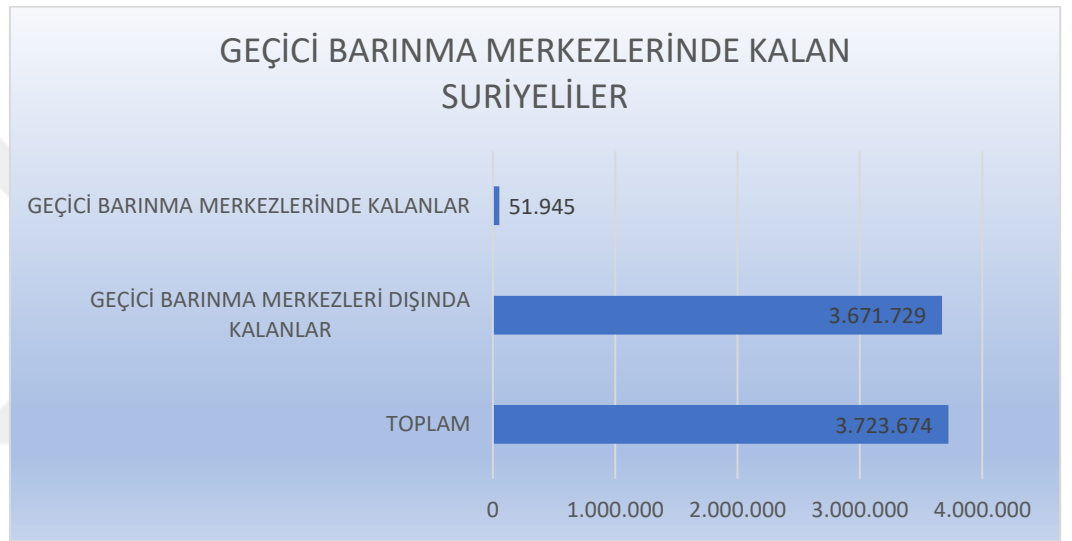
Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021.

Türkiye'ye gelen Suriyeliler, ilk etapta yalnızca sınır illerinde ve geçici barınma merkezlerinde ikamet etmişlerdir. Barınma merkezlerinde geçici koruma kapsamında Suriyelilerin fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçları karşılanmaktadır. GKY uyarınca geçici koruma altındaki kişilere kamp dışında da ikamet etme hakkı tanınmıştır. GKY madde 24'e göre kamu düzeni, kamu güvenliği ya da kamu sağlığı yönüyle herhangi bir sakınca görülmediği hallerde geçici koruma altında bulunan kişilere, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nce belirlenen illerde kalmalarına izin verilmektedir (GKY, 2014: md. 24).

Barınma merkezlerinde ihtiyaçlar Göç İdaresi ve sivil toplum kuruluşları tarafından karşılanmasına rağmen ülkemizde bulunan Suriyelilerin büyük çoğunluğu mecbur kalmadıkça bu tesislerde barınmak istememektedirler. Türkiye'de bulunan

geçici koruma altındaki kişilerin çok az bir kısmı barınma merkezlerinde bulunurken (%1,8), büyük bir kısmı ise barınma merkezlerinin dışında yaşamaktadır (% 98,2). Bunun en önemli nedenleri geçici barınma merkezlerindeki görece disiplinli ortam, çalışma imkânının olmaması, muhafazakâr ailelerin buradaki yaşantıyı kız çocukları için uygun görmemesi, toplumun genelinden soyutlanma hissi şeklinde sıralanabilir (Nurdoğan vd 2016: s. 229). Bunun gibi çeşitli nedenlerden dolayı geçici korunanlar geçici barınma merkezlerinde kalmak yerine şehirlere yönelmektedir.

Grafik 2: Geçici Barınma Merkezlerinde Kalan Suriyeliler

*21.10.2021 itibarıyla

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021.

Geçici barınma merkezlerinin dışındaki Suriyeliler, Türkiye'nin tüm illerine dağılmış durumda ve kendi olanakları ile kayıt dışı geçici işlerde çalışarak, akrabalarının yanında kalarak, sokaklarda dilenerek ya da sosyal yardım olarak yaşamlarını devam ettirmektedirler. Tesisler dışında yaşayan sığınmacılar maddi yetersizlikler nedeniyle gecekondular da ya da terkedilmiş evlerde birçok aile ile bir arada kalmaktadır. Kalacak yer bulamayan kişiler ise parklarda ya da köprü altlarında yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Ayrıca çalışma izinleri bulunmayan sığınmacılar Türkiye'nin birçok yerinde düşük ücretlere zor koşullarda çalışmaktadır. Sığınmacıların düşük ücretle çalışması ise işsiz veya maaşları düşen yerel halk ile

sığınmacılar arasında gerilime neden olmaktadır. Bunun gibi çeşitli nedenlerle toplumsal barış bozulmakta ve Suriyelilere olan bakış açısı olumsuz etkilenmektedir.

Yukarıda belirtildiği üzere Türkiye'nin 81 ilinin tamamında Suriyeli sığınmacı bulunmaktadır. Suriyeli nüfusunun en kalabalık olduğu il 534.439 kişi (nüfusa oranı %3,56) ile İstanbul iken onu 458.670 kişi (nüfusa oranı %21,99) ile Gaziantep takip etmektedir. İstanbul, Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa'da toplam 1.856.236 Suriyeli bulunmaktadır. Sayısal olarak en fazla Suriyeli bu 4 şehirde bulunsa da nüfusa oranla en fazla Suriyeli %75,19 (106.365 kişi) ile Kilis' de yaşamaktadır. Sayısal olarak en az Suriyeli Bayburt'ta 25 (nüfusa oranı %0,03), oransal ise %0,03 (45 kişi) ile Artvin'de yaşamaktadır (il bazında ayrıntılı dağılım için bkz. EK- I) (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021).

İKİNCİ BÖLÜM

2.ZORUNLU GÖÇ VE ULUSLARARASI HUKUK

2.1.GÖÇ KAVRAMI

İnsan var olduğu günden beri sürekli hareket halindedir. Bu nedenle göç kavramı ilk insandan günümüze kadar gelen bir kavramdır. Doğa olayları, salgın hastalıklar, ekonomik nedenler, siyasal nedenler, toplumsal gelişmeler ve savaşlar nedeniyle nüfus hareketleri ilk insandan günümüze kadar devam etmektedir. Göç kavramı zaman zaman tanımlanmıştır. Bu tanımlamalar göçün nedeni veya sonucu bakımından ya da sınıflandırma açısından değişime uğrasa da özü olan hareket unsurunu hep barındırmıştır. Özünde hareket olan bu kavram akademik literatürde ve kurumlar tarafından farklı tanımlarla açıklanmaya çalışılmıştır.

Göç en basit tanımıyla yer değiştirme olarak ifade edilebilir. Türk Dil Kurumu (TDK) göçü “*Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret*” olarak tanımlamaktadır (TDK Sözlük, 2020). Uluslararası Göç Örgütü (IOM)’nün yayınladığı göç terimleri sözlüğünde göç “*Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir Devlet içinde yer değiştirmesi. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin, ekonomik göçmenlerin, aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişilerin göçü de dâhildir.*” şeklinde tanımlanmaktadır (Uluslararası Göç Örgütü [IOM] Göç Terimleri Sözlüğü Türkçe, 2013: s. 35). Birleşmiş Milletler tarafından ise bir yıldan uzun süre ile yapılan yer değiştirmeler göç olarak kabul edilmektedir (Gençler, 2012: s. 28).

Her yazar ve kurum kendi göç tanımını yapmakta ve üzerinde uzlaşılan bir göç tanımı bulunmamaktadır. Bahçeci ve Uzun en genel ve kapsayıcı göç tanımının Cemal Yalçın’da olduğunu ileri sürmektedir. Bu tanıma göre göç: “*Ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir*” (Bahçeci ve Uzun, 2017: s. 2). Yalçın’ın tanımına göre

göçler birçok farklı nedenden kaynaklanmakta ve bu nedenlere bağlı olarak da göç çeşitleri farklılık göstermektedir.

Göç disiplinler arası bir olgu olması nedeniyle siyasi, hukuki, coğrafi, ekonomik, demografik ve sosyolojik olarak incelenmektedir. İnceleme alanına göre de farklı açılardan yaklaşılmakta ve bu nedenle farklı tanımlar yapılmaktadır. Coğrafi olarak göç, daha önce yaşamın sürdürüldüğü çevrenin değiştirilmesi olarak ele alınırken, ekonomik olarak üretim faktörünün yer değiştirmesi olarak incelenmektedir. Demografi açısından ise göçmenlerin sayısal verileri önceliklidir. Sosyolojik olarak da göçün nedenleri, göç kararının oluşumu, göç eden ve göç edilen toplumlar üzerinde ki etkisi incelenmektedir (Gençler, 2002: s. 28).

Göç tanımı kadar göçmen tanımı da önemlidir. Göçü anlamak için göçmen tanımı da bilinmelidir. Fakat göç gibi göçmen üzerinde de mutabakata varılmış genel kabul gören bir “göçmen” tanımı bulunmamaktadır. IOM’a göre, göçmen terimi bireyin dışsal etkilere maruz kalmadan kendi özgür iradesiyle ve kişisel sebeplerle aldığı tüm göç etme durumlarını kapsar şekilde anlaşılmıştır (IOM Göç Terimleri Sözlüğü Türkçe, 2013: s. 37). Bu tanımdan anlaşılacağı üzere bireyin kendisinin ve ailesinin maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek amacıyla başka bir ülkeye veya aynı ülke içinde başka bir bölgeye hareket etmesi göçmen sayılmak için yeterli kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler her sebebi ne olursa olsun yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bireyleri göçmen olarak tanımlar. Bu nedenle bir yıldan daha kısa süren iş seyahatinde bulunan veya tatil yapan kişiler göçmen olarak kabul edilmemektedir. Ancak yaygın kullanımda, kısa süreli seyahat eden mevsimsel tarım işçileri, kısa dönemli göçmen olarak kabul edilirler (IOM Göç Terimleri Sözlüğü Türkçe, 2013: s. 35). Diğer taraftan IOM yayınladığı MCOF: Göç Krizi Operasyonel Çerçevesi – IOM Türkiye 2018 – 2019 raporunda göçmeni: “(1) kişinin hukuki statüsüne, (2) hareketin gönüllü olup olmadığına, (3) hareketin sebeplerine ya da (4) kalış süresinin uzunluğuna bakılmaksızın, ikamet ettiği yerden ayrılarak uluslararası sınırlar ötesine ya da bir Devlet içerisinde bir yerden başka bir yere geçmekte olan ya da geçmiş kişi.” olarak tanımlamıştır (IOM Turkey, 2020: s. 9).

İnsanlar siyasi istikrarsızlıklar, insan hakları ihlalleri, baskıcı rejimler, iç savaşlar ve çatışmalar, etnik ve dini baskılar, işsizlik, ekonomik sıkıntılar veya can

güvenliği korkusundan yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalabilmekte veya gönüllü olarak ülke içinde başka bölgelere ya da farklı ülkelere göç etmektedirler. Diğer bir deyişle göçün başlıca nedenleri, baskı ve korku yaşamadan insanca bir yaşam sürmek, insani standartlarda hayat sürebilecek para kazanmak, ailelerine maddi yardım sağlayabilmek ve onlara daha iyi bir yaşam sunma isteğidir. Bunun için göçmenler çoğu zaman canlarını hiçe sayarak tehlikeli yollardan iş gücüne ihtiyaç duyan Batı ülkelerine göç etmeye çalışmaktadırlar. Bu durumun yaşanmasında dünyanın küreselleşmesi, ulaşım ve iletişim teknolojinin gelişmesiyle Batı'nın çekiciliğinin daha fakir ülkelerde görünür hale gelmesi de etkili olmaktadır (Deniz, 2014: s. 178).

Sürekli hareket halinde olan insan kimi zaman “zorunlu” olarak, kimi zaman “gönüllü” olarak göç etmiştir. Endüstri Devrimi'yle birlikte Batı'da emek açığı ortaya çıkmış ve bu açık, “kölelik”, “sözleşmeli işçilik” ve II. Dünya Savaşı sonrasında ise “planlı göç” gibi farklı göç türleriyle karşılanmıştır. Ancak 1980'li yıllardan itibaren iş gücü açıklarının kapandığını belirten Batılı ülkeler göç hareketlerine büyük kısıtlamalar getirmişlerdir. Fakat ekonomik nedenlerden dolayı insanların göç istekleri durmamıştır. Getirilen sınırlamalar nedeniyle göçmenler kaçak yollarla⁴ göç etmeye yönelmiştir. Oldukça riskli olan bu süreçte göçmenler maddi ve manevi olarak istismara uğramaktadırlar. Göçmenler, göçmen kaçakçılarının⁵ istismarına ve kötü muamelesine maruz kalmakta, bazen de yolculuğun zorlu şartlarına yenik düşerek hayatlarını kaybetmektedirler (Yılmaz, 2014: s. 1685).

2.1.2.Göç Türleri

Göç kavramının disiplinlerarası ve karmaşık yapısı göç tanımlamasında çeşitliliğe neden olmaktadır. Bu çeşitliliğe ve belirsizliğe göç hareketlerinin sınıflandırılmasında da rastlanmaktadır. Göç hareketleri sınıflandırılırken kesin çizgilerle ayrılamazsa da bazı kriterler eşliğinde göç çeşitli sınıflara ayrılmıştır. Bu

⁴ Göçmen kaçakçılığı: Doğrudan veya dolaylı olarak, maddi ya da diğer maddi çıkar elde etmek amacıyla, bir kişinin, vatandaşı olmadığı ya da daimi olarak ikamet etmediği bir devlete yasadışı girişinin sağlanması (IOM Göç Terimleri Sözlüğü Türkçe, 2013: s. 37).

⁵ Göçmen kaçakçısı: Kişileri, uluslararası kabul görmüş bir devlet sınırından yasadışı olarak taşımak için kendileriyle yaptığı anlaşma üzerine hareket ettiren aracı kişi (IOM Göç Terimleri Sözlüğü Türkçe, 2013: s. 37).

kriterler ise irade, zaman, hedef coğrafya ve kanuna uygun olup olmamasıdır. Bu kriterler açısından göç hareketleri aşağıda sırasıyla sınıflandırılacak ve incelenecektir.

2.1.2.1.Gönüllü Göç – Zorunlu Göç

“Gönüllü” ve “zorunlu” göç sınıflandırmasında esas alınan kriter göçmenin iradesidir. Bu kapsamda; dışarıdan zorlama olmadan bireyin iradesi ile gerçekleşen, genellikle ekonomik ve diğer bireysel arzularından kaynaklanan göç hareketi “gönüllü” ya da “serbest göç” (*voluntary migration*), olarak adlandırılmaktadır. Gönüllü göçte esas sebep, bireyin daha iyi yaşam şartları elde edeceğini ummasıdır. “İşçi göçü” ve “beyin göçü” gönüllü göçe örnek olarak verilebilir (Eker, 2008: s. 11-12).

Savaş, sürgün, nüfus transferi, iltica ve siyasi nedenler gibi irade dışı gerçekleşen göçler ise “zorunlu göç” ya da “zorla göç” (*forced migration*) olarak nitelendirilmektedir (Gençler, 2002: s. 29). IOM zorunlu göçü daha kapsayıcı bir biçimde ve örnekleme ile açıklamıştır. IOM sözlüğünde zorunlu göç: “*Doğal ya da insan yapımı nedenlerden dolayı içerisinde yaşama ve refaha yönelik tehditleri de içeren bir zorlama unsuru bulunan göç hareketi (Ör: mültecilerin, ülkesinde yerinden edilmiş kişilerin hareketleri ve doğal, çevresel, kimyasal, nükleer felaketler, açlık ya da kalkınma projeleri nedeniyle gerçekleşen hareketler)*” olarak tanımlanmıştır (IOM Göç Terimleri Sözlüğü Türkçe, 2013: s. 103). IOM’un tanımından da hareketle Suriye Krizi’nden etkilenen kişiler Suriye içinde veya Türkiye gibi başka ülkelere göç etmesi şüphesiz ki zorunlu göç kapsamına girmektedir.

Gönüllü göçte bireyin daha fazlasına veya daha iyi standartlara sahip olma arzusu ile göç etmesi söz konusu iken, zorunlu göçte birey göç etmezse özgürlüğünü, fiziksel bütünlüğünü ve hatta hayatını kaybetme riski vardır. Zorunlu göçte birey bunları koruma amacıyla göç etmekte ve göç etmekteki en önemli nedenleri dışsal etmenlerden oluşmaktadır.

2.1.2.2. Kesin Göç – Geçici Göç

Göç hareketleri sınıflandırılırken yapılan bir diğer ayırım ise göçün geçici ya da kalıcı olması bakımından yerleşim süresi esasına dayanmaktadır. Göç hareketi amaç ve zaman bakımından değerlendirildiğinde, göçmenler yaşadıkları yeri tekrar dönmeme ya da belirli bir süre sonra dönme amacıyla terk etmektedirler. Yaşadıkları yere, en azından göçün başlangıç noktasında geri dönmeme amacıyla yapılan göç “daimi göç” ya da “kesin göç” (*permanent migration*)” olarak tanımlanmaktadır. Göçmenlerin buldukları yeri geçici olarak terk etmesi ise “geçici göç” (*temporary migration*) olarak tanımlanmaktadır. Geçici göçlerde gidilmesi düşünülen yerde ne kadar kalınacağı az çok bilinmektedir ve göçmenlerin niyeti, göç etme amacı gerçekleştiğinde geri dönmektir. Örneğin eğitim için başka bir bölgeye giden öğrencinin okulu bitince tekrar yaşadığı yere dönme amacı gibi. Geçici göç, göçün süresine göre farklı isimler almaktadır. Örneğin tarım işçilerinin mevsimlik olarak yaptığı göç “mevsimsel ya da sezonluk göç” olarak adlandırılmaktadır (Bahçeci ve Uzun: 2017: s 3). Kısa süreli göç (*short-term migrant*) de geçici göç kapsamına girmektedir. IOM kısa süreli göçmeni “*Dinlenme, tatil, arkadaş ya da akraba ziyareti, iş veya tıbbi tedavi amaçlarıyla gerçekleşen hareketler dışında, en az üç aylığına ama bir yıldan az olmak üzere, kendi olağan ikamet yeri dışında başka bir ülkeye giden kişi.*” olarak tanımlamıştır (IOM Göç Terimleri Sözlüğü Türkçe, 2013: s. 57). Bu tanımdan da hareketle dinlenme, tatil, arkadaş ya da akraba ziyareti, iş veya tıbbi tedavi amacıyla hareket eden kişiler en az üç aylığına da gidiyor olsalar bile göçmen olarak kabul edilmemektedirler.

2.1.2.3. Uluslararası Göç- İç Göç

Göç kavramı sınıflandırılırken dikkat edilen bir diğer kriter ise göç edilen yerdir. Göç esnasında kat edilen idari sınırlar göçe başka anlamlar yüklemektedir. Kat edilen ve geçilen sınırlar açısından göç “iç göç” ve “uluslararası göç” olarak sınıflandırılmaktadır.

İç göç IOM sözlüğünde, “*yeni bir ikamete sahip olmak amacıyla veya yeni bir ikametle sonuçlanacak şekilde insanların aynı ülkenin bir bölgesinden başka bir*

bölgesine göç etmeleri. Bu göç, geçici veya daimi olabilir. İç göçmenler, menşe ülke⁶ içinde yer değiştirirler, ama yine menşe ülkede kalırlar (örneğin, kırsaldan şehre göç).” şeklinde tanımlanmaktadır (IOM Göç Terimleri Sözlüğü Türkçe, 2013: s. 43). Kısaca, bir ülkenin siyasi sınırlarını aşmayan ve ülke sınırları içerisinde meydana gelen göç, iç göç (*internal / migration / domestic migration*) olarak tanımlanmaktadır.

Uluslararası göç (*international migration*) ise bir ülkenin siyasi sınırlarının aşılması olarak tanımlanabilir. IOM uluslararası göçü “*Kişilerin geçici veya daimi olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşe ülkelerinden veya mutad olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları.*” olarak tanımlamıştır (IOM Göç Terimleri Sözlüğü Türkçe, 2013: s. 88).

Göç insanlık tarihi kadar eski olsa da uluslararası göç bugünkü anlamda ulus devletlerin ortaya çıktığı, yasal sınırların belirlendiği ve yabancıların ülkeye giriş-çıkışlarının kontrol altına alındığı 19. yüzyılda şekillenen bir kavramdır (Bahçeci ve Uzun, 2017: s. 3). 20. yüzyılın son çeyreğine kadar, uluslararası göç, genellikle hükümetler tarafından tek başına merkezi bir konu olarak ele alınmamıştır. Fakat 1980’lerin sonlarına doğru göç konusu sistematik şekilde ve uzmanlık alanı olarak ilgi görmeye başlamıştır (Bahçeci ve Uzun, 2017: s. 5). Ayrıca akademik olarak da göç araştırmaları ve yayınları bu tarihten itibaren artarak devam etmiştir. Bu çalışmalara, özellikle Avrupa ile ilgili olarak, hedef ülkelere gelen perspektifler hâkimdir (IOM World Migration Report 2020, 2020: s. 4).

Uluslararası göç söz konusu olduğunda bazı kavramlar öne çıkmaktadır. Bu kavramlar göç alan ve göç veren ülkelerin bakış açısına göre şekillenmektedir. Bir kimsenin ya da topluluğun yaşadığı bölgeden başka bir ülkeye göç etmesine “dışa göç” (*emigration*) denilirken, daha iyi yaşam standartlarına sahip olan ülkelerin aldığı göçe “içe göç” (*immigration*) denir. Bu kapsam literatürde; göç veren ülkelere ilişkin “gönderici/ gönderen ülke” (*sending country*) ya da “kaynak ülke” (*country of origin*), göç alan ülkelere ilişkin olarak, “alıcı ülke” (*receiving country*) veya “varış ülkesi/ hedef ülke” (*county of destination*), göç sırasında geçiş güzergâhı üzerinde bulunan

⁶ Menşe ülke: Göç akınlarının kaynağı durumundaki ülke (IOM Göç Terimleri Sözlüğü Türkçe, 2013: s. 63).

ülkeler içinse “transit ülke” (*country of transit*) terimleri kullanılmaktadır (Eker, 2008: s. 13).

Buna göre insanların yurtdışında daimi veya geçici olarak yerleşmek üzere ayrıldıkları ülkeye gönderici/ gönderen ülke (*sending country*), düzenli ya da düzensiz göç akınlarının kaynağı durumundaki ülkeye kaynak/menşei ülke (*country of origin*), göç hareketliliğinde varılması hedeflenen ülkeye alıcı ülke (*receiving country*) veya hedef ülke (*country of destination*) ve en nihayetinde göç akınlarının düzenli ya da düzensiz içinden geçtiği ülkeye transit ülke (*country of transit*) denmektedir (IOM Göç Terimleri Sözlüğü Türkçe, 2013: s. 38, 41, 53, 63 ve 86).

Ekonomik gelişmeler, siyasal değişimler ve artan bölgesel çatışmalar nedeniyle uluslararası göç de diğer kavramlar gibi zaman içinde değişime uğramıştır ve yeni göç akımları gelişmiştir. Bahçeci ve Uzun’un Castles ve Miller dan aktardığına göre yeni göç akımları oluşsa da uluslararası göç hareketleri bir takım genel eğilimlere sahiptir. Buna göre gittikçe daha fazla ülke göç hareketlerinden etkilenmekte ve dolayısıyla göç küreselleşmektedir. Uluslararası göç dünyanın her yerinde niceliksel olarak artmakta ve bu da göçün hızlanmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan göçün tipolojilerinin birbirine geçtiği ve göçün bir biçimde başlayıp farklı biçimlerde devam etmesi sonucu göçün farklılaşması denen bir süreç söz konusu olmaktadır. Buna ek olarak kadınların uluslararası göç hareketlerinde görünürlüğü artmıştır ve bu da kadınlaşmasını sağlamaktadır. En nihai olarak, iç politika, ikili ve bölgesel ilişkiler gibi meselelerde uluslararası göçün daha fazla yer kaplaması sebebiyle göçün siyasallaştığını söylemek yanlış olmayacaktır (Aktaran: Bahçeci ve Uzun, 2017: s. 4-5).

Küreselleşmeyle birlikte kaynak ülke, transit ülke ve hedef ülke arasındaki sınırlar muğlaklaşmıştır. Bugün göç alan ve göç veren ülkeler arasındaki geleneksel ayırım belirsiz hale gelmiştir (Bahçeci ve Uzun, 2017: s. 5). Ülkeler arasındaki ekonomik farklılıklardan dolayı bir ülke hem göç alan hem de göç veren ülke konumunda olabilmektedir. Örneğin Türkiye, göçmenler için genelde transit ülke konumundadır. Fakat Orta Asya Türk devletleri, Afganistan, Ukrayna, Rusya, Moldova ve Belarus gibi ülkelerden gelen göçmenler açısından ise hedef ülke konumunda olabilmektedir (Deniz, 2014: s. 178).

Uluslararası göçün artmasıyla birlikte Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ülkeleri başta olmak üzere devletler göçmenlerin ülkeye girişlerini, ülkeye girdikten sonra yaşama koşullarını zorlaştıran ve sınır dışı etmeyi kolaylaştıran yasal düzenlemeler yaparak ve sınır güvenliklerini artırarak göçü engellemeye çalışmaktadırlar. Sınır güvenliğinin artmasının en önemli sonucu ise göçmenlerin tehlikeli yollara yönelmesi, bu nedenle göç yolculuğu ve sınır geçişleri sırasında ölümlerin artması olmuştur. Göçü engelleyici politikalar nedeniyle göçmen ölümleri dünyanın her yerinde artmaktadır. Örneğin, Suriye krizi nedeniyle bizim gündemimizde Ege denizinde yaşanan ölümler olsa da Yılmaz'ın Cornelius'tan aktardığına göre 1994- 2001 yılları arasında 1.7000 Meksikalı doğa şartlarına yenik düşmüş ve dağlarda donarak, çölde güneş çarpası ve susuzluk nedeniyle veya nehir ya da su kanalı geçişleri sırasında boğularak ölmüştür (Yılmaz, 2014: s. 1691).

Avrupa Birliği ve Türkiye'nin sıkı sınır güvenliği politikaları sonucu Türkiye'den geçişlerde de coğrafya kaynaklı göçmen ölümleri yaşanmaktadır ve bu durum Suriye Krizi ile birlikte katlanarak artmıştır. Suriyeli göçmenlerin kullandığı Ege Denizi ve Meriç Nehri rotasında çok sayıda göçmen boğularak yaşamını yitirmektedir. Doğu sınırlarında ise genellikle Afganistan ve Pakistan uyruklu göçmenler kış aylarında zor hava şartlarından dolayı donarak yaşamını yitirmektedir⁷. Devletler tarafından alınan önlemlere ve şartların zorlaşmasına rağmen dünyadaki göçmen sayısı dalgalanma olsa bile hep artış halindedir (bkz. Tablo 4 ve 5).

Devletler arasındaki ekonomik ve sosyal eşitsizlikler arttıkça göçün, özellikle uluslararası göçün hızla artacağı birçok bilim insanı tarafından öngörülmektedir. 1990'lı yıllarda başlayan ve günümüzde de artarak devam eden bölgesel çatışmalar kendisini güvende hissetmeyen milyonlarca insanı güvenli bir yer arayışına itmektedir. Ayrıca, klasik iktisat teorisine göre, ülkeler arasındaki eşitsizlik arttıkça iş gücünün hareket etme isteği de artacaktır (Gök, 2016: s. 67).

Uluslararası Göç Örgütü'nün World Migration 2020 raporuna göre, dünya üzerinde 272 milyon (dünya nüfusunun %3,5'i) göçmen yer almaktadır ve bunların içinde çocuk göçmenlerin yaklaşık 31 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca, yaklaşık 13 milyon çocuk mülteci, 936 bin sığınmacı çocuk ve kendi ülkelerinin içinde

⁷Bknz <https://www.gazeteduvar.com.tr/turkiye/2020/02/09/vanda-13-gocmen-donarak-oldu-ihbari/>

zorla yerinden edilmiş 17 milyon çocuk vardır ve sayı her geçen yıl artmaya devam etmektedir (IOM World Migration 2020, 2020: s. 6-8).

Tablo 3: 2000- 2020 Yılları Dünya Göç Raporları Önemli Olgular ve Rakamlar

	2000 Raporu	2020 Raporu
Tahmini uluslararası göçmen sayısı	150 milyon	272 milyon
Göç eden dünya nüfusunun tahmini oranı	% 2,8	% 3,5
Kadın uluslararası göçmenlerin tahmini oranı	% 47,5	% 47,9
Çocuk olan uluslararası göçmenlerin tahmini oranı	% 16,0	% 13,9
Uluslararası göçmen oranının en yüksek olduğu bölge	Okyanusya	Okyanusya
Uluslararası göçmenlerin en fazla olduğu ülke Birleşik	Birleşik Arap Emirlikleri	Birleşik Arap Emirlikleri
Göçmen işçi sayısı	-	164 milyon
Mülteci sayısı	14 milyon	25,9 milyon
Ülke içinde yerinden olmuş kişilerin sayısı	21 milyon	41,3 milyon
Vatansız kişi sayısı	-	3,9 milyon

Kaynak: IOM Word Migration Report 2020 s. 10

IOM'un verilerine göre dünyadaki toplam göçmen sayısı 1970 yılında 84 milyon, 1980 yılında 101 milyon, 2000 yılında 173 milyon ve 2019 yılında 272 milyondur. Hindistan, uluslararası göçmenlerin en büyük menşe ülkesi konumundadır (17,5 milyon). Hindistan'ı ardından yurt dışında en fazla göçmen sayısına Meksika ve Çin (sırasıyla 11,8 milyon ve 10,7 milyon) sahiptir. Göçmenlerin en çok tercih ettiği ülke ABD'dir (50,7 milyon göçmen). Tüm göçmenlerin yarısından fazlası (141 milyon) Avrupa ve Kuzey Amerika'da yaşamaktadır. Genel olarak göçmen sayısı artış eğilimindeyken yüksek gelirli ülkelerde göçmen işçi sayısı 2013-2017 yıllarında biraz

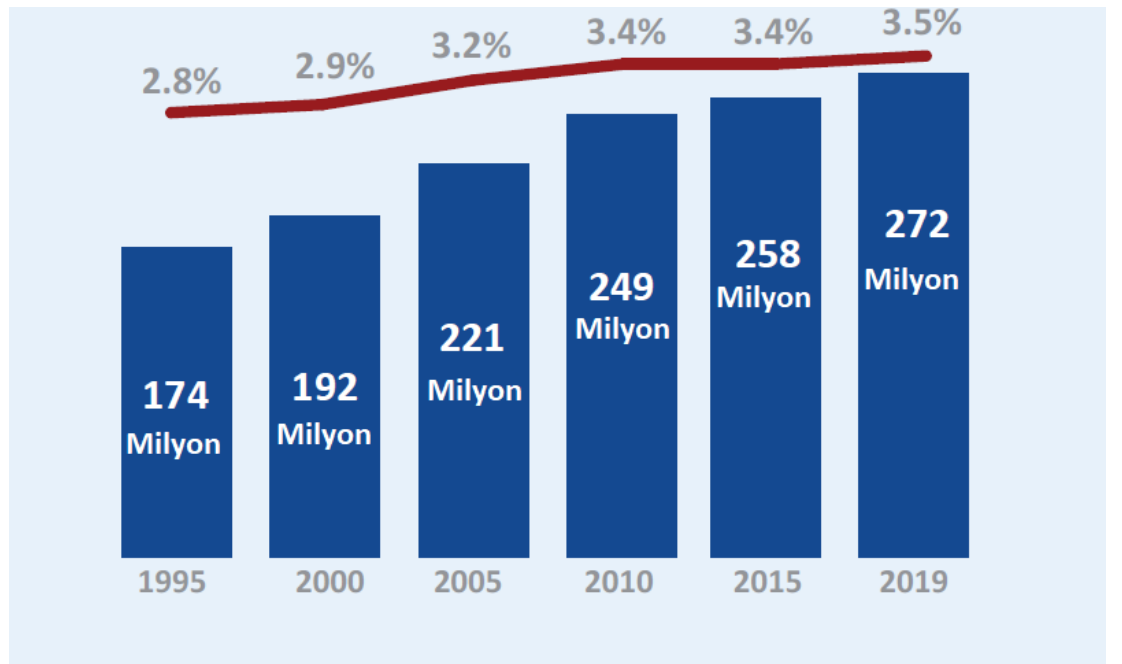
azalmıştır (112,3 milyondan 111,2 milyona). Üst orta gelirli ülkeler de ise artış gözlemlenmiştir (17,5 milyondan 30,5 milyona). Genel olarak göçmen nüfusu küresel olarak artmıştır, fakat dünya nüfusuna oranla göçmen sayısı nispeten istikrarlı kalmıştır (bkz tablo 3) (IOM World Migration 2020, 2020: s. 8-21).

Tablo 4: Uluslararası Göçmen Sayısı 1979- 2019

Yıl	Göçmen Sayısı	Dünya Nüfusuna Oranı
1970	84,460,125	%2.3
1975	90,368,010	%2.2
1980	101,983,149	%2.3
1985	113,206,691	%2.3
1990	153,011,473	%2.9
1995	161,316,895	%2.8
2000	173,588,441	%2.8
2005	191,615,574	%2.9
2010	220,781,909	%3.2
2015	248,861,296	%3.4
2019	271,642,105	%3.5

Kaynak: IOM, 2020 s. 21

Tablo 5: Uluslararası Göçmen Sayısı ve Dünya Nüfusuna Oranı 1995- 2019

Kaynak: IOM World Migration Report 2020 s. 22

2.1.2.4. Düzenli Göç / Düzensiz Göç

“Göç” kavramını tanımlamada olduğu gibi düzenli/ düzensiz göç kavramını tanımlamada da çeşitli zorluklar vardır. Bu zorluklar da yine kavramı açıklayan kişi ve kurumların göç ve göçmen kavramına bakış açılarından kaynaklanmaktadır. Bu bakış açılarına göre “düzenli/ düzensiz göç” literatürde; “yasal/ yasa dışı göç”, “belgesiz- kayıt dışı/ kayıtlı göç”, “gizli göç” gibi ifadelerle de adlandırılmaktadır. Bu terimlerin hepsi aynı olguyu açıklamaya çalışsa da aralarında birtakım farklar vardır (Eker, 2008: s. 23). Bu nedenle hangi terimin kullanılacağı yazarların ve kurumların bakış açısına göre değişmektedir. Akademik literatürde ve kurum açıklamalarında bu görüşler “düzenli/ düzensiz göç” ve “yasal/ yasa dışı göç” kavramları etrafında toplanmaktadır. Akademik çevrelerde yasa dışı kavramı genelde, özellikle bireye yüklediği olası negatif anlam dolayısıyla, eleştirilmekte ve bunun yerine “düzensiz göç” kavramı tercih edilmektedir. “Yasa dışılık” kavramının başlıca eleştirilme nedenlerinden biri terimin suç/ suçlu kavramını çağrıştırmasıdır. Yasa dışı göç kavramı, yasa dışı göçmen kavramını doğurmaktadır ve göçmene suçlu damgası yapıştırmaktadır. Bu yaklaşım ise göçmenlerin ulus devlet egemenliğine karşı bir tehdit olduğu algısını doğurmakta ve göçe güvenlik meselesi olarak yaklaşılmasına neden olmaktadır (Topçuoğlu, 2016: s.8). Bir diğer tartışma konusu ise insanları yasa dışı olarak nitelendirmenin bu kişilerin yapacağı sığınma başvurularını tehlikeye atabileceği ve bazı temel haklara erişimini engelleyebileceği endişesidir. Bu nedenle akademik dilde ve göçe insan hakları temelinde yaklaşan kurumlar tarafından “yasa dışılık” yerine “düzensiz göç” kavramı kullanılmaktadır (Eker, 2008: s24). Çalışmada da yasal/ yasa dışı yerine düzenli/ düzensiz göç kavramlarının kullanılması tercih edilmiştir.

IOM düzensiz göç kavramını yasa dışılıktan ayırarak açıklamaktadır. IOM’a göre düzensiz göç terimi gönderen, transit ve/ veya kabul eden ülkenin düzenleyici sisteminin dışında bulunan hareketlilikleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Hedef ülke için düzensiz göç gerekli izin veya belgelere sahip olmadan ülkeye girme ya da ülkede çalışmayı ifade ederken, gönderen ülke için ise bireyin geçerli pasaportu ve seyahat belgesi olmadan veya gerekli idari prosedürleri yerine getirmeden sınır aşmaya çalışmasını açıklamaktadır. Diğer taraftan başta da belirtildiği üzere IOM

“yasa dışı göç” kavramını ayırmaktadır. Buna göre “göçmen kaçakçılığı” ve “insan ticareti” durumunda yasa dışı göç söz konusudur (IOM Göç Terimleri Sözlüğü Türkçe, 2013: s. 26). Göçmen kaçakçılığı, çıkar elde etmek amacıyla, bir kişinin, vatandaşı olmadığı ya da daimî olarak ikamet etmediği bir devlete yasadışı girişinin sağlanmasıdır. İnsan ticareti ise kuvvet kullanarak veya tehditle, kaçırma, hile, aldatma, gücünü kötüye kullanma ya da kişinin hassasiyetinden yararlanma yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması ya da teslim alınmasıdır (IOM Göç Terimleri Sözlüğü Türkçe, 2013: s. 37 ve 46). İnsan ticaretinin göçmen kaçakçılığından temel farkı zorlama ve ağır hak ihlallerinin olmasıdır. IOM’un yasadışılık tanımı suç unsuru barındırmaktadır ve bu bakımdan 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu anlamında da cezai yaptırımı vardır. Düzensiz göç ise suç unsuru barındırmamaktadır.

Uluslararası göç hareketleri kanuni yönden incelendiğinde, düzenli/düzensiz göç şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Kanuni veya diğer bir deyişle düzenli göç yasal yollar kullanılarak gerçekleşen göçtür. Kanuni olarak uluslararası göçün gerçekleşebilmesi için hedef, kaynak ve transit ülkelerin zorunlu bazı prosedürleri yerine getirilmelidir. Hedef, kaynak ve transit ülkelerin ulusal idarelerinin talep ettiği veya tanıdığı belgelerle ya da bu ülkelerin sağladığı muafiyetleri kullanarak hedef ülkeye gelen, kaynak ülkeden çıkan ya da transit ülkeden geçen göçmenler düzenli göçmen olarak kabul edilir (Bahçeci ve Uzun, 2017: s. 3). Bu ayrımında genelde hedef ülke üzerinde durulur. Düzenli göç, göç etmek isteyen bireyin başvurusu ve hedef ülkenin oluru ile olabileceği gibi bazı durumlarda gelişmiş ülkelerin nüfus ve iş gücü yetersizliği gibi nedenlerden dolayı göçmen alımına ilişkin kendi talepleri de olabilmektedir. Bu konuda ülkelerin uyguladıkları farklı prosedürler bulunmaktadır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri her yıl belirli bir kota dâhilinde, önceden belirlediği ülkelerin vatandaşları arasından yapılan başvuruları kura ile değerlendirmektedir. Bir diğer uygulama ise Almanya’nın, 1961 yılında Türkiye ile de yapılan “misafir işçi sistemi” gibi, iş gücü açığını; iş gücü fazlası olan ülkelerle yapılan ikili anlaşmalarla karşılamaktır (Eker, 2008: s. 14).

Türkiye’nin göçmen kabulü ile ilgili hukuki düzenlemeleri yukarıdaki örneklerden farklıdır. Türkiye göçmen kabulünde siyasi bir tutum sergilememektedir. Mevcut mevzuatımıza göre göçmen, “*Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup,*

yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip... gereğince kabul olunanlardır.” (5543 Sayılı İskân Kanunu, 2006: md. 3). Bu tanımlamadan da anlaşılacağı üzere Türkiye’de yalnız Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olan kişiler göçmen olarak kabul edilmektedir. Göçmen olarak kabul edilecekler bakımından Türk soyundan olmanın ve Türk kültürüne bağlılığın tayin ve tespiti ise Cumhurbaşkanı kararı ile yapılır ve göçmen kabulüne İçişleri Bakanlığı karar verir (5543 Sayılı İskân Kanunu, 2006: md 4, 5 ve7). 19.09.2006 tarihli 5543 Sayılı Kanun göçmenleri “Serbest Göçmen”, “İskânlı Göçmen”, “Münferit Göçmen” ve “Toplu Göçmen” olarak sınıflandırmıştır. 5543 Sayılı Kanuna göre, serbest göçmen: “*Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip, Devlet eliyle iskân edilmelerini istememek şartıyla yurda kabul edilenlerdir*” (5543 Sayılı İskân Kanunu, 2006: md. 3). İskânlı göçmen: “*Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, özel kanunlarla yurt dışından getirilen ve bu Kanun hükümlerine göre taşınmaz mal verilerek iskânları sağlananlardır.*” (5543 Sayılı İskân Kanunu, 2006: md. 3). Münferit göçmen ise: “*Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yurdumuza yerleşmek amacıyla bir aile olarak gelenlerdir.*” (5543 Sayılı İskân Kanunu, 2006: md. 3). Türkiye'de yerleşmek isteyen münferit göçmenler, Türk uyruklu olanları ve Türkiye'deki birinci veya ikinci derecede bir yakını tarafından referans verilmesi şartıyla veya buldukları ülkedeki Türk konsolosluk temsilciliklerine bizzat müracaat edebilirler. Bunlara ilişkin olarak 5543 sayılı kanun hükümlerine göre Dışişleri ve İçişleri Bakanlıklarınca yapılan incelemelerden sonra uygun görülerek serbest göçmen vizesi alanlar, iskân yardımı istememeleri şartıyla İçişleri Bakanlığınca serbest göçmen olarak kabul edilirler (5543 Sayılı İskân Kanunu, 2006: md. 5). Diğer taraftan Kanun toplu göçmeni, “*Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, iki ülke arasında yapılan anlaşmaya göre yurdumuza yerleşmek amacıyla toplu olarak gelen ailelerdir.*” şeklinde tanımlanmıştır (5543 Sayılı İskân Kanunu, 2006: md. 3). Toplu göçmenler “*Yabancı ülkelerle yapılan anlaşmalar gereğince Türkiye'ye gelmek isteyen Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı kimseler, anlaşma hükümlerine göre ve Cumhurbaşkanınca verilecek karar uyarınca İçişleri Bakanlığınca serbest göçmen olarak kabul olunurlar*” (5543 Sayılı İskân Kanunu, 2006: md. 6). 5543 Sayılı kanunda göçmen Türk soyundan gelen kişiler olarak tanımlansa da 6458 Sayılı YUKK’unda göç; “*Yabancıların, yasal yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını ve Türkiye'den çıkışını ifade eden düzenli göç*

ile yabancuların yasa dışı yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını, Türkiye'den çıkışını ve Türkiye'de izinsiz çalışmasını ifade eden düzensiz göçü ve uluslararası korumayı" ifade eder şeklinde tanımlanmıştır (6458 Sayılı YUKK, 2013: md. 3). Bu durum ise Türkiye'nin göç ve göçmene farklı yaklaştığını göstermekte ve anlam bakımından iki mevcut kanun çelişmektedir. Diğer taraftan, Türk soylu olmayanların Türkiye'ye göç edebilmeleri için 5901 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu veya 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun vb. mevzuat hükümlerine uygun olarak hareket etmeleri gerekmektedir.

Düzenli göçün bir diğer türü de zorunlu nüfus transferleridir. 30 Ocak 1923 tarihinde Türk ve Yunan heyetleri tarafından imzalanan "Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" çerçevesinde, Batı Trakya Türkleri ile İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada Rumları hariç olmak üzere, Türkiye'de ki Rum-Ortodoks ile Yunanistan topraklarında yerleşmiş Müslümanların zorunlu olarak değişimi bu tür göçlere iyi bir örnek teşkil etmektedir (Eker, 2008: s. 15).

Düzenli göçün bir diğer çeşidi de, aynı zamanda bir "zorunlu göç" türü olan, sığınma/ ilticadır. Sığınma: "*Bir Devletin geri göndermeme (non-refoulement) ilkesi ve uluslararası veya ulusal düzeyde tanıdığı mülteci haklarına dayalı olarak topraklarında verdiği bir koruma türüdür. Vatandaşı olduğu veya ikamet ettiği ülkede koruma sağlanamayan, bilhassa ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ya da siyasi görüşü nedeniyle zulüm görmekten korkan kişiye verilir*" (IOM Göç Terimleri Sözlüğü Türkçe, 2013: s. 73). Sığınma, en azından uluslararası koruma alınıncaya kadar sığınılan ülke tarafından barınma imkânı ve temel korumanın sağlanması ve kısa süreli barınmayı ifade eder. (Eker, 2008: s. 19). Sığınma başvurusu için birey ev sahibi ülkeye genellikle kaçak yollardan girer ve bu durumda düzensiz göç oluşur. Ülkeye kaçak yollarla giren kişi sığınma başvurusu yapar ve bu başvuru kabul edilirse düzensizlik düzenliye döner.

Her devlet, yabancuların kendi sınırlarından nasıl gireceğini, nasıl kalacağını ve nasıl çıkacağını belirleme yetkisine sahiptir. Bu yetki egemenlik hakkından kaynaklanmaktadır. Egemen devletin belirlediği şartlar haricinde göç hareketi gerçekleştiğinde düzensiz göç gündeme gelmektedir.

Düzensiz göç; bir ülkeye yasal olmayan yollardan giriş yapmak, bir ülkede yasadışı şekilde kalmak ya da yasal yollarla girip yasal süresi içerisinde çıkmamak anlamına gelmektedir. Düzensiz göç hedef, transit ve kaynak ülkeler açısından farklı anlamlar içermektedir bu nedenle her ülke için ayrı ayrı değerlendirilmelidir (Göç İdaresi, 2020).

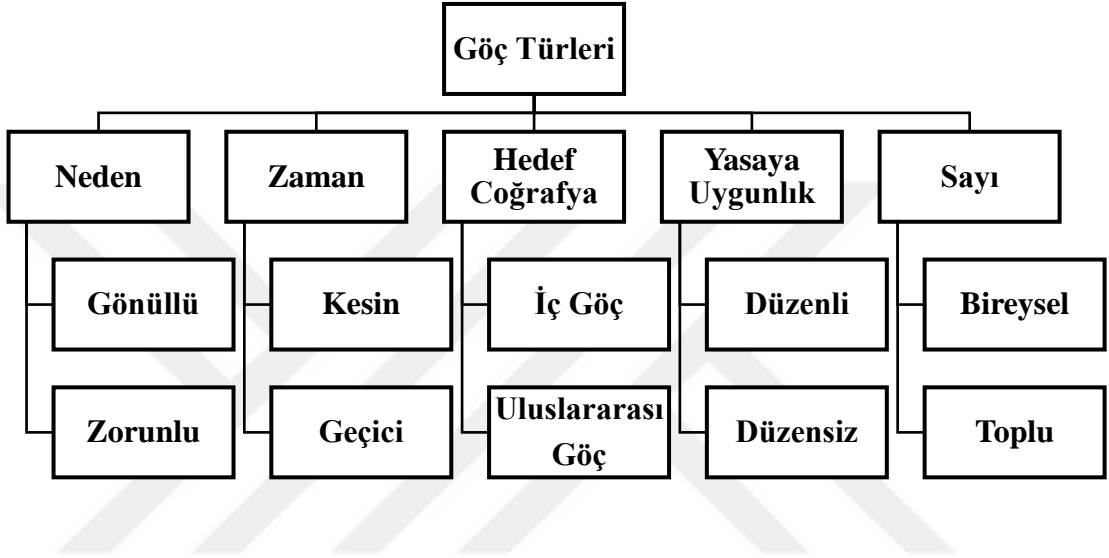
Düzensiz göç, hedef ülkeler için yasadışı yollardan gelen veya yasal yollarla belirli bir süre için gelip çıkış süresi içerisinde ülkeden çıkmayan kişileri kapsarken; kaynak ülke için ülkeyi terk ederken kaynak ülkenin belirlediği yasal prosedürlere uymadan ülkeden çıkış yapan kişileri içerir. Transit ülkeler içinse; kaynak ülkeden hedef ülkeye ulaşmak için yasal ya da yasal olmayan yollardan ülkeye girip bu ülkeyi geçiş ülkesi olarak kullanarak ülke sınırlarını terk eden kişidir (Göç İdaresi, 2020).

Birleşmiş Milletler çerçevesinde göçmenlerin durumunu düzenleyen bir göç hukuku mevcuttur. Öte yandan, her devletin kendi göç politikası bulunmakta ve kamu düzeni ve kamu güvenliği önceliği konularak bu politikalar uygulamaktadır. Her devlet sınırlarından kim girebilir, hangi şartlarda girebilir, ne kadar kalabilir ve kim sınırları dışına çıkabilir kendisi karar vermektedir ve bu egemenlik hakkından kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede, 1990'lara kadar ulusal politikalar ile uluslararası göç düzenlenmiştir. 1990'dan sonra yaşanan göç akınlarını karşılamada ulusal politikalar yetersiz kalmıştır. Uluslararası göç akınlarının hızla artışı sonucunda, bu yeni göç akınlarını düzenleyecek çeşitli yeni politikalar geliştirme ihtiyacı doğmuştur. Bu süreçte mevcut düzenlemelerin artan göç dalgalarını düzenlemeye yeterli olmaması nedeniyle, uluslararası sınırları geçen insanlar düzensiz (*irregular*) olarak tanımlanmaya başlanmıştır (Gök, 2016: s. 72).

Gök, düzensizliğin üç kıstasta belirlendiğini belirtmektedir. Bunlardan ilki sınır denetimidir. Devletin egemenlik haklarını kullanarak, göçmenlerin kendi sınırlarından geçişine izin vermemesi ya da çıkmak isteyenlere çıkış izni vermemesi sonucu oluşan bir statüdür. İkinci ölçüt kalma ile ilgilidir. Oturma iznine sahip olmayanları içeren bir statüdür. Yasal yollarla süreli gelip daha sonra bu sürenin dolmasıyla ülkenin terkedilmemesi sonucu oluşan statüdür. Üçüncüsü ise çalışma ile ilgili kriterlerdir. Ülkeye yasal yollarla oturma izni alarak gelip ancak çalışma izni olmadan çalışanlar

bu statüye girmektedirler. Bu üç kriterden birine veya birkaçına girenler düzensiz (*irregular*) olarak adlandırılmaktadır (Gök, 2016: s. 72-73).

Şekil 1: Göç Türleri

2.2.ULUSLARARASI KORUMA

2.2.1.Uluslararası Korumaya Giriş

Devletler, kendisine vatandaşlık bağı ile bağlı kişileri korumak ve onların haklarını güvence altına almak zorundadır. Devlet vatandaşını, kendisine veya üçüncü kişiye karışı korumadığı ya da koruyamadığı zaman kişi korumasız kalır. Kendi devletinin korumasından faydalanamayan kişi güvenliğini sağlayabilmek için başka bir devlete sığınmak zorunda kalır ve uluslararası koruma statüsünün çıkış noktası buradan kaynaklanır. Kişiyi vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devletin korumaması veya koruyamaması durumunda, uluslararası hukukun koruma maksatlı devreye girmesi; uluslararası koruma sisteminin temelini oluşturur. Uluslararası sistemin temel aktörü olan devletlerin, bu kişilerin korunmasını sağlayabilmek için uluslararası hukuk temelli olarak koruma sağlama yükümlülükleri bulunmaktadır (Safi, 2017: s.32).

Yerinden olmuş kişilerin korunması, onlara yardım yapılması, kimi hakların tanınması konusunda yükümlülük ve sorumluluk öncelikle sığınılan devlete yüklenmiştir. Yardımların yapılmasında ve sorunların çözülmesinde BMMYK ve IOM gibi devletlerarası örgütler veya Sivil Toplum Kuruluşları da (STK) önemli rol oynamaktadırlar.

Uluslararası hukukta genellikle bu kişilerin sorunlarının çözülmesi ve koruma altına alınmaları, “geri göndermeme (*non-refoulement*) ilkesi”, “üçüncü bir ülkeye yerleştirme”, “gönüllü geri gönderme” veya “sığınılan ülkede geçici ya da sürekli koruma altına alma” ilkeleri ekseninde şekillenmektedir (Altınsoy, 2015: s. 4).

2.2.2. Uluslararası Korumanın Tarihsel Gelişimi

Tarih boyunca insanlar doğal afetler, iklim koşulları, baskı, zulüm, ağır insan hakları ihlalleri, silahlı çatışma ve çeşitli şiddet olaylarından kaçarak güvenli bölgelere gitmek veya kendilerini koruyacağını düşündükleri devletlere sığınmak zorunda kalmıştır. Kendi devletinin korumasından yararlanamayan bu kişileri, 20.yüzyılın başına kadar koruyacak bir uluslararası hukuki koruma ve standart belirlenmemiştir. Bu nedenle sığınılan devletin kendi siyasi iradesine bağlı kararlarıyla bu kişilerin kaderleri belirlenmekteydi.

20. yüzyıl insanlık tarihinin en büyük savaşlarının yaşandığı ve bunun sonucu olan milyonlarca insanın katıldığı göç ve iltica hareketlerinin yaşandığı bir yüzyıl olmuştur. Dolayısıyla yoğun bir şekilde yaşanan uluslararası insan hareketleri, devletler için bir sorun olmuştur ve devletler tarafından bu soruna uluslararası çözüm üretme çalışmalarına girişilmiştir. Uluslararası koruma hukukunun temelleri bu dönemde atılmış ve birtakım uygulamalar ve düzenlemeler sistemleştirilmeye başlanmıştır (Altınsoy, 2015: s. 6). 1951 tarihli “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme” uluslararası koruma için bir dönüm noktası olmuştur. 1951 Sözleşmesi'nin imzalandığı döneme kadar yavaş yavaş gelişen mülteci hukuku Milletler Cemiyeti Dönemi ve BM Dönemi olmak üzere iki farklı döneme ayrılmaktadır (Altınsoy, 2015: s. 6).

2.2.2.1.Milletler Cemiyeti Dönemi

Milletler Cemiyeti dönemi olarak değerlendirilen ilk dönem uluslararası koruma hukukunun temellerinin atıldığı dönemdir. I. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan yoğun nüfus hareketleri, savaş sonunda kurulan Milletler Cemiyetinin önemli gündemlerinden biri olmuştur. Uluslararası koruma hukukunun temellerinin atıldığı bu dönem, 1920’li yıllarda iki ya da daha fazla devletin bir araya gelerek mültecilerin hukuki statüsünü belirlemek amacıyla yaptıkları evrensel olmayan sözleşmelerle başlamıştır. Yapılan bu sözleşmelere az sayıda devletin taraf olması ve koyulan çekinceler nedeniyle sözleşmelerin etkisi ve uygulama alanını azalmıştır (Şen, 2019: s. 138.).

Bu dönemde, ilk olarak 1921 yılında MC bünyesinde “Mülteciler Yüksek Komiserliği” kurulmuştur. Daha sonra ise bu komiserliğe yardımcı olmak üzere “Nansen Uluslararası Mülteciler Ofisi” (1931-1938) kurulmuştur. Ayrıca, “Almanya’dan Gelen Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik” (1933-1938), “Mülteciler İçin Milletler Cemiyeti Yüksek Komiserliği” (1939-1946) kurulmuştur. Daha sonra MC’ye üye devletler Almanya’dan zorunlu göç eden kişilere yardım etmek için Hükümetlerarası Mülteciler Komitesini (1938-1947) kurmuştur. “Hükümetlerarası Mülteciler Komitesi”nin yapmış olduğu mülteci tanımı konusunda devletler arasında bir anlaşma sağlanamamasına rağmen buradan elde edilen tecrübeler sonucunda ilerleyen yıllarda “Uluslararası Mülteciler Anayasası”, “BMMYK Tüzüğü” ve “1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Konvansiyon” gibi önemli belgeler ortaya çıkmıştır (Kaya ve Eren, 2015: s. 12; Şen, 2019: s. 138-139).

İltica Hukukuna ilişkin mevzuat bakımından ise 28 Ekim 1933 tarihli “Mültecilerin Uluslararası Statülerine Dair Sözleşme”, 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme’ye de öncülük etmesi nedeniyle, uluslararası koruma için ilk kapsamlı uluslararası belge olarak sayılabilir. 1933 tarihli Sözleşme’nin 3. maddesine göre *“akit taraflarından her biri, ulusal güvenlik yahut kamu düzeni gibi nedenler saklı kalmak kaydıyla, mültecilerin polis gücü kullanılarak sınırlardan girişinin engellenmeyeceğini yahut sınır dışı edilmeyeceklerini taahhüt etmektedir”*. Bu Sözleşme, 9 ülke tarafından imzalanmıştır ve bu nedenle etkisi sınırlı kalmıştır (Kaya ve Eren, 2015: s. 12).

MC döneminde mülteci terimi, yaşanan yoğun nüfus hareketlerinin belirli normlar etrafında düzenlenme gerekliliği nedeniyle, tanımlanmaya çalışılmıştır. Ancak bu büyüklükteki sorunla ilk defa karşı karşıya kalan devletler soruna farklı yaklaşmışlardır. Genelde siyasi fikir, dini inanç, etnik köken gibi çeşitli nedenlerle kişilerin buldukları ülkeyi terk etmesi durumu üzerine yoğunlaşılsa da tanımların hiçbiri konuyu tam olarak açıklayamadığı için MC döneminde mülteci teriminin kapsamı konusunda fikir birliğine varılamamıştır (Şen, 2019: s. 139).

2.2.2.2.BM Dönemi

II. Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında ağır insan hakları ihlalleri ve dolayısıyla yoğun göç hareketleri yaşanmıştır. MC'nin görevini yerine getirememesi sonucu 26 Haziran 1945'de San Francisco'da 50 kurucu üye devlet tarafından imzalanan BM Şartı'nın 24 Ekim 1945'te yürürlüğe girmesiyle BM kurulmuştur (BM, 2020). BM'nin kurulmasıyla birlikte bu ihlaller ve mülteci hareketleri BM'nin en önemli konularından biri olmuştur (Şen, 2019: s. 139). BM kuruluşundan sonra, ilk olarak 1938 yılında kurulan, Hükümetlerarası Mülteci Komitesi'nin görevleri Uluslararası Mülteci Örgütü'ne (International Refugee Organization) devredilmiştir. Daha sonra ise BM Genel Kurulu'nda 10 Aralık 1948 tarihinde insan haklarının temel belgelerinden olan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB) kabul edilmiştir. İHEB'in 14. maddesine göre "*Herkesin zulümden başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır.*" (İHEB, 1948: md. 14). Bu hüküm ile sığınma hakkı temel bir hak olarak kabul edilmiştir. 14. maddenin 2. fıkrasında ise bu hakkın özünü koruyabilmek ve kötü niyetli uygulamaların önüne geçebilmek için sığınma hakkının sınırları ve koruma alanı belirlenmiştir. Bu fıkrada sığınma hakkının gerçekten siyasi olmayan suçların sonuçlarından veya BM amaç ve aykırı fiillerin yaptırımlarından kaçmak için kullanılamayacağı belirtilmiştir (BM, 2020 b; İHEB, 1948: md. 14). İnsan hakları açısından temel bir belge olmasına rağmen İHEB'in hukuki bağlayıcılığı bulunmamaktadır, genel olarak niyet tespit edici bir araç niteliğindedir. Dolayısıyla ihlal halinde İHEB yaptırım mekanizmalarına sahip değildir. Bu nedenle İHEB ile tanınan hakları koruyabilmek ve devletleri denetleyebilmek için ayrı ve özel sözleşmeler yapma ve denetleme mekanizmaları kurma ihtiyacı doğmuştur (Şen, 2019: s. 140).

Uluslararası Mülteci Örgütü'nün kurulmasına ve yaptığı kapsamlı çalışmalara rağmen II. Dünya Savaşı'nın neden olduğu yıkım ve gerginlikler bu örgütten daha kapsamlı bir kuruluşa ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Bu nedenle mültecilerin sorunlarına daha etraflı çözüm bulabilmek ve uluslararası koruma sağlayabilmek için BM Genel Kurulu tarafından 14 Aralık 1950'de Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği kurulmuştur. İlk başta geçici şekilde kurulan bu komiserlik 1 Ocak 1951'de çalışmalarına başlamıştı ve üç yıl sonra görev süresinin dolması öngörülmüştü. Bu süre sonunda BMMYK'nın çalışmalarını tamamlaması planlanıyordu. Fakat daha sonra BMMYK yoğun çalışmaları nedeniyle kalıcı hale gelmiştir (BMMYK Türkiye, 2020). BMMYK kuruluşundan hemen sonra, çalışmalarına devam ederken 28 Temmuz 1951 tarihinde, Cenevre'de mülteci hakları için tarihi bir adım atılmıştır. BM Genel Kurulu'nda, "Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme" 26 devlet tarafından kabul edilmiş ve 22 Nisan 1954'de yürürlüğe girmiştir (Ergüven ve Özturanlı, 2013: s. 1016-1017). Mültecileri hakları bakımından tarihi öneme sahip bu ilk belge ile ilk kez mülteci tanımı yapılarak, hak ve standartların güncel bir listesi ortaya konmuştur (Şen, 2019: s. 140). Fakat bu sözleşme ilk olmasının getirdiği ve yapıldığı zamanın şartları itibariyle II. Dünya Savaşı'nın Avrupa'da neden olduğu nüfus hareketlerine odaklandığı için, bazı eksiklere ve iki önemli sınırlamaya sahipti. Bu sınırlamalar tarih ve coğrafya sınırlamasıydı. Sözleşme taraf devletlere istekleri doğrultusunda, "1 Ocak 1951 tarihinden önce Avrupa'da meydana gelen olaylar" veya "1 Ocak 1951 tarihinden önce Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olayları" kapsayacak şekilde çekince koyma yetkisi tanıyordu (Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 1 / A-B). Koyulan bu çekincenin kaldırılabilme yetkisi tanınsa da, çekince ile birlikte sözleşmenin kapsama alanı oldukça sınırlandırılmış durumdaydı.

Zamanla yeni gelişmelerin yaşanması ve sığınma arayan kişilerin sayısındaki artış sonucu 1951 Sözleşmesi yetersiz gelmiş ve içeriğindeki sınırlamaları gözden geçirme zorunluluğu doğmuştur. 1951 Sözleşmesi'ndeki çekinceler olmadan kişinin mülteci statüsü kazanması gerektiği düşüncesi 1967 Protokolü'nü doğurmuştur. Bu bağlamda, BM Genel Kurulu 1967'de, "1951 Sözleşmesine Ek Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol"ü New York'ta kabul etmiştir. 1967 Protokolü veya New York Protokolü olarak adlandırılan bu Protokol 4 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe

girmiştir (Kaya ve Eren, 2015: s. 13). 1967 Protokolü ile 1951 Sözleşmesi'nde yer alan tarih sınırlaması kaldırılmıştır. Ayrıca yeni taraf olacak devletlere de coğrafi çekince koyma yetkisi tanınmamıştır. Diğer taraftan, daha önce 1951 Sözleşmesine coğrafi çekince ile taraf olan devletlerin coğrafi çekincesi isteğe bırakılmıştır. 1967 Protokolü her ne kadar mülteci haklarını genişleten bir yapıya sahip olsa da eski üyelerin coğrafi çekincesinin seçeneğe bırakılması, mülteci hakları konusunda sorunlara neden olmuştur. Diğer taraftan günümüzde bu coğrafi çekinceyi hala koruyan Türkiye'nin de aralarında bulunduğu sadece dört devlet kaldığını belirtmek gerekir (UNHCR, 2021). 1967 Protokolü ile de mülteci tanımındaki sınırlamanın tam olarak kaldırılmamasının etkisi, daha önce BM Genel Kurulu'nun kabul ettiği ve BMMYK'nın yetki alanını genişleten 1950 tarihli ve 428 Sayılı kararı ile aşılmaya çalışılmıştır (Ergüven ve Özturanlı, 2013: s. 1017-1018).

İnsan hakları ve uluslararası koruma alanındaki diğer önemli düzenlemeler ise şöyle sayılabilir; savaş zamanında mağdur olan sivilleri korumak amacıyla imzalanan “Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına Dair 4 no’lu Cenevre Sözleşmesi (1949),” “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1950)”, BM tarafından kabul edilen vatansızlık konusunda “Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşmesi (1954)”, BM tarafından kabul edilen ve yine vatansızlık konusunda “Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin 1961 Sözleşmesi (1961)”, “Her Tür Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme (1965)”, “Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966)”, “Ekonomik ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966)”, BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen “Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname (1966)”, Afrika Birliği Örgütü'nün kabul ettiği mülteci haklarını ve sorunlarını düzenleyen “Afrika'daki Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi (1969), “Avrupa Konseyi Ülkesel Sığınma Bildirisi (1977)”, “Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme (1979)”, “İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muameleye veya Cezaya Karşı Sözleşme (1984)”, “Çocuk Haklarına Dair BM Sözleşmesi (1989)”, “Mülteci İşçi ve Tüm Aile Üyelerinin Korunmasına İlişkin Konvansiyon (1990) ve Arap Ülkeleri Birliği Konseyi'nin kabul ettiği “Arap Devletlerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi (1994)”. Ayrıca uluslararası mahkemelerin oluşturduğu içtihatlar da

göçmen ve mülteci haklarının ve sorunlarının ele alınmasında oldukça etkili olmuştur (Şen, 2019: s. 141; Kaya ve Eren, 2015: s. 13-16).

2.2.3. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme

Mültecileri ve mülteci haklarını koruma amacıyla 14 Aralık 1950’de kurulup, 1 Ocak 1951’de çalışmalarına başlayan BMMYK, kuruluşundan hemen sonra mülteci hakları ve statüsüne ilişkin çağın şartlarına ve ihtiyaçlarına uygun bir sözleşme yapma çalışmalarına başlamıştır. Bu kapsamda “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme”, 28 Temmuz 1951’de Cenevre şehrinde toplanan BM Genel Kurulu’nda 26 devlet tarafından kabul edilmiştir. Sözleşme 22 Nisan 1954’te yürürlüğe girmiştir. Mülteci hukuku için temel metin olan Sözleşme, günümüzde 149 devlet tarafından onaylanmıştır (UNHCR, 2021). Sözleşme’nin başlangıç bölümünde BM Şartı ve İHEB’ e atıf yapılarak, temel insan haklarından ve ana hürriyetlerden herkesin fark gözetilmeksizin faydalanması gerektiği belirtilmektedir. Sözleşme’nin yapılma nedeni ise uluslararası bir soruna, uluslararası iş birliği ile tatmin edici bir çözüm bulmak olarak belirlenmiştir. Ayrıca Başlangıç bölümünde, devletlerin mülteci sorununun insani yönlerini kabul ederek, bu sorunun devletler arasında bir gerginlik nedeni olmasını önlemek için tarafların olanakları ölçüsünde ellerinden geleni yapmalarını arzuladıklarını belirterek, anlaşmaya vardıkları açıklanmaktadır. Yine Başlangıç bölümünde, daha önce yapılan antlaşmaların alanının ve sağladığı korumanın yeni bir antlaşma ile genişletilmesi gereği belirtilmektedir (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951).

1951 Sözleşmesi veya Cenevre Sözleşmesi olarak da anılan Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, uluslararası genel kabul gören ve uluslararası normlara uygun olarak mülteci tanımını yapan ilk yazılı metindir. Sözleşmede “mülteci” terimi oluşturulduğu dönemin şartlarının etkisiyle tanımlanmıştır. Sözleşme’ de yerlerinden edilmiş kişilerin hakları (eğitim, sosyal güvenlik, çalışma, barınma, belge sahibi olma ve hareket serbestliği gibi) ve sığınılan devletin koruma yükümlülükleri ana hatlarıyla belirtilmiştir. Aynı zamanda, Sözleşme ile bu hak ve yükümlülüklerin standart hale gelmesi sağlanmıştır. Mülteci korumasının amacı, vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devlet tarafından korunamayan kişilerin, korunmasının bir başka devlet tarafından sağlanmasıdır. 1951 Sözleşmesi, korumasız kişilere uluslararası korumanın

sağlanmasını bir statü çerçevesinde ele almaktadır. Bu çerçeve de belirli şartları taşıyan kişilere mültecilik statüsünün hukuken tanınmasını sağlayacak ölçütleri belirtmektedir (Öztürk, 2017: s. 203-204). Sözleşmede temel ilke olarak mültecileri “geri göndermeme” ilkesi⁸ (*non-refoulement*)” kabul edilmiştir ve bu ilke uluslararası hukuk kuralı hâline gelmiştir (BMMYK, 2020).

Sözleşmenin orijinal metninin 1. maddesinin A bendinin 2. fıkrasında mülteci statüsünün “*1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa*” uygulanacağı belirtilerek aynı zamanda mültecinin de tanımı yapılmıştır (1951 Sözleşmesi, 1951: md. 1/ A-2). Sözleşme, orijinal metinde, mülteci tanımını yaparken tarihi ve coğrafi olmak üzere iki önemli kısıtlamada bulunmaktadır. Tarih sınırlamasında taraf devletlere seçim hakkı tanınmayıp, bu sınırlama Sözleşmenin kendi yapısından kaynaklanırken, coğrafi kısıtlamada taraf devletlere seçim hakkı sunulmaktadır. Sözleşme’nin 1. Maddesinin B bendine göre; “(1) *İşbu Sözleşme’nin amaçları bakımından kısım A, Madde 1’deki “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar” ifadesi, ya,*

(a) *“1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar”;* veya (b) *“1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar” anlamında anlaşılacak ve her Taraf Devlet bu Sözleşme’yi imzaladığı, tasdik ettiği veya ona katıldığı sırada bu Sözleşme’ye göre taahhüt ettiği yükümlülükler bakımından bu ifadenin kapsamını belirten bir beyanda bulunacaktır.*”. Seçimlik olarak belirlenen ve coğrafi açıdan sözleşmenin yetki alanını büyük oranda kısıtlayan coğrafi kısıtlama, taraf devlere daha sonra vazgeçme yetkisi tanınarak yumuşatılmaya çalışılmıştır. Buna göre; “(a) *şikkını kabul eden her Taraf Devlet, herhangi bir zamanda Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’ne göndereceği bir notla, (b) şikkını kabul ettiğini duyurarak*

⁸ Geri göndermeme (*non-refoulement*) ilkesi: bir mültecinin yaşamlarına veya özgürlüklerine karşı ciddi tehditlerle karşı karşıya kaldıkları bir ülkeye geri gönderilmemesi gerektiğini öne süren bir ilkedir (IOM Göç Terimleri Sözlüğü Türkçe, 2013: s. 34).

yükümlülüklerini genişletebilir” (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 1/B). Sözleşme’de tarih ve coğrafya kısıtlamalarının bulunmasının temel nedeni ise yukarıda belirtildiği gibi dönemin etkisi altında yapılmasıdır. BMMYK II. Dünya Savaşı’nın Avrupa’da neden olduğu mülteci sorunlarına çözüm bulma amacıyla ilk başta geçici olarak kurulmuştur ve bu nedenle BMMYK’nın oluşturduğu bu sözleşmeye tarihi ve coğrafi sınırlama getirilmiştir.

Sözleşmede her ne kadar toplu sığınmaya engel düzenlemeler bulunmasa da uygulamada başvurular bireysel olarak değerlendirilmektedir. Bu yöntem sayesinde sığınan kişilerin mülteci statüsü başvuruları, her birey açısından ayrı ayrı değerlendirilip karar verilmektedir (Öztürk, 2017: s. 204-205). Başvuruların bireysel olarak alınması başvuru süreçlerinin uzamasına neden olmakta ancak bireysel değerlendirme ile daha hakkaniyetli kararlar verilebilmesi sağlanmaktadır.

1951 Sözleşmesi ile mülteciler karşılıklı şartından (m. 7) ve karşı işlemden (m. 8) muaf tutulmuşlardır. Mültecilere uygulanacak muamelenin asgari standardı ise “diğer yabancılara uygulanacak muamele” ile eşitlenmiştir (m. 7). Bununla birlikte Sözleşme’de bazı konularda bu standardın daha yüksek bir seviyeye çıkarılması teşvik edilmiştir. Bazı hususlarda açıkça sığınılan devletin vatandaşları ile eşit hakların tanınması öngörülmüş ve bazı durumlarda ise sığınılan devletin ülkesinde bulunan diğer yabancılarla karşılaştırıldığında en çok gözetilen ulus kaydının uygulanacağı bazı haklar listelenmiştir. Buna göre; din ve vicdan hürriyeti (m. 4), düşünsel ve endüstriyel mülkiyet (m. 14), yargı organları önünde taraf olarak bulunma- adil yargılanma hakkı (m. 16), ilköğretimden yararlanma (m. 22/1), sosyal yardımlar (m. 23), çalışma koşulları ve sosyal güvenlik (m. 24), mali yükümlülükler (m. 29) vatandaşlarla aynı seviyede tutulmuştur (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951).

Siyasi amaç, kâr amacı taşımayan dernek ve sendikalara üye olma (m. 15), gelir getirici bir işte çalışma (m. 17/1) hakları en çok gözetilen ulus kaydı ile sağlanmıştır. Ayrıca, üç yıl ikamet, ikamet ettiği ülkenin bir vatandaşı ile evlilik, ikamet ettiği ülkenin vatandaşlığını taşıyan çocuğu olan mülteciler yabancılara getirilen kısıtlamalardan muaf tutulmuşlardır (m. 17/2) (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951).

Meslek sahibi olma kendi işyerini açma kendi uzmanlık alanında çalışma (m. 18- 19), mesken- konut edinme (m. 21), orta ve yüksek eğitimden yararlanma

(m.22/2), seyahat hürriyeti (m.26), taşınır- taşınmaz mülkiyet (m.13) hakları da diğer yabancılarla eşit seviyede tutulmuştur (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951).

Ayrıca, Sözleşmenin hiçbir hükmünün taraf devlet tarafından mültecilere sağlanan diğer hak ve çıkarlara hanel getirmeyeceği de belirtilmiştir (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 5). Sözleşme kapsamındaki haklar sadece mültecilik statüsü resmen tanınan kişiler için değil, aynı zaman da fiilen mülteci olduğu iddiasıyla sığınma başvurusunda bulunan fakat mülteci statüsü henüz onaylanmayan kişiler bakımından da geçerlidir (Öztürk, 2017: s. 203-204).

1951 Sözleşmesi'ne göre mültecilerin sığındıkları devlete karşı en önemli yükümlülükleri buldukları ülkenin hukuk kurallarına ve kamu düzeni için alınan önlemlere uymaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 2). Taraf devletlere ise Sözleşme kapsamında bir dizi yükümlülükler getirilmektedir. Buna göre öncelikle Sözleşme hükümleri ırk, din veya geldikleri ülke ayrımı yapılmaksızın tüm mültecilere eşit şekilde uygulanacaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 3). Mültecilere ibadet ve çocuklara dini eğitim hürriyeti açısından en az vatandaşa uygulanan muamele kadar uygun muamele uygulanacaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 4). Sözleşmenin daha uygun hükümler içerdiği durumlar haricinde, taraf devletler mültecilere genel olarak yabancılarla uyguladığı muameleyi uygulayacaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 7/1). Mülteciler, taraf devlette üç yıl ikametden sonra müttekabiliyet şartından muaf olacaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 7/2). Sözleşme yürürlüğe girdiği tarihten itibaren mültecilerin müttekabiliyet şartı olmadan yararlanabilecekleri hakları ve çıkarları kendilerine tanımaya devam edecektir (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 7/3). Yabancı devlet vatandaşları aleyhinde uygulanan hükümler, söz konusu devletin vatandaşı olan mültecilere sırf bu ülkenin vatandaşlığına dayanarak uygulanmayacaktır. Bu gibi durumlarda mültecilere muafiyet tanınacaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 8). Menkul ve gayrimenkul edinme ve bunlarla ilgili haklarda aynı koşuldaki yabancılarla sağlanandan da az olmayacak şekilde uygulanacaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 13 ve 21). Fikri, sınai ve ticari haklarda mülteciler, taraf devletin kendi vatandaşına sağladığı korumanın aynısından yararlanacaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 14). Mültecilere, siyasi veya kâr amacı gütmeyen dernek ve sendika bakımından yabancılarla tanıdıkları muameleyi uygulayacaktır (1951 Cenevre

Sözleşmesi, 1951: md. 15). Gelir getirici işlerle ilgili olarak mülteciler genel olarak yabancıya sağlanan imkânlarla eşit veya en uygununa tabi tutulmuştur (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 17, 18 ve 19). Sosyal yardım ve temel eğitim konusunda mülteciler taraf devletin vatandaşıyla aynı tutulmuştur (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 20, 22 ve 23). Mültecilerin çalışma nedeniyle kazanmış olduğu haklar (aile yardımı, fazla mesai, ücretli tatiller vb.), sosyal güvenlik (iş kazası, analık, ölüm vb) ve kazanılmış hakların korunmasında taraf devletler vatandaşlarına uyguladığı muamelenin aynısını uygulayacaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 24). Taraf devlet ülkesinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, yabancılara sağladığı oranda ikamet edeceği yeri seçme ve seyahat etme özgürlüğü hakkı sağlayacaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 26). Taraf devletler mültecilere benzer koşuldaki vatandaşlarına uyguladıkları farklı ya da daha yüksek resim, harç ve vergi uygulamayacaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 29). Taraf devletler mültecilerin yanında getirdiği değerli eşyanın yerleşmek üzere kabul edildikleri ülkeye nakledilmesine izin verecektir (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 30). Taraf devletler madde 1'deki şartlara uygun şekilde ülkesine izinsiz giren mültecilere gecikmeden yetkili makamlara bildirmesi şartıyla ceza vermeyecektir (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 31). Taraf devlet bir mülteciyi, ırkı, dini, tâbiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelere, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 33).

2.2.4. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi, mülteci hakları açısından devrim niteliğinde olsa da II. Dünya Savaşı'nın yaralarını sarmak için düzenlendiğinden, daha sonra yaşanan insan hareketleri açısından yetersiz kalmaya başlamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan mülteci olaylarında fiili olarak mülteci konumuna düşen kişiler, hukuki olarak 1951 Sözleşmesi'nin kapsamına girmediği için Sözleşme'nin sağladığı hak ve korumadan yani uluslararası korumadan faydalanamamışlardır. Dolayısıyla 1951 sonrasını da ve Avrupa ile birlikte diğer bölgelerde yaşanan zorla yerinden edilmeleri de kapsama almak ve bu kişilere koruma sağlamak için 1951 Sözleşmesi'ne ek protokol düzenleme ihtiyacı doğmuştur. Bu

bağlamda, BM Genel Kurulu tarafından “Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin 1967 Protokolü” 1967 yılında New York’ta kabul edilmiştir. 1967 Protokolü veya New York Protokolü olarak da adlandırılan Protokol 4 Ekim 1967’de yürürlüğe girmiştir ve günümüzde 145 devlet taraftır (BM, 2020).

1951 Sözleşmesi’nde bulunan tarihi ve coğrafi kısıtlamalardan dolayı ortaya çıkan sorunların giderilmesi amacıyla, Protokolün 1. maddesinin 2. fıkrasıyla, 1951 Sözleşmesine konulan “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda” ve “söz konusu olaylar sonucunda” ifadeleri çıkarılmış ve böylece orijinal Sözleşme’nin en önemli kısıtlaması olan zaman kısıtlaması kaldırılmıştır (1967 Protokolü, 1967: md. 1/2). 1967 Protokolü’nün getirdiği bu düzenleme ile Sözleşmedeki mülteci tanımına uyan herkesin, tarih sınırlaması olmadan mülteci statüsü kapsamına girmesi sağlanmıştır. Ayrıca, Protokolün 1. maddesinin 3. fıkrasında yer alan “*Taraf Devletler, işbu Protokolü, hiçbir coğrafi sınırlama yapılmaksızın uygulayacaklardır.*” ifadesi ile de tarih sınırlamasından sonraki en önemli kısıtlılık olan coğrafi kısıtlama da kaldırılmış ve bundan sonra Sözleşme’ye taraf olacak devletlere coğrafi çekince koyma yetkisi tanınmamıştır (1967 Protokolü, 1967: md. 1/3). Ancak, Protokole, 1951 Sözleşmesi’ne 1967’den önce coğrafi çekince koyarak taraf olan ülkelerin isterlerse bu çekincelerini sürdürebilecekleri yönünde bir hüküm konmuştur. Dolayısıyla daha önce çekince koyan devletlerin tercihlerine göre bu hakları muhafaza edilmiştir. Tanınan bu taktir hakkı 1951 Sözleşmesi’nin bazı devletler açısından coğrafi olarak kısıtlı kalmasına neden olmuştur (1967 Protokolü, 1967: md. 7).

1967 Protokolü ile tarihi ve coğrafi sınırlama kaldırılarak Sözleşme’nin kapsama alanı genişletilmişse de mülteci tanımının içeriği değiştirilmediği için Sözleşme’nin kapsama alanı yine de sınırlı kalmıştır. 1951 Sözleşmesi’nde yer alan mülteci tanımı “*ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs.*” dışında kalan; ekonomik krizler ve doğal afetler nedeniyle ülkesinden ayrılmak zorunda kalan kişiler yine mülteci

statüsü dışında tutulmuş ve Sözleşme kapsamına alınmamıştır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 1).

2.2.5.1951 Sözleşmesi, 1967 Protokolü ve Türkiye'nin Çekinceleri

Türkiye 28 Temmuz 1951 tarihinde Cenevre'de imzalanan Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme'ye, 359 Sayılı Kanun ve buna ek bir deklarasyonla 1961 yılında taraf olmuştur. Türkiye çekincelerini ve beyanlarını bu deklarasyonda belirtmiştir. Resmî Gazetede yayınlanan deklarasyonun B bendinde "*Cumhuriyet Hükümeti, 1 inci maddenin (B) fıkrasındaki <<1 Ocak 1951 den evvel cereyan eden hadiseler>> ibaresini, <<1 Ocak 1951 den önce Avrupa'da cereyan eden hadiseler>> şeklinde anlamaktadır.*" ibaresiyle Türkiye'nin 1951 Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi çekince belirtilmiştir. İlk bakışta Türkiye'nin Sözleşme'ye tarih sınırlaması getirdiği izlenimi olsa da sözleşme 1951 öncesi meydana gelen olayları kapsayacak şekilde düzenlendiği için tarih sınırlaması, Türkiye'nin bir seçimi değil Sözleşme'nin kendi kısıtlılığında kaynaklanmaktadır. Türkiye yayınladığı deklarasyonda Sözleşmenin 42. maddesine dayanarak birde ihtirazî kayıta bulunmuştur. Buna göre, "*Bu Sözleşmenin hiçbir hükmü, mülteciye Türkiye'de Türk uyruklu kimselerin hakkından fazlasını sağladığı şeklinde yorumlanamaz.*" (10898 Sayılı Resmî Gazete, 1961). Bir devletin kendisine vatandaşlık bağı ile bağlı olmayan mültecilere kendi vatandaşlarından daha fazla hak vermek istememesi de doğal bir durumdur.

Türkiye 1967 Protokolü'ne ise Bakanlar Kurulu'nun 1 Temmuz 1968 tarihli 6/10266 sayılı kararı ile katılmıştır. Bu kararla Protokol, 31 Temmuz 1968 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere yürürlüğe konmuştur (18026 Sayılı Resmî Gazete, 1968). Türkiye'nin 1967 Protokolü'ne katılmasıyla birlikte 1951 Sözleşmesi'nin kendi sınırlılığı olan "1 Ocak 1951 tarihinden önce meydana gelen olaylar" hükmü Türkiye açısından da kalkmıştır. Fakat Türkiye, 1967 Protokolü'nün 7 maddesinde yer alan Sözleşmeye taraf devletlerin usulüne uygun olarak koydukları çekinceyi devam ettirebilme yetkisini kullanarak, 1951 Sözleşmesi'ne koyduğu "*Avrupa'da cereyan eden hadiseler*" çekincesini 1967 Protokolü'nde de sürdürmüştür (18026 Sayılı Resmî Gazete, 1968). Türkiye'nin Protokole koyduğu bu sınırlama Sözleşme'nin kapsama

alanını oldukça daraltmakta ve bu nedenle insan hakları savunucuları tarafından eleştirilmektedir.

Türkiye tarih sınırlaması olmadan Avrupa'dan gelecek mültecileri kabul edeceğini taahhüt ederek, uluslararası hukuk yönünden mülteci statüsünü tanıma yükümlülüğünü yerine getirmiştir. 1951 Sözleşmesi'ne göre Türkiye'nin Avrupa dışından gelen kişileri mülteci olarak kabul etme gibi uluslararası bir yükümlülüğü yoktur. Türkiye Sözleşme'ye koyduğu ve 1967 Protokolü'nde de kaldırmadığı coğrafi çekincenin etkisini azaltmak için 6458 Sayılı YUKK ile mültecilik şartlarını taşıyan fakat Avrupa dışından gelen kişilere şartlı mülteci statüsü vermektedir. YUKK' nın 62. maddesine göre; *“Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir.”* (6458 Sayılı YUKK, 2013: md. 67). Bu hüküm ile Avrupa dışından gelen kişilere de coğrafi sınırlama olmadan insan haklarına uygun olarak uluslararası koruma sağlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.KARŞILAŞTIRMALI OLARAK ULUSLARARASI KORUMA STATÜLERİ

3.1.SIĞINMACI/ SIĞINMA ARAYAN

Uluslararası koruma bakımından sığınmacı ve mülteci kavramı genel olarak karıştırılmakta ve birbirinin yerine kullanılmaktadır. Sığınma uluslararası korumanın ilk adımı ve başlangıcıdır, mültecilik ise sonraki süreçtir. IOM Sözlüğü'nde sığınmacı; *“Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi”* olarak tanımlanmaktadır (IOM Göç Terimleri Sözlüğü Türkçe, 2013: s 74). Tanımdan da anlaşılacağı üzere sığınmacı, kendi ülkesi dışında uluslararası koruma arayan kişinin, yasal olarak mültecilik başvurusu yaptığı zaman ile başvurunun sonuçlandığı zamana kadar geçen ara dönemdeki statüyü ifade etmektedir. Sığınmacı, başvurusu sonuçlandığı zamana kadar koruma kapsamındadır. Sığınma başvurusu yapılan devlet uluslararası hukuktan kaynaklanan koruma yükümlülüklerini yerine getirmek zorundadır. Sığınma başvurusunda bulunan kişinin mülteci olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğine karar verme yetkisi sığınılan devlete aittir (Güler, 2016: s. 46). Mültecilik başvurusu kabul edilen sığınmacının, sığınmacı statüsü sona erer ve mülteci olarak uluslararası koruma altına alınır. Sığınmacının yaptığı mültecilik başvurusu olumsuz sonuçlanırsa koruma sona erer. Başvurusu olumsuz sonuçlanan kişi ülkeyi terk etmek zorundadır ve kendisine başka gerekçelerle ülkede kalma izni verilmemişse, bu kişi ülkede izinsiz bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilir (IOM Göç Terimleri Sözlüğü Türkçe, 2013: s. 74). Türkiye'de sınır dışı etme kararını valilikler verir. Valilikler bu kararı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün talebi üzerine veya re'sen verebilir. Sığınma başvurusunda bulunan kişi, valiliklerin verdiği sınır dışı etme kararının iptali için yedi gün içinde idare mahkemesine başvurabilir. Mahkemeye yapılan başvuruyu mahkeme on beş gün içerisinde sonuçlandırır ve verilen karar kesin hüküm teşkil eder. Dava sonuçlanana kadar koruma talebinde bulunan kişi sınır dışı edilemez (6458 Sayılı YUKK, 2013: md. 53). Mahkemenin on

beş gün içinde karar vermesi ve kararın kesin hüküm teşkil etmesi adil yargılanma hakkı açısından sorun oluşturmaktadır. Çünkü Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) madde 6 bakımından herkes adil yargılanma hakkına sahiptir ve bu kapsamda savunmasını hazırlamak için gerekli süre sağlanmalıdır (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi , 1950). Mahkemenin on beş gün içerisinde karar verecek olması koruma başvurusunda bulunan kişiye savunma hazırlaması için gerekli süreyi tanımamaktadır.

3.2.MÜLTECİ

Mülteci tanımı genel olarak uluslararası koruma statülerinin hepsi için kullanılmaktadır. Fakat mülteci statüsü, aslında uluslararası korumanın bir alt dalıdır ve uluslararası koruma üst kavramdır. Mülteci ve mültecilik statüsü uluslararası korumanın temellerini oluşturmaktadır. Mülteci hukukunun temellerini ise 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme veya diğer bir ifadeyle Cenevre Sözleşmesi oluşturmaktadır. 1951 Cenevre Sözleşmesi ile mültecinin genel tanımı yapılmıştır ve mültecilerin sahip olduğu haklar koruma altına alınmıştır. Cenevre Sözleşmesi sonrasında mültecilik ve mülteciler ile ilgili birçok düzenleme yapılmışsa da konu ile ilgili temel kaynak hâlâ Cenevre Sözleşmesidir. Cenevre Sözleşmesi kendisinden sonra oluşturulan düzenlemelere de kaynaklık etmiştir. Bu nedenle bu çalışmada mülteci kavramı Cenevre Sözleşmesi çerçevesinde incelenecektir.

Cenevre Sözleşmesi'nde, "mülteci" terimi, yukarıda da ayrıntılı olarak anlatıldığı üzere oluşturulduğu dönemin şartları etkisiyle tanımlanmıştır. Sözleşmenin 1. maddesinin A bendinin 2. fıkrasına göre mülteci; *"1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs"* olarak tanımlanmıştır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 1/A-2). Ayrıca Sözleşme'nin 1. maddesinin B bendine göre; *"1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar" ifadesi, ya, (a) "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar";*

veya (b) "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar" anlamında anlaşılacak" ifadesiyle taraf devletlere coğrafi çekince yetkisi tanınmıştır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 1/B).

İlk olarak kısıtlamalarla oluşturulan Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi daha sonra yaşanan gelişmelerle birlikte yetersiz kalmıştır ve bu yetersizliği gidermek amacıyla "Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin 1967 Protokolü" veya diğer bir ifadeyle "1967 Protokolü", 1967 yılında New York'ta kabul edilmiştir. (BM, 2020). Protokolün 1. maddesinin 2. fıkrasıyla, 1951 Sözleşmesi'ne konulan "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda" ve "söz konusu olaylar sonucunda" ifadeleri çıkarılmış ve Protokolün 1. maddesinin 3. fıkrasında yer alan "Taraf Devletler, işbu Protokolü, hiçbir coğrafi sınırlama yapılmaksızın uygulayacaklardır." ifadesi ile tarih ve coğrafi kısıtlamalar kaldırılmıştır. Ancak, Protokole, 1951 Sözleşmesi'ne daha önce coğrafi çekince koyan ülkelerin isterlerse bu çekincelerini sürdürebilecekleri yönünde bir hüküm konarak, daha önce çekince koyan devletlerin bu hakları muhafaza edilmiştir ve 1951 Sözleşmesi'nin bazı devletler açısından coğrafi olarak kısıtlı kalmasına neden olmuştur (1967 Protokolü, 1967: md. 1/2, 1/3 ve 7). Günümüzde hâlâ Türkiye, Kongo, Madagaskar ve Monako coğrafi kısıtlamasını devam ettirmektedir (Safı, 2018: s.38).

Tüm yapılan bu çalışmalar sonucunda mülteci; "ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs" olarak tanımlanmaktadır (1951 Cenevre Sözleşmesi,1951; 1967 Protokolü, 1967). Tanımdan da anlaşılacağı üzere mülteci tanımına uyan herkes yetkili kurumlar tarafından statü verildiği andan itibaren değil, şartları sağladığı andan itibaren mülteci olmaktadırlar (Özel, 218: s. 256). Sığınma başvurusunda bulunan kişinin mülteci olup olmadığının tespit etme yükümlülüğü ve yetkisi sığınılan devlete aittir (Güler, 2016: s. 46).

1967 Protokolü ile tarihi ve coğrafi sınırlama kaldırılarak Sözleşme'nin kapsama alanı genişletilmişse de mülteci tanımının içeriği değiştirilmediği için Sözleşme'nin kapsama alanı yine de sınırlı kalmıştır. Yukarıdaki tanım dışında kalan; ekonomik krizler, sel, deprem ve kuraklık gibi doğal afetler nedeniyle ülkesinden ayrılmak zorunda kalan kişiler yine mülteci statüsü dışında tutulmuş ve Sözleşme kapsamına alınmamıştır.

1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'ne göre bir kişinin mülteci statüsü almak için Sözleşmede sayılan dört kriteri çoğu birbirine bağlı olarak karşılıyor olması gerekmektedir.

1. Mülteci statüsü talep eden kişinin ırkından, dininden, tabiiyetinden, belli bir toplumsal gruba mensubiyetinden veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korkmalı
2. Bu korkudan dolayı vatandaşı olduğu ülke sınırları dışına çıkmalı
3. Vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanamamalı ya da bu korku nedeniyle yararlanmak istememeli
4. Vatandaşlığı yoksa ve yukarıda belirtilen nedenler sonucu, önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışına çıkmalı ve oraya dönememeli veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istememelidir.

Uluslararası korumanın temel şartı üçüncü maddede belirtildiği üzere, ülke sınırlarının dışına çıkarak başka bir ülkeye girmektir. Ülke sınırları içerisinde kalan kişiler yukarıdaki ilk maddede sayılan şartlar sağlansa dâhi ülke sınırları içinde kaldıkları için kendi ülkelerinin iç hukuka tabidirler. Bu kişiler uluslararası hukukun yetki alanında değildirler, sığınma başvurularının alınması söz konusu olmaz. Dolayısıyla da kendilerine mülteci statüsü verilmez.

Türkiye, 1967 Protokolü ile tarih sınırlaması olmadan Avrupa'dan gelecek mültecileri kabul edeceğini taahhüt ederek uluslararası hukuk yönünden mülteci statüsünü tanıma yükümlülüğünü yerine getirmiştir. Diğer deyişle Türkiye'nin, 1951 Sözleşmesi'ne göre, Avrupa dışından gelen kişileri mülteci olarak kabul etme gibi uluslararası bir yükümlülüğü yoktur. Türkiye için mülteci; “ *Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı*

sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişi” dir (6458 Sayılı YUKK, 2013: md. 61).

Türkiye Sözleşme’ye koyduğu ve 1967 Protokolü’nde de kaldırmadığı coğrafi çekincenin etkisini azaltmak için 6458 Sayılı YUKK ile mülteci şartlarını taşıyan fakat Avrupa dışından gelen kişilere şartlı mülteci statüsü vermektedir. YUKK’nın 62. maddesine göre; *“Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir.”* (6458 Sayılı YUKK, 2013: md. 67). Bu hüküm ile Avrupa dışından gelen kişilere de coğrafi sınırlama olmadan insan haklarına uygun olarak uluslararası koruma sağlanmıştır.

1951 Cenevre Sözleşmesi ve YUKK kapsamında bir kişinin Türkiye tarafından mülteci olarak kabul edilmesi için aşağıdaki şartları yerine getirmelidir.

1. Kişiyi mülteci statüsüne sokan olay Avrupa’da meydana gelmelidir
2. Başvuruda bulunan kişi ırkından, dininden, tabiiyetinden, belli bir toplumsal gruba mensubiyetinden veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korkmalıdır
3. Bu korkudan dolayı vatandaşı olduğu ülke sınırları dışına çıkmalıdır
4. Vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanmamalı veya yararlanmak istememelidir
5. Ya da vatansız olan kişi ikamet ülkesi dışında bulunmalı ve oraya dönememeli veya dönmek istemelidir.

1951 Sözleşmesiyle mülteci korumasından kimlerin yararlanacağı düzenlenirken aynı zaman da bu korumadan kimlerin yararlanamayacağı da düzenlenmiştir. Korumadan yararlanamayacak kişiler 1951 Sözleşmesinin 1. maddesi D, E ve F fıkralarında üç kategoride düzenlenmiştir. Buna göre;

1. BMMYK dışında, diğer BM organları veya örgütü tarafından koruma veya yardım sağlanan kimseler (hali hazırda bir uluslararası korumaya sahip kişiler);
2. İkamet ettiği ülkede o ülke vatandaşlarının sahip olduğu hak ve yükümlülüklerle sahip sayılan kişiler (genel olarak aynı hak ve yükümlülüklerle sahip olmalıdır, bire bir aynı haklara sahip olması beklenmez); ve
3. Barışa karşı suç işleyenler, savaş suçu işleyenler veya insanlığa karşı suç işleyenler (işkence, soykırım gibi), sığınma başvurusu öncesinde siyasi olmayan ağır bir suç işleyenler ve BM'nin amaç ve ilkelerine aykırı fiillerden suçlu olduğuna dair hakkında ciddi kanaat mevcut olan kişiler hakkında mülteci statüsü uygulanmayacaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 1).

Mülteci statüsü kişiye ömür boyu verilen bir statü değildir. Belirli şartların varlığı halinde bu statü ortadan kalkmakta/kaldırılmaktadır.

1951 Cenevre Sözleşmesine göre mülteci;

1. Vatandaşı olduğu ülkenin korumasından kendi isteğiyle tekrar yararlanırsa
2. Kaybettiği vatandaşlığını kendi isteği ile tekrar kazanırsa
3. Yeni bir vatandaşlık kazanmışsa ve bu ülkenin korumasından yararlanıyorsa
4. Terk ettiği ülkeye kendi isteği ile yerleşmek amacıyla dönmüşse
5. Mülteci statüsü kazanmasını sağlayan koşullar ortadan kalktığı için vatandaşı olduğu ülkenin korumasından sakınmayı gerektirecek durum kalmamışsa
6. Vatansız kişinin mülteci statüsü kazanmasını sağlayan koşullar ortadan kalktığı için, ikametgâh ülkesine dönebilecek durumda ise

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin sağladığı mülteci statüsü sona erecektir (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 1/ C).

1951 Sözleşmesi ile mülteciler mütekabiliyet şartından (madde 7) ve karşı işleminden (madde 8) muaf tutulmuşlardır. Mültecilere uygulanacak muamelenin asgari standardı ise "yabancıya uygulanacak muamele" ile eşitlenmiştir (madde 7). Bununla birlikte Sözleşme'de bazı konularda bu standardın daha yüksek bir seviyeye

çıkartılması teşvik edilmiş ve hususlarda açıkça vatandaşa eşitlik veya tüm yabancılar arasında en çok gözetilen ulus kaydı mültecilerin haklarının verilmesi güvence altına alınmıştır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951). Ayrıca, Sözleşme'nin hiçbir hükmü taraf devlet tarafından mültecilere sağlanan diğer hak ve çıkarları ihlal etmez (madde 5). Sözleşme kapsamındaki haklardan sadece mülteçilik statüsü resmen tanınan kişiler değil, aynı zamanda fiilen mülteci olduğu iddiasıyla sığınma başvurusunda bulunan fakat mülteci statüsü henüz onaylanmayan kişiler bakımından da geçerlidir (Öztürk, 2017: s. 203-204).

Mültecilerin ve taraf devletlerin hak ve yükümlülükleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

Mültecilerin Yükümlülükleri;

- 1) Mülteciler, buldukları ülkelerinin hukuk kurallarına ve kamu düzeni için alınan önlemlere uyacaklardır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 2).

Taraf Devletlerin Yükümlülükleri;

- 1) Sözleşme hükümleri ırk, din veya geldikleri ülke ayrımı yapılmaksızın tüm mültecilere eşit şekilde uygulanacaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 3)
- 2) Mültecilere ibadet ve çocuklara dini eğitim hürriyeti açısından en az vatandaşa uygulanan muamele kadar uygun muamele uygulanacaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 4).
- 3) Sözleşme'nin hiçbir hükmü taraf devlet tarafından Sözleşme dışında sağlanan diğer hakları ve çıkarları ihlal etmez (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 5). Bu sayede Sözleşme harici haklar da koruma altına alınmıştır.
- 4) Sözleşme'nin daha uygun hükümler içerdiği durumlar haricinde, taraf devletler mültecilere genel olarak yabancılara uyguladığı muameleyi uygulayacaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 7/1)
- 5) Mülteciler, taraf devlette üç yıl ikametden sonra müttekabiliyet şartından muaf olacaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 7/2)

- 6) Sözleşme yürürlüğe girdiği tarihten itibaren mültecilerin müteakabiliyet şartı olmadan yararlanabilecekleri hakları ve çıkarları kendilerine tanımaya devam edecektir (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 7/3)
- 7) Yabancı devlet vatandaşları aleyhinde uygulanan hükümler, söz konusu devletin vatandaşı olan mültecilere sırf bu ülkenin vatandaşlığına dayanarak uygulanmayacaktır. Bu gibi durumlarda mültecilere muafiyet tanınacaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 8).
- 8) Menkul ve gayrimenkul edinme ve bunlarla ilgili haklarda aynı koşuldaki yabancılara sağlanandan az olmayacak şekilde uygulanacaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 13 ve 21).
- 9) Fikri, sınai ve ticari haklarda mülteciler, taraf devletin kendi vatandaşına sağladığı korumanın aynısından yararlanacaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 14).
- 10) Mültecilere, siyasi veya kâr amacı gütmeyen dernek ve sendika bakımından yabancılara tanıdıkları muameleyi uygulayacaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 15).
- 11) Mülteciler taraf devletlerde ki hukuk mahkemelerine serbestçe ve kolayca başvurabilecektir. Mülteciler sürekli ikametgâhının bulunduğu taraf devlette mahkemelere başvuru bakımından vatandaş gibi muamele görecektir (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 16).
- 12) Gelir getirici işlerle ilgili olarak mülteciler genel olarak yabancıya sağlanan imkânlarla eşit veya en uygununa tabi tutulmuştur (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 17, 18 ve 19)
- 13) Sosyal yardım ve temel eğitim konusunda mülteciler taraf devletin vatandaşıyla aynı tutulmuştur (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 20, 22 ve 23).
- 14) Konut edinme hakkı bakımında yabancılara uygulanan az olmayacak biçimde, mümkün olduğunca müsait bir muamele uygulanacaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 21).
- 15) Mültecilerin çalışma nedeniyle kazanmış olduğu haklar (aile yardımı, fazla mesai, ücretli tatiller vb.), sosyal güvenlik (iş kazası, analık, ölüm vb) ve kazanılmış hakların korunmasında taraf devletler vatandaşlarına uyguladığı

muamelenin aynısını uygulayacaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 24).

- 16) Taraf devlet ülkesinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, yabancılara sağladığı oranda ikamet edeceği yeri seçme ve seyahat etme özgürlüğü hakkı sağlayacaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 26).
- 17) Geçerli seyahat belgesi olmayan mültecilere kimlik kartı çıkarılacaktır ve kendi toprakları dışında seyahatlerini sağlayacak seyahat belgesi verecektir (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 27 ve 28).
- 18) Taraf devletler mültecilere benzer koşuldaki vatandaşlarına uyguladıklarından farklı ya da daha yüksek resim, harç ve vergi uygulamayacaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 29).
- 19) Taraf devletler mültecilerin yanında getirdiği değerli eşyanın yerleşmek üzere kabul edildikleri ülkeye nakledilmesine izin verecektir (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 30).
- 20) Taraf devletler madde 1'deki şartlara uygun şekilde ülkesine izinsiz giren mültecilere gecikmeden yetkili makamlara bildirmesi şartıyla ceza vermeyecektir (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 31).
- 21) Taraf devlet ülkesinde bulunan mülteciyi ulusal güvenlik veya kamu düzeni haricinde sınır dışı etmeyecektir (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 32).
- 22) Taraf devlet bir mülteciyi, ırkı, dini, tâbiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelere, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 33).

Genel olarak 1951 Sözleşmesinde mültecilere sağlanan haklar özetlenecek olursa; sığınma hakkı, geri göndermeme hakkı, ayrımcılık görmeme hakkı, insani muamele hakkı, aile birliği, ibadet ve dini eğitim özgürlüğü, mülkiyet hakkı, fikri ve sınai mülkiyet hakkı, mahkemelere erişim/ adil yargılanma hakkı, çalışma hakkı, eğitim hakkı, dernek kurma hakkı, sosyal yardım hakkı, sosyal güvenlik hakkı, sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı, seyahat belgesi/ kimlik belgesi hakkı, yerleşme ve seyahat hakkı, varlıklarını transfer hakkı şeklinde listelenebilir. Ancak 1951 Sözleşmesi ile mültecilere geniş haklar sağlanırken, Sözleşmenin 42. maddesi; ayrımcılık yapmama, geri göndermeme ilkeleri ile dini ibadet ve eğitim özgürlüğü ile

yargıya erişim hakkı dışındaki bütün hak doğurucu maddelere çekince koyma yetkisi vermektedir. Bu nedenle taraf devletler Sözleşmenin sağladığı bu hakları çekince koyarak kısıtlama yetkisine sahiptir (Öztürk, 2017: s. 203-204).

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin mültecilere sağladığı en önemli haklardan birisi ise mültecilerin geri gönderilmemesini içeren, geri gönderilmeme (*non-refoulement*) ilkesidir. Geri gönderileme ilkesi mülteci statüsünün bir parçası değil tamamlayıcı bir ilkedir. 1951 Cenevre Sözleşmesinin 33. maddesine göre “*Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tâbiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade ("refouler") etmeyecektir*” (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 33). Geri göndermeme ilkesi sadece sınırlarından içeri giren kişiler için değil aynı zamanda sınırdaki kişiler içinde geçerlidir. Buna göre aynı şartlarda sınırda bulunan kişilerde sınırdan geri çevrilemezler. Bu ilkenin istisnası ise hemen ardından 33. maddenin 2. fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre “*bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümle mahkûm olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, işbu hükümden yararlanmayı talep edemez.*”. Aynı zamanda 1951 Sözleşme'nin 32. maddesi sığınılan devletlere, ulusal güvenlik ya da kamu düzeni gerekçesiyle ülkelerinde bulunan mültecileri sınır dışı etme hakkı vermektedir (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 33). BMMYK'ya göre geri gönderilmeme ilkesi uluslararası teamül hukukunun bir parçası olmuştur. Uluslararası teamül hukuku uluslararası hukukun temel kaynaklarından olduğu için geri göndermeme ilkesi sadece Sözleşmeye taraf devletlere değil tüm devletlere yükümlülük teşkil etmektedir (Şen, 2019: s. 143).

Mülteci hakları, sadece 1951 Sözleşmesi veya yapılan diğer yerinden olmuş kişiler ile ilgili uluslararası anlaşmalarla değil aynı zamanda evrensen insan hakları ile de korunmaktadır. Buna göre insan hakları ile ilgili sözleşmelere taraf devletler, mülteci hakları ile ilgili bir sözleşmeye taraf olmasa dâhi, insan hakları ile ilgili belgelerde taahhüt ettiği hakları mültecilere sağlamak zorundadır (İHEB ve Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi gibi). Örneğin sığınılan devlet hiçbir mülteci anlaşmasına taraf olmasa dâhi mültecilerin güvenliğini ve yaşam hakkını korumak zorundadır. Çünkü bu haklar sadece 1951 Sözleşmesi ile değil, İnsan Hakları Evrensel

Beyannamesi ile kişilere yalnızca insan olmasından dolayı doğrudan tanınmış haklardandır. Mültecilerden bu nedenle genel olarak tüm insanlara sağlanan evrensel haklardan da yararlanmaktadır (Şen, 2019: s. 147). Ayrıca 1951 Sözleşmesinde yer alan bazı haklar ile AİHS’de yer alan bazı haklar ortaktır ve bu haklar mültecilerin haklarını pekiştirmektedir. 1951 Sözleşmesi ile AİHS’de ortak olan haklar; etkili başvuru hakkı (AİHS madde 13 – 1951 Sözleşmesi madde 16), din özgürlüğü (AİHS madde 9 – 1951 Sözleşmesi madde 4), dernek kurma hakkı (AİHS madde 11 – 1951 Sözleşmesi madde 15), mülkiyet hakkı (AİHS ek protokol 1 madde 1 – 1951 Sözleşmesi madde 13 ve 21), eğitim hakkı (AİHS ek protokol 1 madde 2 – 1951 Sözleşmesi madde 22), serbest dolaşım hakkı (AİHS ek protokol 4 madde 2 – 1951 Sözleşmesi madde 26), sınır dışı edilme yasağıdır (AİHS ek protokol 4 madde ve ek protokol 7 madde 1 – 1951 Sözleşmesi madde 32). AİHS’de ve 1951 Sözleşmesi’nde yer alan bu ortak haklar ve Sözleşme’de yer almayıp da AİHS de yer alan diğer haklar, ülkede bulunan herkese statüsüne bakılmaksızın sağlandığı için, Avrupa Konseyine üye 47 devlet tarafından Sözleşmeye üye olup olmamasına bakılmaksızın korunmaktadır (AİHS, 1950; 1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951).

3.3.İKİNCİL KORUMA

Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen kişileri koruma altına alabilmek için YUKK’ta, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinde yer almayan, yeni bir koruma statüsü düzenlenmiştir. YUKK 63. maddesinde düzenlenen ikincil korumanın temel amacı, geri göndermeme ilkesi kapsamında, mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen ve uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişileri koruma altına almaktır. İkincil koruma kapsamındaki kişileri mülteci ve şartlı mülteciiden ayıran temel ayırım koruma talebinin gerekçesidir.

YUKK 63. maddesinde ikincil koruma;

“Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde;

a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,

b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,

c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı” olarak tanımlanmıştır (6458 Sayılı YUKK, 2013: md. 63).

Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere kişiye ikincil koruma statüsü verilebilmesi için iki önemli şart sağlanmalıdır. Birinci ve temel şart, kişinin mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilememesidir. Yani kişiye ikincil koruma statüsü verilebilmesi için mülteci veya şartlı mülteci statüsü verilmemiş ve verilemeyecek durumda olmalıdır. İkinci şart ise vatandaşı olduğu ülkeye veya ikamet ülkesine gönderildiği takdirde YUKK 63. maddesinin a, b, c fıkralarında belirtilen ve seçimlik olan üç ihtimalden biri ile karşılaşacak olmasıdır. Bu şartları taşıyan kişiye YUKK kapsamında ikincil koruma statüsü verilir. Kişiye ikincil koruma statüsü verilebilmesi için kişinin Avrupa’dan veya Avrupa dışından gelmesinin bir önemi yoktur.

YUKK’ta mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma uluslararası koruma başlığı altında düzenlendiği için uluslararası koruma başlığında düzenlenen ortak hükümler hepsi için geçerlidir. İkincil koruma statüsüne alınmama, bu statünün sona ermesi ve iptal edilmesi YUKK’ta özel bir düzenleme içermeyip genel hükümlerle düzenlenmiştir. Bu kapsamda ikincil koruma, mülteci ile paralel bir şekilde düzenlenmiştir ve yukarıda mülteci bölümünde ayrıntılı olarak anlatılan koruma statüsüne alınmama, bu statünün sona ermesi ve iptal edilmesi ikincil koruma için de geçerlidir. Fakat mülteciden farklı olarak, Türkiye’de işlenmesi hâlinde hapis cezası verilmesini gerektiren suç işleyen ve sadece bu suçun cezasını çekmemek için ülkesini veya ikamet ülkesini terk eden kişi, ikincil koruma kapsamına alınmaz (6458 Sayılı YUKK, 2013: md. 64).

3.4.GEÇİCİ KORUMA

Çeşitli olaylar nedeniyle ülkesini terk etmek zorunda kalıp diğer ülkelerden sığınma talep eden yabancılara dört çeşit uluslararası koruma statüsü sağlanmaktadır:

- 1) Sığınmacı (*asylum seekers*) statüsü,

- 2) Mülteci (*refugee*) statüsü,
- 3) İkincil koruma (*subsidiary protection*) statüsü
- 4) Geçici koruma (*temporary protection*) statüsü

Yukarıda belirtilen uluslararası koruma statülerinden ilk üçü bireysel statülerdir. Buna karşın geçici koruma statüsü ise kitlesel akınla veya kitlesel akın döneminde bireysel olarak gelenlere sağlanan toplu bir statüdür (Ekşi, 2014: s. 65).

Bireysel sığınma olaylarında kişinin mültecilik statüsü için gerekli nitelikleri taşıyıp taşımadığının belirlenmesi ve bu statüyü karşılıyorsa mülteci statüsünden kaynaklanan haklarını sağlamak kolaydır. Fakat toplu sığınma taleplerinde mültecilik statüsü şartlarının sağlanıp sağlanmadığının tespiti ve uluslararası hukuktan kaynaklanan mültecilerin sahip olduğu hakları, topluca sığınan kişilere sağlanması devletler açısından güçtür. Bu nedenle kitlesel akına uğrayan devletler, alternatif koruma mekanizmalarına yönelmekte ve toplu sığınma durumlarında genellikle geçici koruma yolunu seçmektedirler.

BMMYK geçici korumayı “*kitlesel akınlarda, en azından başlangıçta, bireysel statü belirleme usullerine bakılmaksızın, uluslararası korumaya ihtiyaç duyduğu kabul edilen gruplara ya da belirli kategorilerdeki kişilere sağlanan koruma*” olarak tanımlanmaktadır (Çelik, 2020: s. 834). Geçici koruma, AB Geçici Koruma Yönergesi’nde “*üçüncü ülkelerden gelen ve kendi ülkelerine geri dönemeyen yurdundan ayrılmaya zorlanmış kimselerin kitlesel sığınması ya da yakın bir kitlesel sığınma tehlikesi durumunda, özellikle de sığınma sisteminin bu akınla, etkili işleyişi olumsuz biçimde etkilenmeksizin başa çıkamayacağına dair bir riskin bulunması durumunda, ilgili kişilerin ve koruma talep eden diğer kimselerin menfaatleri doğrultusunda bu tür kişilere acil ve geçici koruma sağlanması*” olarak (AB Geçici Koruma Yönergesi, 2001: md. 2/a), Geçici Koruma Yönetmeliği’nde ise “*Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan koruma*” olarak tanımlanmaktadır (GKY, 2014: md. 3).

BMMYK 1994 tarihli “Daha Geniş Bir Bağlamda Geçici Koruma Hakkında Not”ta geçici korumanın resmi olarak ilk kez, Eski Yugoslavya Krizinden kaçan insanlara uygulanmasını tavsiye etmiştir (Öztürk, 2017: s. 213). Bu notta geçici korumanın kapsamı Eski Yugoslavya Krizi bağlamında şu şekilde tanımlanmıştır: sığınma ülkesine giriş, insani standartlara uygun muamele ile geri göndermeme ilkesine ve temel insan haklarına saygı ve menşe ülkedeki koşullar izin verdiğinde geri dönüş (UNHCR Note on Temporary Protection in a Broader Context, 1994).

Geçici koruma, kitlesel sığınma hareketlerinde acil çözüm bulabilmek için geçici olarak oluşturulan bir koruma biçimidir. Bu koruma statüsü olağanüstü ve acil durumlarda uygulanır. Geçici koruma bu özelliğinden dolayı ve adından da anlaşılacağı üzere geçicidir. Kitlesel akına neden olan savaş, şiddet olayları ve insan hakları ihlalleri sona erdikten sonra korumanın sona ereceği düşünüldüğü ve kitlesel sığınma olaylarında çok sayıda kişinin aniden yerinden olmuş/ edilmiş olmaları hazırlıksız olan devletlere ve sığınma sistemine aşırı yük getireceği için devletler genelde geçici koruma verme eğiliminde bulunmaktadır (Koca ve Kavşat, 2015: s. 331; Safi, 2017: s. 35). Geçici koruma rejimiyle sığınan devlet ve koruma arayan kişilerin çıkarları dengelenmektedir. Geçici koruma, kişilere geri gönderilmeme ilkesi kapsamında temel insan hakları koruması ve güvenlik sağlamaktadır. Sığınan devlet için de bu gruplara mülteci statüsünün uygulanması, maliyetler ve güvenlik açısından endişe yarattığı için, devletler geçici korumaya yönelmektedir (Özel, 2018: s. 266). Geçici koruma ile sığınma ihtiyacı duyan insanlara temel insan haklarının sağlanması ve acil önlemlerin alınması kapsamında pragmatik bir koruma sağlanmaktadır. Geçici koruma kapsamındaki kişilere 1951 Cenevre Sözleşmesi ile mültecilere tanınan tüm haklar tanınmaz. 1951 Cenevre Sözleşmesi ile mültecilere, geçici korunanlardan daha geniş haklar tanınmaktadır.

Tarihsel olarak “geçici iltica” ya da “geçici sığınma” gibi başka isimlerde uygulanan geçici koruma, “uluslararası koruma” kavramının terminolojiye yerleşmesi ile birlikte “geçici koruma” terimi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Geçici korumanın günümüzdeki anlamıyla ilk etkili örneği 1990’lı yılların başında yaşanan Yugoslavya Krizi sonucunda uygulanmıştır (Öztürk, 2017: s. 2013 ve 217). 1990’lardaki Bosna Savaşı ve 1999 Kosova Savaşı sonucu AB ülkelerine kitlesel akınlar yaşanmıştır. Yaşanan krizler sonucunda birçok AB ülkesi toplu sığınma arayan bu kişilere mülteci

statüsü yerine geçici koruma sağlamıştır. Uluslararası sistemde düzenlenmeyen geçici korumanın şartları belirlenmediği için AB ülkeleri kendi topraklarında geçici koruma altında bulunan kişilere yeknesak bir uygulama sağlayamamışlardır. Bunun sonucunda üyeler arasındaki koordinasyonu sağlamak ve geçici korumanın standartlarını belirlemek için “*Yerinden Edilmiş Kişilerin Kitlesel Akını Durumunda Geçici Korumanın Asgari Standartları ve Bu Kişilerin Kabul Edilmesi ve Kabulün Sonuçlarının Üstlenilmesi Konusunda Üye Devletler Arasında Bir Gayret Dengesinin Sağlanmasına İlişkin Önlemler Hakkında 2001/55 sayılı Konsey Yönergesi*” (AB Geçici Koruma Yönergesi) kabul edilmiştir (Özel, 2018: s. 267, Çelik, 2020: s. 835). AB Geçici Koruma Yönergesine göre geçici koruma, üçüncü ülkelere menşee ülkelere dönemeyen yerlerinden edilmiş kişilerin kitlese akını veya yakın kitlese sığınma tehlikesi durumunda, bu kişiler için acil ve geçici koruma sağlamak amacıyla istisnai bir prosedür anlamına gelmektedir (AB Geçici Koruma Yönergesi, 2001: md. 2/a). Yönerge geçici koruma süresini 1 yıl olarak belirlemiştir. Bu süre geçici koruma devam ettirildiği sürece otomatik olarak 6 aylık sürelerle 1 yıl daha uzayabilir ve Konsey geçici koruma nedenlerinin sürmesi üzerine bu süreyi 1 yıl daha uzatabilir. AB Geçici Koruma Yönergesine göre geçici koruma nihayetinde toplam en fazla 3 yıl olarak uygulanabilmektedir (AB Geçici Koruma Yönergesi, 2001: md. 4).

Türk hukukunda geçici koruma ilk kez YUKK ile mevzuatımıza girse de geçici koruma ile ilişkilendirilebilecek ilk düzenleme aslında 14.9.1994 tarihli ve 94/6169 sayılı “Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”tir. Kısaca 1994 Yönetmeliği olarak adlandırılan bu Yönetmelik ile “*yasal veya yasal olmayan yollardan ülkemize gelerek münferiden iltica etmek isteyen veya başka ülkelere iltica etmek üzere ikamet izni talep eden yabancılar ile topluca iltica veya sığınma amacıyla sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara ve olabilecek nüfus hareketlerine karşı alınacak tedbirler, yapılacak işlemleri, müracaat, karar ve işbirliği yapacak makamlar ile bunların görevleri ve yabancıların tabi olacakları esaslar*” düzenlenmiştir. Yönetmelik’te geçici koruma açıkça ifade edilmemiştir. Fakat amaç olarak ferdi veya topluca sığınma amacıyla gelen yabancılar için uygulanacak usul ve esasları

düzenlendiği ve topluca sığınanların savaşın, silahlı çatışmanın veya krizin bitmesi halinde vatandaşı oldukları devlete iade edilmeleri çerçevelendirildiği için bu hükümler ile geçici koruma sağlandığını değerlendirilmektedir (1994 Yönetmeliği, 1994: md. 1, 2 ve 26). 1994 Yönetmeliği daha sonra YUKK ile kaldırılmıştır.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde geçici koruma YUKK ve GKY çerçevesinde değerlendirilecektir.

Geçici koruma Türk hukukunda ilk kez 2013'te yayınlanan 6458 sayılı YUKK'ta yer almıştır. YUKK madde 91'e göre; *“Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir”* (6458 Sayılı YUKK, 2013: md. 91). YUKK madde 91 kapsamında 2014 yılında 2014/6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği kabul edilmiştir. Türk hukukunda geçici koruma kurumunu yöneten temel kaynak Geçici Koruma Yönetmeliği'dir. Yönetmeliğin 3. maddesinde geçici koruma, *“Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan koruma”* olarak ve geçici korunan ise, *“geçici koruma sağlanan yabancı”* olarak tanımlanmıştır (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014: md. 3/ f-g). Geçici Koruma Yönetmeliği'nde yapılan uluslararası koruma tanımı YUKK ile aynıdır. Ancak, Geçici Koruma Yönetmeliği'nde yapılan geçici koruma tanımına YUKK'tan farklı olarak *“uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancı”* ifadesi eklenmiştir.

Geçici koruma kapsamına alınacak kişiler açısından herhangi bir zaman ve coğrafya kısıtlaması getirilmemiştir. Geçici koruma için evrensel bir tanım yapılmıştır. Bu nedenle sadece Suriye vatandaşları değil Avrupa kıtası dâhil diğer ülke vatandaşları da geçici koruma statüsünden yararlanabilmektedir.

YUKK ve GKY açısından geçici koruma şartları şunlardır:

- 1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış olmak
- 2) Ayrıldığı ülkeye geri dönememek

3) Acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelmek veya sınırlarımızı geçmek

4) Bireysel koruma statüsü belirleme işlemi yapılmamış olmak

Geçici koruma statüsünün en önemli şartlarından biri kitlesel veya kitlesel akın döneminde bireysel olarak ev sahibi ülkeye ulaşmasıdır. Bu nedenle “kitlesel akın” geçici korumada belirleyici unsurdur. Kitlesel akın dönemi haricinde bireysel gelen yabancıya geçici koruma statüsü verilmez (6458 Sayılı YUKK, 2013).

Kitlesel akının uluslararası literatürde genel kabul görmüş bir tanımı yoktur. BMMYK’ ya göre kitlesel akın, *“hatırı sayılır sayıda insanın uluslararası bir sınıra ulaşması, çok sayıda insanın sınırı geçmesi, varış devletinin, özellikle acil durumlarda sınırı gecen kitleyi karşılamadaki yetersizliği, bireysel sığınma prosedürlerinin geniş çaptaki sığınma karşısında işlevsiz kalması durumlarından bir kaçını ya da hepsini içermektedir”* (Ergüven, 2013: s. 1037). BMMYK kitlesel akını kişi sayısı ve sığınılan devletin kapasitesi ile birlikte değerlendirmektedir. Kitlesel akın AB Yönergesi’ne göre *“belirli bir ülkeden veya coğrafi bölgeden gelen çok sayıda yerinden edilmiş kişinin Topluluğa gelişi”* olarak tanımlamıştır (AB Geçici Koruma Yönergesi, 2001: md. 2/d). Geçici Koruma Yönetmeliği’nde kitlesel akın: *“Aynı ülkeden veya coğrafi bölgeden kısa bir süre içerisinde ve yüksek sayılarda gerçekleşen ve söz konusu sayılar nedeniyle bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemlerinin usulen uygulanabilir olmadığı durumlar”* olarak tanımlanmıştır (GKY, 2014: md. 3/j).

Kitlesel akın için üzerinde uzlaşılan bir tanım olmamasına rağmen uygulamalar ve uluslararası literatür incelendiğinde kitlesel akın tanımı için gereken unsurlar şu şekilde sıralanabilir: kısa bir sürede çok sayıda insanın ülkeye gelmesi, gelen bu kişilerin aynı ülke veya coğrafi bölgeden geliyor olması ve gelen kişi sayısının çokluğu nedeniyle bireysel uluslararası koruma statüsü belirleme işlemlerinin uygulanabilir olmamasıdır. Geçici korumanın temel şartı kitlesel akın olsa da istisnai olarak ABD ve Avustralya’da bireysel olarak geçici koruma statüsü uygulanmaktadır (İneli Ciğer, 2016: s. 68).

Türk hukukunda geçici koruma statüsünün işletilmesi GKY de ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bu kapsamda geçici koruma kararı İçişleri Bakanlığı’nın teklifi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından alınır. Geçici korumanın yöntemi ve uygulamasına

dair usul ve esaslar Göç Kurulu tarafından belirlenir ve ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından uygulanır. Cumhurbaşkanı geçici koruma kararında; koruma kapsamına alınacakları, korumanın başlangıç tarihini ve gerekli görülmesi halinde süresini, koruma süresinin uzatılma veya sona erme koşullarını, geçici korumanın ülke genelinde veya belirli bir bölgede uygulanacağını, Göç Kurulu tarafından karar alınabilecek ve takip edilecek hususları, geçici koruma kapsamında ülkeye kabul işlemlerinin sınırlandırılması veya durdurulmasıyla ilgili hususları ve gerekli görülen diğer hususları belirlemeye yetkilidir. Cumhurbaşkanı kitlesel olarak geçici koruma kararı aldıktan sonra geçici korumadan yararlananlar hakkında verilecek bireysel kararlar Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından alınır (GKY, 2014: md. 9 ve 10).

Geçici korumadan yararlanacakların kapsamı, Türkiye'ye girişleri, kayıt işlemleri, uygulanacak prosedür, geçici korumanın sona ermesi ve iptali Geçici Koruma Yönetmeliği'nde düzenlenmiştir.

Bu kapsamda geçici korumadan *“28/4/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti'nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti'nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler”* yararlanır (GKY, 2014: geçici md. 1/1). Ayrıca AB ile 2016 yılında yapılan mutabakat sonrasında GKY'ye eklenen ek madde ile *“28/4/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti'nde meydana gelen olaylar sebebiyle Türkiye'ye gelmiş ve 20/3/2016 tarihinden sonra ülkemiz üzerinden düzensiz yollarla Ege adalarına geçmiş olan Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşlarından, ülkemize geri kabul edilenlere koruma talep etmeleri halinde bu Yönetmelik kapsamında geçici koruma sağlanabilir.”* Geçici madde 1'de belirtildiği üzere sadece Suriye vatandaşlarına değil Suriye'de yaşanan olaylar sonucu Suriye'den gelen vatansızlara ve mültecilere de geçici koruma verilmektedir. Bu kişiler uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınırlar. Geçici korumanın uygulandığı süre içerisinde bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz (GKY, 2014: geçici md. 1/1).

Geçici koruma altındaki kişilerin, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmamasına rağmen bu kurala bir istisna getirilmiştir. GKY madde 14/3'e

göre ülkesinde silahlı çatışmaya katılmış koruma altındaki kişilerin silahlı faaliyetlerine kalıcı olarak son verdiklerinin anlaşılması halinde, bireysel uluslararası koruma statüsüne erişimleri sağlanır (GKY, 2014: md. 14/3). Bu madde kapsamına giren kişilere bireysel koruma statüsü verilebilir. Türk hukukuna göre bu kişilere “şartlı mülteci” veya “ikincil koruma” statüsü verilebilir.

Geri gönderme yasağı, Türk hukukunda ilk kez YUKK ve akabinde GKY ile düzenlenmiştir. YUKK 4. maddesinde düzenlenen geri gönderme yasağı herkesi kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Buna ek olarak GKY açıkça geri göndermeye yasağını düzenleyerek, kitlesel akınlar durumunda geri gönderme yasağının uygulanması yönünden olası tereddütleri ortadan kaldırmaktadır (Öztürk, 2017: s. 245).

Geçici koruma, Cumhurbaşkanı tarafından aksi kararlaştırılmadıkça, geçici korumanın ilanından önce, geçici koruma ilanına esas teşkil eden olayların olduğu ülkeden veya bölgeden ülkemize gelmiş olanları kapsamaz (GKY, 2014: md. 7/2). Ayrıca geçici korunanlar uluslararası koruma statülerinden herhangi birini doğrudan elde etmiş sayılmamaktadırlar ve bu kimseler bireysel korumanın dışında tutulurlar (GKY, 2014: md. 7/3).

Yönetmelikte kimlerin geçici korumadan yararlanamayacakları belirtilmiştir. Bu kapsama giren kişiler, geçici koruma statüsünü kazanmış olsalar dâhi iptal edilir. Buna göre;

“a) Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1967 Protokolüyle değişik 28/7/1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin 1 inci maddesinin (F) fıkrasında belirtilen fiillerden suçlu olduğuna dair ciddi kanaat bulunanlar

b) Türkiye dışında hangi sâikle olursa olsun zalimce eylemler yaptığını düşündürecek nedenleri bulunanlar

c) Bu fıkranın (a) ve (b) bentlerinde belirtilen suç ya da fiillerin işlenmesine iştirak eden veya bu fiillerin işlenmesini tahrik edenler

ç) Ülkesinde silahlı çatışmaya katılmış olduğu halde bu faaliyetlerini kalıcı olarak sonlandırmayanlar

d) Terör eylemlerinde bulunduğu veya planladığı ya da bu eylemlere iştirak ettiği tespit edilenler

e) Ciddi bir suçtan mahkûm olarak topluma karşı tehdit oluşturabileceği değerlendirilenler ile milli güvenlik, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturduğu değerlendirilenler

f) Türkiye’de işlenmesi hâlinde hapis cezası verilmesini gerektiren suç veya suçları daha önce işleyen ve bu suçun cezasını çekmemek için menşe veya ikamet ülkesini terk edenler

g) Uluslararası mahkemelerce hakkında insanlık suçu işlediğine dair karar verilmiş kişiler

ğ) 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun Dördüncü Kısım Yedinci Bölümünde yer alan suçlardan birini işleyenler” geçici koruma kapsamına alınmaz, alınsa dahi koruma kararı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nce iptal edilir ve ilgili yabancıya bildirilir. İptal kararı bireysel olarak değerlendirilerek verilir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü iptal yetkisini valiliklere devredebilir (GKY, 2014: md. 8).

YUKK ve GKY’te geçici koruma AB hukukuna benzer şekilde tanımlanmışsa da AB hukukundan temel farkı YUKK ve GKY’nin geçici korumaya bir süre getirmemesidir. Geçici koruma uygulamasının sona ermesinin GKY’te iki türlü düzenlenmiştir. Bunlardan ilki Cumhurbaşkanı kararı ile toplu olarak sona ermesidir (GKY, 2014: md. 11).

Cumhurbaşkanı geçici korumayı sona erdirmesinin ardından sonlandırma kararıyla birlikte:

"a) Geçici korumayı tamamen durdurarak geçici korunanların ülkelerine dönmesine,

b) Geçici korunanlara, koşullarını taşıdıkları statünün toplu olarak verilmesine ya da uluslararası koruma başvurusunda bulunanların başvurularının bireysel olarak değerlendirilmesine,

c) Geçici korunanların, Kanun kapsamında belirlenecek koşullarda Türkiye’de kalmalarına izin verilmesine” karar verebilir (GKY, 2014: md. 11).

Geçici korumanın sona ermesinde ikinci yöntem ise bireysel sona ermedir. Bireysel olarak geçici korumanın sona ermesi veya iptali GKY madde 12’de düzenlenmiştir. Buna göre geçici korunanların;

“a) Kendi isteğiyle Türkiye’den ayrılması,

- b) Üçüncü bir ülkenin korumasından faydalanması,
- c) Üçüncü bir ülkeye insani nedenler veya yeniden yerleştirme kapsamında kabul edilmesi ya da üçüncü bir ülkeye çıkış yapması,
- c) Ölmesi,
- d) Kanunda yer alan diğer yasal kalış türlerinden birisi ile kalış hakkı kazanması,
- e) Türk vatandaşlığını kazanması, hallerinde geçici koruma bireysel olarak sona erer” (GKY, 2014: md. 12).

Ayrıca GKY 8. maddede belirtilen geçici koruma kapsamına alınmayacak kişi geçici korumaya alınmış ve bu durum sonradan anlaşılmışsa, geçici koruma, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü veya valilikler tarafından iptal edilir. Mazeretsiz olarak bildirim yükümlülüğünü üç defa üst üste yerine getirmeyenlerin geçici korumaları Valilik tarafından iptal edilir (GKY, 2014: md. 12).

YUKK ve GKY’de ayrıldığı ülkesine geçici olarak dönen orayı ziyaret eden kişilerle ilgili bir düzenleme yapmamıştır. Kendi isteği ile ayrılma dar yorumlandığı zaman geçici koruma altındaki kişinin, geçici veya kalıcı olarak gitmesi fark etmeksizin, ülkesine gitmesi tek başına geçici korumanın sona ermesi anlamına gelecektir. Ancak ülkemizdeki uygulamada ülkesine gidiş, geniş anlamda yorumlanmakta ve geçici koruma altındaki kişilerin Suriye’ye geçici gidişine (bayram ziyaretleri ve akraba ziyaretleri gibi) ve Türkiye’ye dönüşlerine izin verilmektedir (Özel, 2018: s. 285).

Türk hukukunda uluslararası koruma statülerinin temel kaynağı olan 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda geçici korumanın uluslararası koruma tanımında ve uluslararası koruma başlığında değil ayrı bir başlıkta düzenlenmesi sonucu, geçici korumanın uluslararası koruma statüsünden ayrı bir statü olarak ele alındığı yorumları yapılmaktadır. Bu nedenle uluslararası koruma statüsü sahip kişiler için yapılan düzenlemelerin aksi belirtilmedikçe geçici koruma sahiplerine etki doğurmayacağı söylenebilir. Bununla birlikte genel olarak yabancılara veya herkese uygulanabilecek düzenlemelerin geçici koruma altındaki kişileri de kapsadığı düşünülmektedir (Öztürk, 2017: s. 242).

YUKK'ta geçici koruma sahibi kişilerin hakları düzenlenmemiştir. YUKK'ta uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin hakları düzenlenmiştir. Geçici koruma kapsamındaki kişilerin hakları GKY ile düzenlenmiştir. GKY haricinde geçici koruma kapsamındaki kişiler uluslararası sözleşmelerden ve iç hukuktan kaynaklanan ve "herkese" sağlanan temel haklardan yararlanabilirler.

Geçici Koruma Yönetmeliği'nin altıncı bölümünde geçici koruma altındaki kişilere sağlanacak hizmetler düzenlenmiştir. GKY'ye göre geçici koruma altındaki kişilere; sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal hizmetler ve yardımlar ile tercümanlık ve benzeri hizmetler sağlanabilir. Kitlesel akınla gelmiş fakat GKY 8. madde kapsamında geçici koruma verilmeyen kişilere ise sağlanacak hizmetlere ilişkin usul ve esasları Göç Kurulu belirlemektedir. Ayrıca geçici koruma kapsamındaki kişilere, geçici koruma kimlik belgeleriyle elektronik haberleşme hizmeti dâhil diğer hizmetler için abonelik sözleşmesi hakkı sağlanarak iletişim hakkı temin edilmiştir (GKY, 2014: md. 26). Ayrıca Yönetmelik'te ismen sayılan sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal hizmetler ve yardımlar ile tercümanlık hizmetleri haricindeki sayılmayan diğer hizmetlerin de kamu kurum ve kuruluşlarınca imkânlar ölçüsünce ayrıca sağlanabileceği belirtilmiştir (GKY, 2014: md. 26/2).

Geçici Koruma Yönetmeliği'nde belirtilen hizmetlerden koruma altındaki kişilerin faydalanabilmeleri için GKY madde 19'a göre kayıt altına alınmaları gerekmektedir. Kayıt işlemleri tamamlananlara "geçici koruma kimlik belgesi" verilir. GKY 29/2 ye göre "*Geçici koruma kimlik belgesine sahip olanlar, Cumhurbaşkanınca belirlenecek sektörlerde, iş kollarında ve coğrafi alanlarda (il, ilçe veya köylerde) çalışma izni almak için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına başvurabilir*". Madde 29/3'te yabancıların çalışamayacağı iş ve mesleklere ilişkin mevzuatta saklı olduğu belirtilmiştir.

GKY de altıncı bölümde düzenlenen "Geçici Korunanlara Sağlanacak Hizmetler" başlığı ardından yedinci bölümde "Yükümlülükler" başlığı düzenlenmiştir. Bu kapsamda geçici koruma altındaki kişiler;

"1) Geçici koruma amacıyla ülkemize gelen yabancılar, kanunlara ve idari gerekliliklere uymakla yükümlü olup, aksine hareket edenler hakkında gerekli adli işlemler ile idari yaptırımlar genel hükümlere göre yerine getirilir.

(2) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılar;

a) Genel Müdürlük tarafından belirlenen ilde, geçici barınma merkezinde veya belirli bir yerde ikamet etmekle,

b) Valilikler tarafından belirlenen şekil ve sürelerde bildirimde bulunmakla,

c) Çalışma durumuna ait güncel bilgileri otuz gün içinde bildirmekle,

ç) Gelir ve taşınmazlarını otuz gün içinde bildirmekle,

d) Adres, medeni hâl ve ailelerindeki doğum ve ölüm gibi kimlik bilgisi değişikliklerinin yirmi iş günü içinde bildirmekle,

e) Diğer kişisel verilerini yetkili makamlara vermekle,

f) Kendilerine sağlanan hizmet, yardım ve diğer imkânlardan haksız olarak yararlandığının tespit edilmesi hâlinde, bedellerini geri ödemekle,

g) Genel Müdürlük veya valilik tarafından yerine getirilmesi istenilen diğer hususlara uymakla” yükümlüdürler (GKY, 2014: md. 33). Ayrıca Geçici korunanlar GKY'nin uygulanmasıyla ilgili iş ve işlemler nedeniyle, ilgili birime davet edildiklerinde davete uymakla yükümlüdürler (GKY, 2014: md. 34).

Geçici koruma altındaki kişilere sağlanan haklara rağmen GKY 35/2'de “Kendilerine uyarı yapıldığı halde, yükümlülüklerine uymayanlar hakkında; eğitim ve acil sağlık hizmetleri hariç, diğer haklardan faydalanmalarında tamamen veya kısmen kısıtlamaya gidilebilir” denilmek suretiyle YUKK'ta düzenlenmemiş bir kısıtlama yönetmelikle getirilmiştir. Söz konusu bu kısıtlama ise kanunilik ilkesine uygunluk yönünden tartışma oluşturmaktadır.

SONUÇ

Bireyler kendi vatandaşlık bağı ile bağlı oldukları egemen devletlerinin koruması altındır. Vatandaşı oldukları devletin korumasından çeşitli sebeplerle faydalanamayan kimseler, zorunlu olarak göç ederek başka devletlerden uluslararası koruma talep etmektedirler. Kendi devletlerinin koruma sağlayamadığı kişilere koruma sağlamak uluslararası kuruluşların ve diğer devletlerin sorumluluğundadır.

Zorunlu göç ve akabinde oluşan yerinden olmuş kişilerin korunması meselesi siyasi ve insani krizlerle gündeme gelmektedir. Arap Baharı ile birlikte uluslararası koruma rejimleri gündemde sıklıkla yer almaya ve uluslararası koruma kapsamındaki terimler ne yazık ki gelişigüzel kullanılmaya başlanmıştır. Krizlerin arka planı, uluslararası koruma rejimine ilişkin terimlerin kimler için kullanıldığı ve sağladıkları korumanın kapsamının tam olarak anlaşılmasını, çeşitli karışıklıklara ve yanlış kavramsallaştırmalara neden olmaktadır. Bu kapsamda çalışmada Arap Baharı ve Suriye Krizi bağlamında yerinden olmuş kişilere sağlanan statüler incelenerek bu karışıklık giderilmeye çalışılmıştır.

Arap Baharı 17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta başlamış daha sonra da Mısır, Libya, Yemen, Bahreyn ve Suriye'de de etkili olmuştur. Yaşanan bu hareket ile birlikte milyonlarca insan yerinden olmuş ve uluslararası koruma arayışına girmişlerdir. Bu yerinden olma hali ve uluslararası koruma arayışının en yoğun olduğu ülke ise Suriye olmuştur.

Suriye'de olaylar 13 Mart 2011 tarihinde ülkenin güneyindeki Deraa kentinde, reform talepleriyle başlamıştır. Protestolar, rejimin göstericilere silahlı müdahale etmesiyle birlikte, önce silahlı isyana daha sonra ise iç savaşa dönüşmüştür. Yaşanan çatışmalar nedeniyle binlerce insan hayatını kaybetmiş ve milyonlarca insan yerinden olmuştur. Yerinden olan bu insanlar ülke içine veya ülke dışına göç etmek zorunda kalmışlardır. Suriye'de 5 milyondan fazla insan ülke dışına göç etmek zorunda kalmıştır. Ülke dışına göç eden insanların büyük bir çoğunluğu komşu ülkeler olan Türkiye, Lübnan ve Ürdün'e göç etmişlerdir. Sınırlarını Suriye vatandaşlarına açan devletler, Suriye vatandaşlarına kendi mevzuatlarına uygun hukuki statüler tanımıştır.

Suriye Krizi sonucunda başlayan zorunlu göçten en çok etkilenen ülkelerden biri de yukarıda belirtildiği üzere Türkiye olmuştur. 29 Nisan 2011 tarihinde Türkiye sınırına gelerek sığınma talebinde bulunan 300-400 kişilik ilk grup, daha sonra milyonları bulacak olan sığınmacı akınının başlangıcı olmuştur. Eylül 2021 itibariyle Türkiye de 3.713.344 Suriye vatandaşı bulunmaktadır ve bu rakam ülkesi dışında bulunan Suriye vatandaşlarının % 65'ini oluşturmaktadır.

Suriye vatandaşlarının Türkiye'ye gelmesiyle birlikte karşılaşılan ilk sorun gelen kişilerin hukuki statüsünün belirlenmesi olmuştur. Nisan 2011'de gelmeye başlayan Suriye vatandaşları önce, uluslararası hukukta bir karşılığı olmayan, "misafir" olarak tanımlanmıştır. Bu ilk gruplara, 1994 tarihli "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" uyarınca işlemler yapılmıştır. Ancak, gelen kimselerin kalma süreleri uzayınca, gelen kişi sayısı daha da fazla artınca, 1994 Yönetmeliğinin güncel olmaması ve ihtiyaçları yeterince karşılamaması nedeniyle Suriyelilerin hukuki statüsüne ilişkin sorunlar ve karışıklıklar olmuştur. Bu nedenle Suriye vatandaşlarının statüleri ve uluslararası koruma rejiminde hangi statüye dâhil edileceklerine ilişkin kanuni düzenlemeler yapma ihtiyacı doğmuştur.

Bu bağlamda ilk olarak 30 Nisan 2012 tarihinde "Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge" İçişleri Bakanlığı tarafından yürürlüğe konmuştur. Daha sonra ise 04.04.2013 tarihinde kabul edilen 6458 sayılı "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" ve 13.10.2014 tarihli 2014/6883 sayılı "Geçici Koruma Yönetmeliği" yürürlüğe girmiştir. Bu düzenlemeler ile geçici koruma statüsü tanınmıştır. Bu statü sığınmacılara Türkiye topraklarında kalma, zorla gönderilmeme garantisi ve acil ihtiyaçlarının karşılanması gibi haklar sağlamıştır.

Suriye vatandaşlarının ülkemize gelmesiyle birlikte kullanılmaya başlayan "misafir" ifadesi başta bir süre kavram kargaşası oluşturmuştur. Daha sonra yürürlüğe giren YUKK ve GKY gibi düzenlemelerle ülkemizdeki Suriye vatandaşlarının

statüleri hakkındaki çelişkiler ortadan kalkmıştır. Diğer taraftan, YUKK ve GKY ile Suriye krizi nedeniyle ülkemize toplu olarak veya yaşanan olaylar nedeniyle bireysel olarak gelen Suriye vatandaşlarına geçici koruma statüsü verilse de, günlük hayatta ve uygulamada sık sık bu kimselerin farklı statülerle isimlendirildiği görülmektedir. Bu yanlış kullanım akademik çalışmalara da yansımış ve bu nedenle bizi bu çalışmayı yapmaya itmiştir.

Suriye vatandaşları için kullanılan sığınmacı, mülteci veya geçici koruma terimleri kişilere farklı hak ve statü tanınmasına rağmen sıklıkla bir arada kullanılmaktadır. Bu kavramların hepsi yerinden edilmiş kişilere verilen statüler olsa da verildikleri kişiye dereceli olarak farklı haklar vermektedir. Bu kapsamda, bu çalışma ile uluslararası koruma rejimi altında kullanılan terimler analiz edilmiş ve terim karmaşası giderilmeye çalışılmıştır.

Buna göre Uluslararası Göç Örgütü göçmeni, kişinin yasal statüsüne, göç hareketinin gönüllü mü zorunlu mu olduğuna, göç hareketinin nedenlerine ve göç/kalış süresine bakılmaksızın, bir kimsenin mutlak meskeninden ayrılarak uluslararası bir sınırı aşması veya aynı devletin içinde yer değiştirmesi olarak tanımlamaktadır. Bu haliyle göçmen kavramı herhangi bir hukuki statüye işaret etmezken, sığınmacılar, mülteciler, geçici koruma altında kimseler, iklim mültecileri, ekonomik göçmenler, değişim öğrencileri, uluslararası şirket çalışanları gibi hem zorunlu hem gönüllü göç hareketlerini kapsamaktadır (UN, 2021). Bu şemsiye terimin altında zorunlu göç kapsamında bir statü olan sığınmacı; *“Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi.”* olarak tanımlanmaktadır. Sığınmacı statüsünde temel ayırımın mültecilik başvurusu yapan kişinin onay veya ret cevabını aldığı döneme kadar taşıdığı geçici bir statü olmasıdır.

Diğer taraftan, yapılan literatür taraması sonucunda uluslararası koruma rejimine ilişkin temel kavramın mülteci statüsü olduğu görülmektedir. Mülteci genel olarak; *“ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz*

konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs” olarak tanımlanmaktadır. Fakat 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin Sözleşme’ye koyduğu coğrafi çekinceyi halen koruyan Türkiye için mülteci; “ Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişi”dir. Bu tanımlamalardan da görüldüğü üzere mültecilik statüsünün kapsamı başvuru yapılan devletin taraf olduğu uluslararası antlaşmalara ve ulusal düzenlemelerine göre az da olsa değişmektedir. Bu nedenle yerinden olmuş kişilere verilen statüyü değerlendirirken buldukları devletin mevzuatı ve bu devletin taraf olduğu uluslararası antlaşmalar dikkate alınmalıdır. Mültecilik statüsü bireysel bir statüdür ve temel uluslararası koruma statüsü olduğu için sıkı şekilde düzenlenmiştir. Mülteci kabul eden devletlere önemli yükümlülükler yüklemektedir.

Türkiye mülteci tanımına getirdiği coğrafi sınırlamanın etkisini azaltmak için şartlı mülteci statüsünü kabul etmiştir. Bu kapsamda mültecilik şartlarını taşıyan fakat Avrupa ülkeleri dışından gelen kişilere üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar şartlı mülteci statüsü verilmektedir.

Türk mevzuatında düzenlenen bir diğer koruma statüsü ise ikincil korumadır. İkincil koruma; “Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde;

- a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,
- b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,
- c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı”

olarak tanımlanmıştır. İkincil koruma da yine diğer koruma statüleri gibi bireysel olarak verilir.

Çalışmanın çıkış noktasını oluşturan ve görece yeni bir düzenleme olan bir diğer koruma statüsü ise geçici korumadır. Yukarıda da belirtildiği üzere temel uluslararası koruma statüleri bireysel statülerdir. Krizlerle birlikte yaşanan kitlesel akınlarda bireysel uluslararası koruma statüleri işlevsel olmaktan çıkmaktadır. Bu nedenle toplu sığınılan devletler alternatif çözümler geliştirmektedir. Bu kapsamda ilk olarak Kosova Savaşı sonrasında AB Konseyi tarafından “geçici koruma” statüsü oluşturulmuştur. AB Geçici Koruma Direktifi’nin ilanından 10 yıl sonra patlak veren Suriye krizi ve akabinde komşu ülkelere doğru ortaya çıkan yoğun göç sonrasında Türkiye de geçici koruma kavramını benimsemiş, konuyu detaylandıran mevzuat olarak Geçici Koruma Yönetmeliği Ekim 2014’te yürürlüğe girmiştir. Geçici Koruma GKY de *“Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan koruma”* olarak tanımlanmıştır. Geçici koruma ile topluca sığınılan kişilerin güvenlikleri ve temel hakları güvence altına alınmaktadır. Geçici korumanın diğer uluslararası korumalardan en belirgin farkı toplu bir statü olması ve adından da anlaşıldığı üzere geçici olmasıdır.

Sığınmacı ve mülteci statüsü uluslararası belgelerle düzenlenirken, geçici koruma ulusal mevzuatla düzenlenmiştir. Bu nedenle sığınmacı ve mülteci hakları uluslararası belgelerle ve uluslararası hukukun koruması altındadır. Fakat geçici koruma kapsamındaki kişilerin hakları iç hukuk kuralları ile korunmaktadır. Bu nedenle sığınmacı, mülteci ve geçici koruma altındaki kişilerin hakları arasında temel farklar vardır. Bu duruma örnekler verecek olursak,

- Mülteci statüsüne sahip kişilerin seyahat ve yerleşme serbestisi varken, Türk mevzuatı ile düzenlenen rejime göre geçici koruma altındaki kişiler sadece Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün izin verdiği yerde kalabilirler ve ülke içinde seyahat için dâhi İl Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nden izin almaları gerekmektedir.

- Mülteci statüsüne sahip kişinin çalışma izni almasına gerek yoktur. Kendilerine verilen kimlik çalışma izni olarak kabul edilmektedir (6458 Sayılı YUKK, 2013: md. 89; 1951 Cenevre Sözleşmesi, 1951: md. 17). Geçici koruma altındaki kişiler ise çalışma izni başvurusu kabul edildikten sonra çalışabilirler. Geçici korunanın izin başvurusu yapabilmek için, en az 6 aydan beri geçici koruma altında olmaları gerekir. Bu kişilerin ilke olarak sadece kendilerine kalma izni verilen şehirlerde Cumhurbaşkanlığı tarafından belirlenen iş kollarında, sektörlerde ve coğrafi alanlarda (il, ilçe veya köylerde) çalışabileceği kabul edilmiştir (GKY, 2014: md. 29). Diğer taraftan Yönetmelik'te muğlak ifadeler bulunmasına rağmen aslında geçici koruma altında bulunan kişi şahsen çalışma iznine başvuramaz, bu kimseler için başvuruyu yapmaya işveren yetkilidir (Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, 2016: md. 5/2).
- Mültecilere iş piyasasına erişimde kısıtlama getirilmezken geçici koruma altındaki kişilere yönetmelikle belirli kotalar getirilmiştir. Örneğin bir iş yerinde çalışan Suriyelilerin sayısı toplam çalışan sayısının % 10'unu geçemez (İneli-Ciğer, 2018: s. 7).
- Mülteci uluslararası koruma kapsamındayken, geçici koruma altındaki kişi herhangi bir uluslararası koruma başvurusunda bulunamaz (GKY, 2014: md. 17).

Örneklerle açıklanan bu farkların anlaşılması, terimlerin doğru kullanılması ve kavram kargaşasının ortadan kalkması için önemlidir.

Suriye krizi ve uluslararası koruma statüleri üzerinde yapılan analiz sonucunda ülkemizde bulunan Suriye vatandaşlarının geçici koruma kapsamında oldukları anlaşılmaktadır. GKY geçici madde 1'de de ülkemizde bulunan Suriye vatandaşlarının geçici koruma statüsü kapsamında olduğu açıkça belirtilerek konu tartışmaya kapatılmıştır. Ulusal mevzuatımızda ve uluslararası belgelerde bu konu hakkında hiçbir çelişki bulunmamaktadır. Bu statünün tanıdığı hak ve hizmetler bellidir. Bu nedenle ülkemizde bulunan Suriye vatandaşı kişilerin statülerinin doğru adlandırılması ve durumlarının daha iyi anlaşılması için toplum, medya ve akademi daha dikkatli olmalıdır. Ayrıca kamu kurumları koruma statülerinin doğru kullanımı ve farkındalığın

oluşması için çeşitli adımlar atmalıdır. Çalışmanın bu farkındalığın oluşmasına katkı sunmasını bekliyoruz

KAYNAKÇA

1. Kitaplar:

Baczko, Adam, Gilles Dorransoro ve Arthur Quesnay (2018). Suriye Bir İç Savaşın Anatomisi (Çev. Ayşe Meral). İstanbul: İletişim Yayınları.

Baharççek, Abdulkadir (2017). “ARAP BAHARI VE TÜRKİYE – ORTADOĞU İLİŞKİLERİ”, Ed. Osman Ağır. Türkiye’de Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Alanında Güncel Tartışmalar. Ankara: Seçkin, 353-364.

Buçukcu, Öner (2012). “Genel Bilgiler.” Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektif, Sorunlar ve Çözüm Önerileri): Ed. Birol Akgün

Prashad, Vijay (2012). Arap Baharı, Libya Kışı (Çev. Şükrü Alpagut). İstanbul: Yordam Kitap.

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar:

Makaleler

- Bahçeci, Hazal Ilgın, Şenol Uzun (2017). “Türkiye’de Uluslararası Göç ve Yerel Politika”. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(4): 1-17.
- Canyurt, Dilek (2018). “Kazananı Olmayan Savaş “Suriye İç Savaşı”: Neden Bitmedi Barış Nasıl Gelebilir?”. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 14(4), 1103-1120.
- Deniz, Taşkın (2014). “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye”. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 181(181), 175-204.
- Ergüven, Nasıh Sarp, Beyza Özturanlı (2013). “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye”. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 62(4): 1007-1061.
- Gençler, Ayhan (2002). “Yabancı kaçak işçilik gerçeği ve Türkiye örneği”. TÜHİS-İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 3(Şubat2002), 28-46.
- Gök, Naim (2019). “Suriye Krizi’nin Türkiye’ye Yansımaları (2011-2017)”. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(8), 77-114.
- Gök, Gonca Oğuz (2016). “Kimin Güvenliği? Uluslararası Göç- Güvenlik İlişkisi ve Uluslararası Örgütlerin Rolü”. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(31), 65-82.
- Güler, Arzu (2016). “Mülteci Sorunu ve 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme: Siyasi Gerçeklik ve Normatif Düzen İkilemi”. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 13(51), 41-61.
- Ineli- Ciger (2017). “Protecting Syrians in Turkey: A Legal Analysis”. International Journal of Refugee Law, 29(4), 555-579.
- Karagül, Soner ve Çağrı Emin Demirbaş (2017). "Koruma Sorumluluğu Doktrini Açısından Suriye Krizi: Bir 'Bir İnsancıl Müdahalesizlik' Örneği". Yönetim Bilimleri Dergisi, 15(30), 481-510.
- Kırık, Ali Murat (2012). “Arap Baharı Bağlamı’nda Sosyal Medya- Birey Etkileşimi ve Toplumsal Dönüşüm”. 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1(3), 87-98.
- Nurdoğan, Ali Kemal, Ali İhsan Burak Dur, Mustafa Öztürk (2016). "Türkiye'nin Mülteci Sorunu ve Suriye Krizinin Mülteci Krizine Etkileri". İş ve Hayat Dergisi, 2(4): 217-238.
- Oğuzlu, Tarık (2011). “Arap Baharı ve Yansımaları”. Ortadoğu Analiz Dergisi, 3(36), 8-16.

- Öztürk, Neva Övünç (2017). “Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumuna Üzerine Bir İnceleme”. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 66(1), 201-216.
- Safi, Sibel (2018). “Uluslararası Hukukta Mülteciler, Sığınmacılar ve Entegrasyonun Yasal Göstergeleri” İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(34), 31-63.
- Şen, Semir Töner (2019). “Uluslararası Hukuk Bakış Açısı ile Göçmen ve Mülteci Haklarına Kısa Bir Bakış”. Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 16(1), 133-154.
- Şen, Yağmur (2013). “Suriye’de Arap Baharı”. Yasama Dergisi, (23), 54-79.
- Topcuoğlu, Reyhan Atasü (2016). “Göç Yazımındaki Düzenli ve Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Bir Kavramsal Sorgulama”. İnsan Hakları Yıllığı, 34(1), 1-20.
- Yeltin, Hüseyin ve Kübra Işık (2017). "Rekabetten İşbirliğine Giden Süreçte Türkiye-Rusya İlişkilerinde Bir Test: Suriye Krizi". Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 3(3): 39-50.
- Yılmaz, Abdurrahman (2014). “Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri.” Journal of Turkish Studies, 9(2), 1685-1704.

Tezler

- Altınsoy, Zeynep Deniz (2015). Yabancılar Hukuku Çerçevesinde Uluslararası Koruma. Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Aydınlı, Deniz (2017). Kitlesele Göç Hareketlerinin Uluslararası Koruma Rejimine Etkisi: Türkiye’deki Suriyeliler ve Geçici Koruma. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aygün, Semih Selim (2015). Büyük Ortadoğu Projesi Perspektifinden Arap Baharı ve Bölgeye Yansımaları. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Bilgiç, Semanur (2018). Suriye Krizi ve Sığınmacılar Sorunu: Önlemler ve politikalar. Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Eker, Kemal (2008). Türkiye’de Yasa Dışı Göç Sorunu. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Enstitüsü, İzmir.
- Özdemir, Ömer (2019). Arap Baharı Sürecinde Suriye ve Terör Örgütlerinin Süreç Üzerindeki Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Diğer Basılı Yayınlar

Kaya, İbrahim, Esra Yılmaz Eren (2015). Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri. İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA). Rapor no: 55.

IOM (2004), International Migration Law Glossary on Migration, Geneva

3. Elektronik Kaynaklar

AB Geçici Koruma Yönergesi (1994).
https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/Kitaplar/iltica_goc_mevzuati.pdf (erişim tarihi 14.04.2021).

AB - Türkiye Mutabakatı (2016).

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf (erişim tarihi 08.08.2021).

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) (2020). "Nüfus Hareketleri".
<https://www.afad.gov.tr/nufus-hareketleri> (erişim tarihi 16.03.2020).

Aljazeera (2011 a). "Timeline: Tunisia's uprising".
<https://www.aljazeera.com/news/2011/1/23/timeline-tunisi-as-uprising> (erişim tarihi 06.12.2019).

Aljazeera (2011 b). "The tragic life of a street vendor".
<https://www.aljazeera.com/indepth/features/2011/01/201111684242518839.html> (erişim tarihi 06.12.2019).

Aljazeera (2011 c). "How Tunisia's revolution began".
<https://www.aljazeera.com/indepth/features/2011/01/2011126121815985483.html> (erişim tarihi 06.12.2019).

Aljazeera Türk (2013). "Kronoloji: Suriye'de iç savaştan isyana"
<http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-suriyede-isyandan-ic-savasa> (erişim tarihi 17.02.2020).

Aljazeera Türk (2011). "Esad ailesi: Demir yumruklu hanedan".
<http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/esad-ailesi-demir-yumruklu-hanedan> (erişim tarihi 06.09.2020).

Anadolu Ajansı (2019). "Suriye iç savaşı 9. Yılına girdi".
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriye-ic-savasi-9-yilina-girdi/1417715> (erişim tarihi 10.01.2020).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1950).
https://www.anayasa.gov.tr/media/3542/aihs_tr.pdf (erişim tarihi 10.02.2020).

BBC (2011). "Middle East unrest: Three killed at protest in Syria".
<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-12791738> (erişim tarihi 26.01.2020).

BBC (2016). "Syria: The story of the conflict" <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-26116868> (erişim tarihi:26.01.2020).

BBC (2018). "Syrian President Bashar al- Assad: Facing down rebellion".
<https://www.bbc.com/news/10338256> (erişim tarihi 26.01.2020).

- BBC Türkçe (2016). "BM: Suriye'de Esad rejimi ve IŞİD kimyasal silah kullandı". <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37190273> (erişim tarihi 10.01.2020).
- BBC Türkçe (2018). "Grafiklerle: Suriye'de 8. yılına giren savaş". <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43414137> (erişim tarihi 10.01.2020).
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (2020). "Syria Regional Refugee Response". https://data2.unhcr.org/en/situations/syria#_ga=2.8365233.2080942178.1583956953-549304931.1579208162 (erişim tarihi 11.03.2020).
- BMMYK Türkiye (2020). "Hakkımızda". <https://www.unhcr.org/tr/unhcrnin-tarihcesi> (erişim tarihi 12.05.2020).
- Birleşmiş Milletler (2019). "Regional Refugee & Resilience Plan". <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/73069> (erişim tarihi 06.06.2020).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü b (2020). "İstatistikler". <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (erişim tarihi 16.03.2020).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2021). "İstatistikler". <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (erişim tarihi 22.10.2021).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2020 a). "Türkiye'de Geçici Koruma". <https://www.goc.gov.tr/turkiye-de-gecici-koruma> (erişim tarihi 21.03.2020).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2020 b), "Düzensiz Göç Hakkında". <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-hakkinda> (erişim tarihi 10.05.2020).
- Hürriyet (2011). "Esad'dan bölge liderlerine reform çağrısı". <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/esaddan-bolge-liderlerine-reform-cagrisi-16897428> (erişim tarihi 26.01.2020).
- IOM (2020). "World Migration Report 2020". <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2020> (erişim tarihi 10.05.2020).
- IOM Göç Terimleri Sözlüğü (2013). https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf (erişim tarihi 04.08.2020).
- IOM Turkey (2020), "MCOF: Göç Krizi Operasyonel Çerçevesi – IOM Türkiye 2018 –2019". https://turkey.iom.int/sites/default/files/sitrepos/MCOF_TR.pdf (erişim tarihi 05.05.2020).
- İskân Kanunu. (2006). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5543&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (erişim tarihi 05.10.2020).

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme (1951).
<https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/Multecilerin-Hukuki-Durumuna-Iliskin-Sozlesme.pdf> (erişim tarihi 10.10.2020).

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü (1967).
<https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/MULTECILERIN-HUKUK-STATUSUNE-ILISKIN-1967-PROTOKOLU.pdf> (erişim tarihi 10.10.2020).

The Guardian (2020). “‘We Syrians just want to survive’: doctor who saved lives as bombs rained down”.

<https://www.theguardian.com/world/2020/mar/08/amani-ballour-syrian-doctor-saved-lives-as-bombs-fell-le-cave> (erişim tarihi 14.03.2020).

Türk Dil Kurumu (TDK) sözlükleri. (2020). <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi 09.05.2020).

Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. (1994).
<http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1994-Yonetmeli.pdf> (erişim tarihi 10.10.2020).

Unicef (2020). “Almost 5 million children born into war in Syria, 1 million born as refugees in neighbouring countries”.
<https://www.unicef.org/press-releases/almost-5-million-children-born-war-syria-1-million-born-refugees-neighbouring#:~:text=AMMAN%20NEW%20YORK%202015%20March,batal%20war%20UNICEF%20said%20today> (erişim tarihi 15.03.2020).

United Nations (2020). “History of the United Nations”
<https://www.un.org/en/sections/history/history-united-nations/index.html> (erişim tarihi 15.05.2020).

United Nations (2020). “Universal Declaration of Human Rights”
<https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html> (erişim tarihi 15.05.2020).

United Nations (2021). “Global Issues Migration”
<https://www.un.org/en/global-issues/migration> (erişim tarihi 20.09.2021).

United Nations High Commissioner for Refugees (2021). “The 1951 Refugee Convention”
<https://www.unhcr.org/1951-refugee-convention.html> (erişim tarihi 21.10.2021).

Resmî Gazete (11.04.2013). 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Sayı: 28615.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6458&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (erişim tarihi 04.04.2020).

Resmî Gazete (22.10.2014). Geçici Koruma Yönetmeliği, Sayı: 29153.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=20146883&MevzuatTur=21&MevzuatTertip=5> (erişim tarihi 10.10.2020).

10898 Sayılı Resmî Gazete (07.09.1961).
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf> (erişim tarihi 10.10.2020).

13026 Sayılı Resmî Gazete (14.10.1968).
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13026.pdf> (erişim tarihi 10.10.2020).

EKLER**EK – I****ÜLKEMİZDE GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN
SURİYELİLERİN İLLERE GÖRE DAĞILIMI VE NÜFUSA ORANI**

İL SIRA	ÜLKEMİZDE GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN SURİYELİLERİN DAĞILIMI (21.10.2020)			
	İLLER	KAYIT EDİLEN SURİYELİ	İL NÜFUSU	KAYITLI SURİYELİ İLE İL NÜFUSUNUN KARŞILAŞTIRMA YÜZDESİ
	TOPLAM	3.723.674	82.280.952	%4,53
1	ADANA	254.304	2.244.748	%11,33
2	ADİYAMAN	22.685	631.039	%3,59
3	AFYONKARAHİSAR	12.108	725.813	%1,67
4	AĞRI	1.262	534.586	%0,24
5	AKSARAY	3.886	408.201	%0,95
6	AMASYA	1.085	331.263	%0,33
7	ANKARA	102.197	5.506.786	%1,86
8	ANTALYA	3.484	2454.014	%0,14
9	ARDAHAN	114	95.920	%0,12
10	ARTVİN	45	168.860	%0,03
11	AYDIN	8.280	1.108.754	%0,75
12	BALIKESİR	4988	1.229.782	%0,41
13	BARTIN	257	197.422	%0,13
14	BATMAN	15.858	619.021	%2,56
15	BAYBURT	25	81.372	%0,03
16	BİLECİK	610	215.480	%0,28
17	BİNGÖL	1.085	281.433	%0,39
18	BİTLİS	1.257	350.663	%0,36
19	BOLU	4.384	304.628	%1,44
20	BURDUR	8.460	262.897	%3,22
21	BURSA	181.974	3.057.247	%5,95
22	ÇANAKKALE	5.202	536.513	%0,97
23	ÇANKIRI	792	186.603	%0,42
24	ÇORUM	3.345	519.193	%0,64
25	DENİZLİ	13.716	1.028.170	%1,33
26	DİYARBAKIR	24.131	1.782.256	%1,35
27	DÜZCE	1.753	389.471	%0,45
28	EDİRNE	1.088	402.237	%0,27
29	ELAZIĞ	12.815	585.450	%2,19
30	ERZİNCAN	117	231.126	%0,05
31	ERZURUM	1.140	753.742	%0,15

32	ESKİŞEHİR	5.887	865.311	%0,68
33	GAZİANTEP	458.670	2.085.795	%21,99
34	GİRESUN	259	443.544	%0,06
35	GÜMÜŞHANE	124	139.712	%0,09
36	HAKKARİ	5.121	279.858	%1,83
37	HATAY	437.204	1.654.907	%26,42
38	IĞDIR	75	200.635	%0,04
39	ISPARTA	7.627	431.143	%1,77
40	İSTANBUL	534.439	15.011.868	%3,56
41	İZMİR	149.572	4.365.022	%3,43
42	KAHRAMANMARAŞ	95.360	1.164.273	%8,19
43	KARABÜK	1.269	234.171	%0,54
44	KARAMAN	822	251.791	%0,33
45	KARS	196	283.159	%0,07
46	KASTAMONU	2.868	370.459	%0,77
47	KAYSERİ	81.946	1.402.941	%5,84
48	KIRIKKALE	1.961	270.486	%0,72
49	KIRKLARELİ	1.010	359.249	%0,28
50	KİRŞEHİR	1.809	229.516	%0,79
51	KİLİS	106.365	141.454	%75,19
52	KOCAELİ	56.035	1.983.504	%2,83
53	KONYA	122.019	2.224.384	%5,49
54	KÜTAHYA	1.954	567.438	%0,34
55	MALATYA	31.711	801.767	%3,96
56	MANİSA	14.083	1.442.166	%0,98
57	MARDİN	90.706	851.922	%10,65
58	MERSİN	235.119	1.839.975	%12,78
59	MUĞLA	11.484	981.159	%1,17
60	MUŞ	1.625	410.692	%0,40
61	NEVŞEHİR	12.864	296.226	%4,34
62	NİĞDE	6.604	358.036	%1,84
63	ORDU	970	754.282	%0,13
64	OSMANİYE	46.384	547.923	%8,47
65	RİZE	1.181	342.769	%0,34
66	SAKARYA	15.745	1.017.864	%1,55
67	SAMSUN	8.532	1.327.875	%0,64
68	SİİRT	4.676	330.374	%1,42
69	SİNOP	241	214.076	%0,11
70	SİVAS	3.547	629.795	%0,56
71	ŞANLIURFA	425.923	2.108.013	%20,20
72	ŞIRNAK	14.939	536.990	%2,78
73	TEKİRDAĞ	12.555	1.074.236	%1,17
74	TOKAT	1.151	591.518	%0,19
75	TRABZON	3.561	799.276	%0,45
76	TUNCELİ	44	83.157	%0,05
77	UŞAK	2.993	361.541	%0,83
78	VAN	2.169	1.145.279	%0,19

79	YALOVA	3.960	253.124	%1,56
80	YOZGAT	5.159	409.249	%1,26
81	ZONGULDAK	709	586.358	%0,12

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021

ÖZGEÇMİŞ

2012 yılında Sorgun Anadolu Lisesi'nden mezun oldu. 2017 yılında Kocaeli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde ilk lisans eğitimini tamamladı. 2018 yılında Kocaeli Üniversitesi Avrupa Birliği Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde yüksek lisans eğitimine başladı. 2020 yılında Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesinde ikinci lisans eğitimini tamamladı. İbrahim Yüksel'in, "Avrupa Birliği'nde Göçün Güvenleştirilmesi ve İnsan Hakları İhlalleri" isimli bir bildirisi bulunmaktadır.